

STUDIJA O IZBEGLICAMA – SRBIJA 2016

Fondacija Fridrih Ebert /Centar za primenjena društvena istraživanja

**STUDIJA O IZBEGLICAMA
– SRBIJA 2016**

CPDI

Studija o izbeglicama – Srbija 2016
CPDI

IZDAVAČI

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG
Dositejeva 51, Beograd

ZA IZDAVAČA

Ana Manojlović

AUTORI

Dr. Vladimir Vuletić
Dr. Dragan Stanojević
Dr. Jelisaveta Vukelić
Dr. Jelena Pešić

LEKTURA I KOREKTURA

Marija Todorović

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

Marko Zakovski i Dražen Rumenčić

ŠTAMPA

Službeni glasnik

TIRAŽ

200 komada

978-86- 83767-61- 8

Beograd, 2016. godine

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

314.151.3-054.73(497.11)"2016"(049.5)
314.151.3-054.73(497.11)"2016"(083.41)

STUDIJA o izbeglicama : Srbija 2016 / [Vladimir Vuletić ... [et al.]. - Beograd :
Fondacija Fridrih Ebert = Friedrich Ebert Stiftung, 2016 (Beograd: Grafolik). - 55
str. : graf. prikazi ; 30 cm

Tiraž 200. - Bibliografija: str. 54.

ISBN 978-86-83767-61-8

1. Вулетић, Владимир, 1965- [аутор]

а) Избеглице - Србија - 2016 - Упитници б) Избеглице - Србија - 2016 -
Статистика COBISS.SR-ID 227166220

SADRŽAJ

1. UVOD	4
METODOLOGIJA I UZORAK	6
2. OPŠTI STAV PREMA MIGRANTIMA	7
Formiranje stavova prema migrantima i migrantskoj krizi	12
Zaključak	13
3. INTEGRACIJA MIGRANATA	14
Stavovi prema trajnom naseljavanju migranata	14
Poželjnost različitih kategorija migranata	17
Stavovi o poželjnim oblicima socio-prostornog razmeštaja migranata	18
Kulturna integracija izbeglica i migranata	20
Politička integracija	21
Ekonomska integracija	22
Obrazovna integracija izbegličke i migrantske populacije	23
Socijalna zaštita migranata	24
Zaključci i preporuke	24
4. PREPREKE I POTENCIJALI ZA INTEGRACIJU MIGRANATA	26
Oblici društvenog aktivizma prema migrantskoj populaciji	26
Socijalna distanca	28
Zaključci i preporuke	35
5. RAZVOJNI KAPACITETI INTEGRACIJE	36
Ekonomske prepreke i potencijali integracije	36
Politički potencijali i prepreke integracije	39
Bezbednosni potencijali i prepreke integracije	40
Kulturološki potencijali i prepreke integracije	41
Demografske prepreke i mogućnosti integracije	43
Osnovni problemi lokalnih zajednica prilikom naseljavanja migranata – percepcija građana	44
Zaključci i preporuke	45
6. STAVOVI LOKALNIH AKTERA O INTEGRACIJI	46
(Ne)poželjne pridošlice	46
Razlike u integraciji	47
Optimalan broj izbeglica	47
Razmeštaj stanovništva	47
Rešenje stambenog statusa na duži rok	49
Radna integracija	49
Dolazak stranog stanovništva – motor ekonomskog razvoja društva	50
Prijem institucija – opštinska administracija, zdravstveni sistem, obrazovni sistem	51
Dominantni problemi – lokalno stanovništvo i potencijalni otpor	52
Zaključci i preporuke	53

1. UVOD

Nezavisno od aktuelnog priliva izbeglica sa područja Bliskog istoka, u godinama koje dolaze može se očekivati sve intenzivnije migratorno kretanje uslovljeno političko-bezbednosnim (ratovi), ekonomskim (siromaštvo, nezaposlenost) ili ekološkim (devastacija okruženja) činiocima.

Već danas u svetu ima oko 60 miliona izbeglica, od kojih je samo manji deo je usmeren ka Evropi. Može se očekivati da će njihov broj rasti, a Evropa će biti sve poželjnija destinacija. Ne treba očekivati da će, u vremenu globalizacije, Evropa uspeti – sve i kada bi htela - da zaustavi ili preusmeri migratorni tok. Čak i ukoliko delimično osujeti njihov priliv, značajan broj izbeglica će uspeti da dođe u Evropu. S tim u vezi, može se očekivati da će određeni broj izbeglica trajno ostati u Srbiji.

Otuda pitanje kako je moguće obezbediti **integraciju** izbeglica kao najadekvatniji način da se postignu ciljevi i pomire zahtevi dva ključna pristupa izbegličkoj tematici – humanitarnog i sigurnosnog. Adekvatna integracija istovremeno rešava probleme izbeglica zbog koga su krenuli na put (humanitarni aspekt), a sa druge strane sprečava pojavu problema do kojih može doći u zemljama koje naseljavaju što je često izvor strahova domicilnog stanovništva (sigurnosni aspekt).

U istraživanju čiji se rezultati ovde prezentuju fokus je upravo na pitanju u kojoj meri je domaće stanovništvo spremno da se uključi i da prihvati proces integracije izbeglica. Drugim rečima, pokušavaju se naći odgovori na pitanja: šta su prepreke (specifične za Srbiju) za integraciju, a šta su prednosti i mogućnosti koje integracija izbeglica ima za domaće stanovništvo, privredu, kulturu i politiku?

Operacionalizacija navedenih ciljeva podrazumevala je da se ispituju četiri velike teme:

I Opšti stav prema migrantima:

- opšti odnos prema pitanju izbeglica i migracija (humanitarni v. sigurnosni pristup);
- dosadašnja iskustva sa izbeglicama i migrantima (Kinezi, Srbi iz RH, BiH, Kosovo; lični kontakt sa aktuelnim izbeglicama);
- lično iskustvo migracija (preci, rođaci na radu u inostranstvu);
- razlikovanje različitih grupa migranata (izbeglice, migranti, azilanti).

II Integracija izbeglica:

- nosioci integracije i njihova uloga (država, NVO, lokalne samouprave);
- integracija ili azil;
- integracija dece kroz školski sistem;
- integracija odraslih kroz tržište rada (primarno i sekundarno/sivo);
- kulturna integracija (jezik, običaji, religija, itd.);
- odnos prema posebno ranjivim grupama (deca bez pratnje, žene, stari, bolesni);
- iskustva i mogućnosti lokalnih samouprava u zbrinjavanju izbeglica;
- postojeći socijalni kapital u društvu;
- spremnost na lični doprinos kroz volontiranje ili pomoć materijalne prirode.

III Prepreke za integraciju:

- etnička i religiozna distanca prema migrantima/izbeglicama;
- ključni strahovi i dileme;
- postojeća negativna iskustva;
- sekuratizacija izbegličke problematike;
- uloga medija;
- uloga političara.

IV Razvojne mogućnosti koje integracija otvara:

- ekonomski aspekti;
- kulturni aspekti;
- demografski aspekti;
- politički aspekti;
- vizija zajedničke budućnosti.

Istraživanje je trebalo da odgovori na sledeća pitanja:

1. Kakvi su stavovi opšte populacije prema integraciji migranata i izbeglica u Srbiji?
2. Da li se ovi stavovi razlikuju s obzirom na regionalne, verske, starosne, obrazovne, etničke, rodne, ekonomske i druge razlike?
3. U kom stepenu su ispitanici spremni da se uključe u različite oblike individualne i kolektivne akcije kako bi pospešili, odnosno sprečili integraciju izbegličke i migrantske populacije?
4. Da li se stavovi pripadnika opšte populacije diferenciraju s obzirom na različite grupe migranata?
5. Koliko je uticaj različitih lidera javnog mnjenja u kreiranju stavova prema migrantima i izbeglicama, odnosno koji su kanali komunikacije za koje su ispitanici najprijemčiviji?
6. Šta su uglavni uzroci pozitivnih ili negativnih stavova prema migrantima i izbeglicama?
7. Kako ispitanici percipiraju odgovornost različitih aktera (države, nevladinih organizacija, međunarodnih organizacija, lokalne samouprave ili samih migranata) u procesu rešavanja migrantske krize?
8. Da li ispitanici prepoznaju razvojne potencijale eventualne integracije izbegličke i migrantske populacije?
9. Koji su ključni problem koje prepoznaju akteri iz lokalne samouprave i centralnih organa vlasti pri rešavanju pitanja integracije migrantske i izbegličke populacije?

METODOLOGIJA I UZORAK

Istaživanje o izbeglicama u Srbiji je sprovedeno u maju 2016. godine i uključivalo je kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih metoda. Istovremeno je obavljeno anketno istraživanje na uzorku opšte populacije (N=986) i trideset intervjua sa lokalnim akterima.

Anketno istraživanje je sprovedeno na teritoriji Srbije bez KiM. Ispitivana su punoletna lica u 115 naselja. Uzorak je bio višetapni stratifikovani sa proporcionalnim udelom ragiona. Osnovne distribucije uzorka odgovaraju distribucijama opšte populacije – prema polu, starosti, etničkoj i konfesionalnoj pripadnosti i obrazovanju.

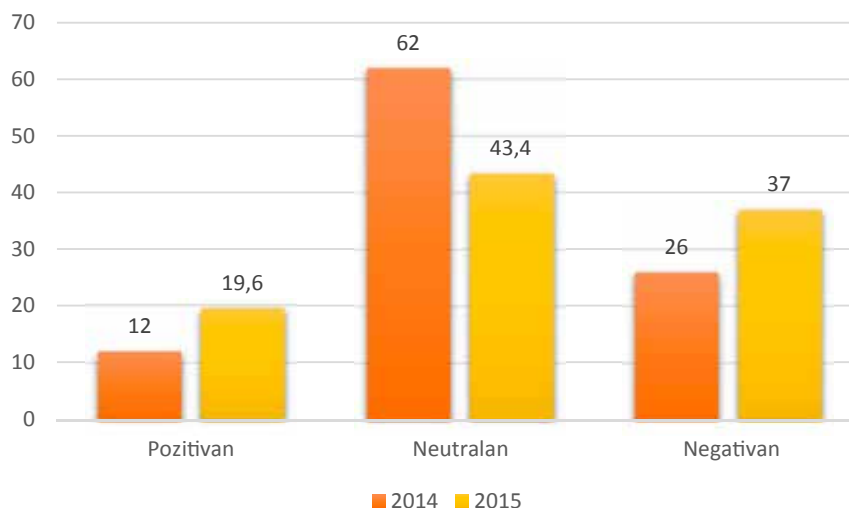
Instrument za anketno istraživanje je imao 132 varijable koje su bile podeljene u sledeće dimenzije: 1. socio-demografske osobine; 2. opšti stav prema izbeglicama; 3. integracija izbeglica; 4. prepreke za integraciju; 5. razvojne mogućnosti koje integracija otvara.

Razgovori su obavljani sa lokalnim akterima, to jest predstavnicima lokalnih samouprava, centara za socijalni rad, Crvenog krsta i nevladinih organizacija koje su bile uključene u različite aktivnosti oko izbeglica u proteklom periodu na teritoriji RS. Ukupno je obavljeno trideset intervjua sa ispitanicima iz Beograda, Subotice, Šida, Dimitrovgrada, Bujanovca, Preševa, Vranja. Dimenzije vodiča za razgovor se poklapaju sa dimenzijama upitnika za opštu populaciju.

2. OPŠTI STAV PREMA MIGRANTIMA

Skorašnja istraživanja pokazala su da u Srbiji dominira neutralan stav prema migrantima, ali da sa zaoštavanjem izbegličke krize opada broj onih koji su indiferentni, a jača diferencijacija na one koji imaju pretežno pozitivan, odnosno negativan stav (Grafikon 2.1).

Grafikon 2.1: Uporedni prikaz istraživanja UNDP iz 2016 (Galup) i UNHCR iz 2014 (Cesid)

Tako, na primer, poslednje istraživanje koje je sproveo Galup pokazuje sledeću skalu odnosa prema migrantima:

Tabela 2.1: Generalni stav građana Srbije o migrantima

Kakav je Vaš generalni stav o migrantima/ izbeglicama koji dolaze u Srbiju?	N	Veoma negativan	Uglavnom negativan	Neutralan	Uglavnom pozitivan	Veoma pozitivan	Ne znam / bez odgovora	Suma negativan (veoma + uglavnom negativan)	Neutralan	Suma pozitivan (veoma + uglavnom pozitivan)	Index (negativan - pozitivan)
Ukupno	800	9,7	27,3	42,0	19,0	0,6	1,4	37,0	42,0	19,6	-17,4

(izvor: Galup, UNDP, 2016¹)

Pristup koji je primenjen u ovom istraživanju podrazumevao je, međutim, da se pitanje opšteg odnosa prema migrantima istražuje na drugačiji način. Cilj sam po sebi nije bio dobijanje crno – bele slike o pozitivnom ili negativnom odnosu prema migrantima. Cilj je bio da se pronađu ona mesta u svesti građana kroz koja je moguće prezentovati potencijalno opredeljenje o razmeštaju i integraciji dela migrantske populacije. U saznavnom pogledu takav cilj je podrazumevao da se umesto traganja za konačnim odgovorima o pozitivnom ili negativnom odnosu prema migrantima, kroz analizu stavova prezentuje paleta često međusobno protivrečenih uverenja na koja se može uticati.

S obzirom na to da su se tokom debate o migrantskoj krizi izdiferencirala dva osnova pristupa – humanitarni i bezbednosni² smatrali smo da to može biti dobra polazna osnova za analizu odnosa prema migrantima koja bi prevazišla pomenutu vrednosnu distinkciju pozitivno – negativno.

Najopštije posmatrano, zagovornici humanitarnog pristupa naglašavaju potrebu da državne institucije i građani pomognu migrantima u rešavanju problema sa kojima se suočavaju. Zagovornici bezbednosnog pristupa u prvi plan ističu rizike kojima je izloženo domaće stanovništvo u vezi sa novom situacijom koju stvara veliki broj migranata koji u

¹ Stavovi prema uticaju migrantske krize u opštinama Srbije (2016) http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/crisis_prevention_and_recovery/stavovi-prema-izbeglikoj-i-migrantskoj-krizi-u-srbiji.html

² Primera radi, videti u: BFPE/Sudosteuroopa-Gesellschaft, 2016: *Pogled preko horizonta: suočavanje sa izbegličkom i migrantskom krizom*, dostupno na sajtu BFPE http://www.bfpe.org/wp-content/uploads/2016/04/Brosura-B5-Migrantska-kriza_SRB-1.pdf; Tatalović S./ Malnar D., 2015: Sigurnosni aspekti izbegličke krize, *Političke analize*, Vol. 6, No. 23, 23-29.

kratkom vremenskom periodu dolaze na određenu teritoriju. Drugim rečima, humanitarni pristup naglašava uživanje u poziciju migranata, dok bezbednosni pristup vodi računa, pre svega, o interesima domicilnog stanovništva. Naravno, jasno je da se ova dva pristupa, mada značajno suprotstavljena, međusobno ne isključuju jer ljudi često, ako im okolnosti dozvoljavaju, brinu kako o sebi, tako i o drugima.

Naš cilj je bio da ispitamo koji od ova dva pristupa dominira u javnom mnjenju Srbije i na koji način se međusobno prepliću. Na osnovu različitih stavova sačinjen je kompozitni indeks humanitarnog i bezbednosnog pristupa. Kao indikatori humanitarnog pristupa posmatrani su sledeći stavovi:

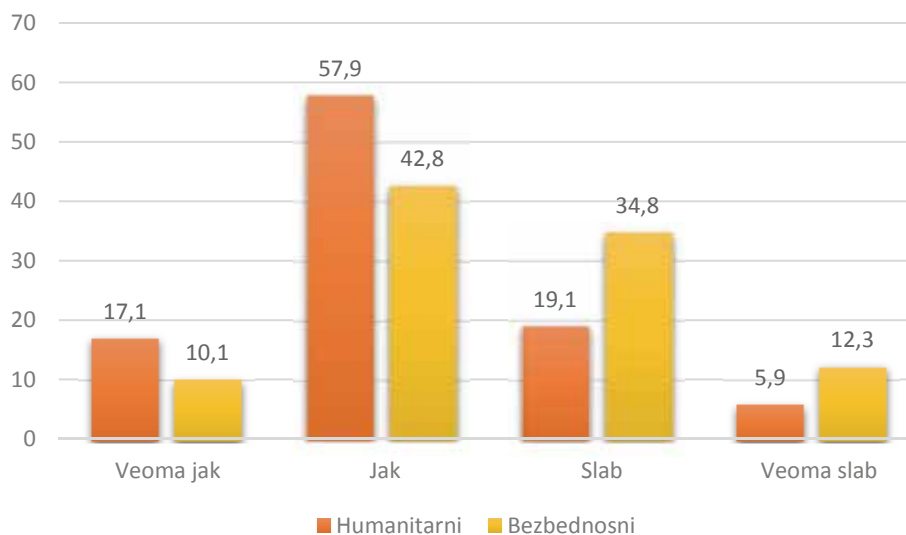
1. *Svi migranti, bez obzira iz kog razloga i na koji način su se našli u Srbiji su ljudi u nevolji i treba im pomoći.*
2. *Potrebno je na viši nivo podići kvalitet života (kvalitet smeštaja, količinu i kvalitet hrane, nivo higijene i zdravstvene nege) migranta tokom njihovog boravka u Srbiji.*
3. *Smatram da je dobro što je puno ljudi učestvovalo u pomaganju migrantima za vreme izbegličke krize.*
4. *Potrebno je uvesti strože zakonske mere prema svima koji diskriminišu ili zloupotrebljavaju migrante.*

Kao indikatori bezbednosnog pristupa posmatrana su, takođe, četiri stava:

1. *Migranti predstavljaju pretnju za porast kriminala, pojavu terorizma i nosioci su različitih bolesti.*
2. *Sumnjam da bi migranti ostali lojalni našoj zemlji u slučaju konflikta.*
3. *Mogućnost kontakta sa migrantima izaziva mi nelagodu.*
4. *Brinem da bi sa povećanim uplivom migranata moj način života bio ugrožen.*

Rezultati prikazani u Grafikonu 2.2 pokazuju da u javnosti Srbije dominira humanitarni pristup. *Jak* ili *veoma jak* humanitarni odnos prema migrantima ima tri četvrtine populacije (75%), dok sa druge strane nešto više od polovine (52,9%) ispitanika ima *jako* ili *veoma jako* izražen bezbednosni odnos prema migrantima. Posmatrano iz drugog ugla, to znači da samo četvrtina ispitanika nema razvijen humanitarni odnos prema migrantima, dok gotovo polovina ispitanika nema razvijen bezbednosni odnos prema migrantskom pitanju. Naravno, mada postoji visok stepen korelacije u pogledu veze između prihvatanja humanitarnog i odbijanja bezbednosnog pristupa, gotovo trećina populacije (31,5%) ima ambivalentan odnos prema migrantima, tako da snažno prihvataju obe dimenzije ovog problema, odnosno prihvataju obe vrste stavova.

Grafikon 2.2: Prihvaćenost humanitarne i bezbednosne perspektive

Prethodna analiza uključila je samo one ispitanike koji imaju potpuno izgrađen stav prema svim pitanjima od interesa za formiranje odnosa prema migrantima. Međutim, kada se u analizu uključe svi ispitanici, dakle i oni koji nemaju potpuno izgrađen stav prema svim pitanjima dobija se nešto drugačija, mada u osnovi slična, slika koja, takođe, svedoči o dominaciji humanitarnog pristupa (Tabela 2.2).

Tabela 2.2: Odnos prema migrantima u ukupnoj populaciji

Odnos prema migrantima, ukupna populacija	%
Jak humanitarni odnos slab ili neodređen bezbednosni odnos	59,4
Jak bezbednosni uz slab ili neodređen humanitarni odnos	36,4
Jak humanitarni i jak bezbednosni odnos	19,1
Slab humanitarni i slab bezbednosni odnos	4,7
Neodređen humanitarni odnos	20,8
Neodređen bezbednosni odnos	31,3

U analizi koja sledi, pažnja će biti usmerena samo na prve dve grupe navedene u gornjoj tabeli. Ispitaće se sociodemografske karakteristike onih ispitanika koji imaju jak humanitarni odnos i uporediće se sa sociodemografskim karakteristikama ispitanika koji imaju jak bezbednosni odnos prema migrantima.

Podaci analize pokazuju određene pravilnosti koje bi se mogle sažeti na sledeći način:

Humanitarni pristup je više razvijen kod građana koji žive u malim i gradovima srednje veličine, a bezbednosni pristup u selima i velikim gradovima. Beograd je specifičan po tome što u njemu živi najviše građana kod kojih su oba pristupa podjednako razvijena. **Ovaj zaključak, može biti od koristi prilikom planiranja razmeštaja migranata jer je za očekivati da će otpor integraciji biti najveći s jedne strane u velikim gradovima, a sa druge strane u selima** (pri tome, nalazi prikazani u poglavlju 3 ovog izveštaja ukazuju i na to da, pored izraženog humanitarnog pristupa, stanovnici Beograda decidno odbacuju mogućnost razmeštaja migranata i izbeglica na teritorijama njihovih opština).

Nešto razvijeniji humanitarni odnos imaju muškarci nego žene, ali to nije statistički značajna razlika.

Najznačajnije razlike postoje s obzirom na uzrast ispitanika. Mladi do 30 godina imaju značajno izraženiji bezbednosni odnos (28,6:17%). Nasprot njima, nalazi se generacija njihovih roditelja starosti između 50 i 60 godina kod koje je je značajno izraženiji humanitarni (u odnosu na bezbednosni) odnos prema migrantima (21,8:8,6%).

Ispitanici srpske nacionalnosti (pravoslavni) pokazuju snažnije izražen bezbednosni pristup u pogledu na migrantsku krizu (kada se njihovi rezultati uporede sa prosečnim rezultatima dobijenim na nivou celog uzorka).

Interesantno je da humanitarni odnos dominira nad bezbednosnim kod ljudi sa najnižim (11,7:5,6%) i najvišim stepenom obrazovanja (magistri i doktori nauka) (3,2:1,5%), dok je bezbednosni odnos znatno rasprostanjeniji kod ljudi koji imaju završen fakultet (8:16,3%).

Bračni status ne igra značajnu ulogu u odnosu prema migrantima, osim što je primetan nešto viši stepen razvijenosti bezbednosnog pristupa kod udovaca/ica i nešto viši stepen humanitarnog pristupa kod razvednih lica.

Lica sa stalnim zaposlenjem imaju znatno razvijeniji humanitarni pristup (50,1:41,4%), dok je bezbednosni pristup više razvijen kod učenika (9,3:4,6%) i penzionera (22,2:17,6%).

Ljudi koji imaju viši materijalni položaj imaju i najrazvijeniji humanitarni pristup, ali je interesantno da je humanitarni odnos karakterističan i za ispitanike koji žive u najtežim materijalnim uslovima. Bezbednosni odnos prema migrantima najviše izražavaju ljudi koji se nalaze na sredini skale materijalnog položaja.

Najzad, značajni stepen empatije (humanitarni odnos) postoji kod lica koja i sama imaju izbegličko iskustvo. Tako, među bivšim izbeglicama ima značajno veći broj lica koja imaju razvijen humanitarni (8,6%) nego bezbednosni (2,5%) odnos prema migrantima sa Bliskog istoka i iz Afrike.

Isti zaključak se može izvesti i posmatranjem lica koja su imala iskustvo neposrednog kontakta sa migrantima sa Bliskog istoka. Takva lica imaju znatno češće razvijen humanitarni (14,9%) nego bezbednosni (8,8%) pogled na migrante.

Osim po osi humanitarni – bezbednosni pristup, opšti stavovi građana prema migrantskom pitanju analizirani su i prema odnosu ka ključnim pitanjima koja su lideri mišljenja kandidovali u javnim debatama.³

Prvo u nizu tih pitanja odnosi se na **budućnost migrantske krize**. Dok je, s jedne strane, pothranjivano uverenje da je reč o prolaznoj krizi nakon koje će se stvari vratiti u pređašnje stanje, s druge strane, razvijana je argumentacija da

³ BFPE/Sudosteuroopa-Gesellschaft, 2016: *Pogled preko horizonta: suočavanje sa izbegličkom i migrantskom krizom*, dostupno na sajtu BFPE http://www.bfpe.org/wp-content/uploads/2016/04/Brosura-B5-Migrantska-kriza_SRB-1.pdf

usled mnoštva političkih, ekonomskih i ekoloških razloga treba očekivati sve više migranata koji će dolaziti u Evropu. Gotovo polovina (47,3%) ispitanika je saglasna sa ovim stavom, a još trećina (31,7%) to smatra verovatnim scenarijom. Drugim rečima, gotovo četiri petine (79%) ispitanika smatra da se u budućnosti može očekivati sve više migranata. **U tom smislu ljudi su svesni da migrantsko pitanje nije zatvoreno što može olakšati komunikaciju u vezi sa svim pitanjima koja se tiču migrantske krize.**

S obzirom na to da je migrantska kriza uglavnom predstavljena kao seoba ljudi ugroženih ratnim dejstvima u domaćoj javnosti se iskristalisao stav da bi migranti, mislilo se pre svega na mlade ljude, trebalo da ostanu u svojim zemljama i da se bore za njihov napredak, a ne da iz njih beže. Interesantno je da je ovakav stav prihvatljiv za ukupno 62,2% ispitanika, a neprihvatljiv za svega četvrtinu (25,9%), a da svaki deseti (11,8%) nema odgovor na tu dilemu.

S obzirom na dominaciju ovog stava jasno je da se sa njim u značajnoj meri slažu kako ispitanici koji imaju humanitarni, tako i oni koji neguju bezbednosni pristup migrantskom pitanju. Ipak, uočljivo je da je među onima koji u potpunosti odbacuju ovakav stav znatno više onih koji neguju humanitarni pristup (90,5:9,5%).

S ovim u vezi je i pitanje za koju kategoriju migranata građani Srbije imaju najviše razumevanja. U tom smislu, najinteresantnije je da se uoči da je gotovo podjednak broj ispitanika koji imaju razumevanje za sve migrante (17,7%) i onih koji nemaju razumevanje, niti simpatije, ni za koju vrstu migranata (14,1%). Ovoj drugoj grupi trebalo bi pribrojati i svakog desetog (10,5%) koji o tome nema mišljenje, odnosno koga ta tema uopšte ne interesuje. Na taj način dolazimo do brojke od **oko četvrtine ispitanika koja ima veoma negativan ili potpuno indiferentan odnos prema migrantima. Bilo koja strategija integracije mora voditi računa o postojanju ove vrste građana na koje se teško može izvršiti bilo kakav uticaj.**

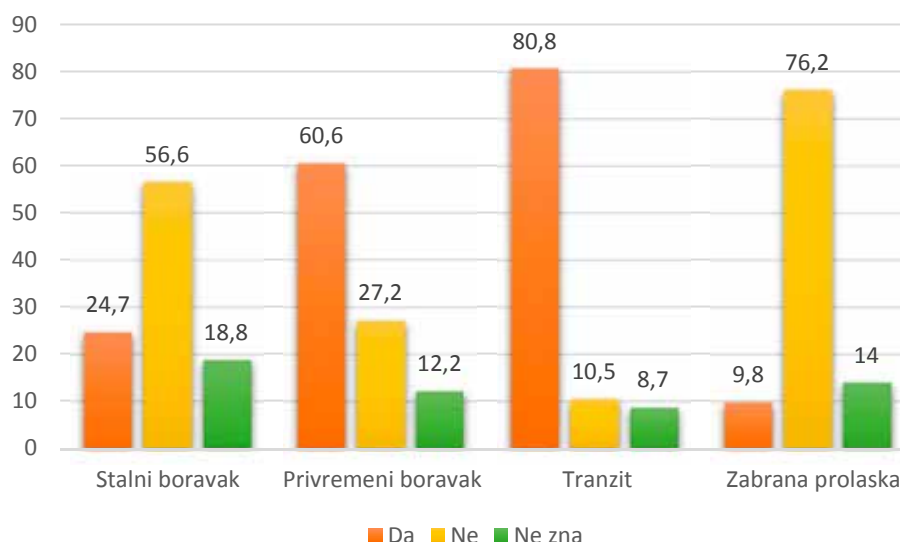
Tome u prilog svedoče i odgovori na pitanje da li bi u slučaju potrebe da se na duže vreme u Srbiji razmesti određeni broj izbeglica takvu odluku trebalo prihvatiti. Izričito negativan odgovor da takvu soluciju treba odbiti u svakom slučaju iskazuje 23,2 % ispitanika. Među njima dominiraju (80%) upravo oni koji nemaju razumevanje ni za jednu kategoriju migranata.

Ono što je posebno interesantno u vezi sa ovim pitanjem je činjenica da na opredeljenje da li treba ili ne treba prihvatiti migrante ne utiče samo odnos prema njima već, u najvećem broju slučajeva (45%), ponašanje zemalja u okruženju. Naime, tokom migrantske krize kao jedan od ključnih strahova isticana je mogućnost da Srbija bude sabirno mesto za izbeglice koji ne bi mogli da uđu u EU, ali bi ostali *zaglavljani* na teritoriji Srbije i Balkana.

Upravo iz tog razloga postoji velika disproporcija između stepena prihvatljivosti različitih modela zbrinjavanja migranata. Od mogućnosti da se trajno nasele u Srbiji preko njihovog privremenog, boravka i tranzita do potpune zabrane prolaska koja bi se obezbedila postavljanjem žičanih ograda (Grafikon 2.3).

I kod ovog pitanja se jasno vidi da se dve trećine ispitanika protivi potpunoj zabrani prolaska, ali da istovremeno preostala četvrtina takvu opciju podržava ili je neodlučna u tom pogledu. I ovde se jasno vidi da među onima koji optiraju za stalni boravak ogromnu većinu (94,5%) čine oni koji imaju humanitarni pogled na problem izbeglica. S druge strane, među onima koji se protive čak i prolasku preko teritorije Srbije dominiraju (84,8%) oni koji na problem gledaju iz bezbednosne perspektive.

Grafikon 2.3: Prihvatljivost naseljavanja migrantske i izbegličke populacije

Dosadašnja analiza pokazuje da diferencijacija građana prema migrantskom pitanju nije dosledna. Zapravo, u izvesnom smislu može se tvrditi da postoji logička konfuzija u stavovima, ali upravo takva situacija je razumljiva s obzirom na mnoštvo protivrečnih poruka, različitih interesa i na kraju krajeva konflikta između emotivnog i racionalnog odnosa prema novonastaloj situaciji. Zbog toga je veoma teško uhvatiti i činioce koji nedvosmisleno opredeljuju u osnovi konfuzne stavove.

Mada većinski dominira humanitarni pogled na migrantsku krizu treba imati u vidu da migranti ni na koji način nisu ugrozili interese domicilnog stanovništva. U hipotetičkoj situaciji kada bi se postavilo pitanje da li treba zaštititi migrante ili domaće stanovništvo, humanitarni aspekt bi se izgubio do neprepoznatljivosti. Tako, na pitanje u kojoj meri su saglasni sa stavom da svaka zemlja treba, pre svega, da brine o svojim građanima, a tek potom o migrantima, čak tri četvrtine (76,5%) ispitanika odgovara da se potpuno slaže sa takvim stavom, a njima treba pribrojati i 16,2% onih koji se uglavnom slažu. Dakle, svega 4,4% ispitanika, u manjoj ili većoj meri, odbija takav stav, a interesantno je da oko ovog pitanja ima i upadljivo najmanje onih koji se na bilo koji način dvoume ili nemaju stav – 2,9%.

Situaciju dodatno komplikuje polovično uverenje da je Srbija uopšte spremna da se u budućnosti nosi sa velikim prilivom migranata. Takvo uverenje u većoj (21,2%) ili manjoj (32,6%) meri deli tek nešto više od polovine ispitanika. Drugim rečima, za ispitanike, čak i kada nemaju apriorno negativan stav prema migrantima, ostaje upitno da li Srbija može da podnese takav teret. Ipak, sudeći prema strukturi ispitanika koji su odgovarali na ovo pitanje čini se da percepcija sposobnosti Srbije više zavisi od njihovog odnosa prema migrantskom pitanju nego od racionalnog uvida u stvarne kapacitete. Tako, na primer, većina ispitanika (83,3%) koji smatraju da Srbija ima sposobnosti da se nosi sa migrantskom krizom ima humanitarni odnos prema migrantima, dok među onima koji smatraju da Srbija nema dovoljno kapaciteta, većinu (77,4%) čine upravo oni koji imaju bezbednosni pristup ovom pitanju.

O uzrocima otpora prema migrantima teško je suditi samo na osnovu opštih stavova ispitanika. Međutim, određene naznake u tom pravcu moguće je uočiti na osnovu stepena saglasnosti sa stavovima koji su u saglasnosti sa argumentacijom koja se može čuti u javnom govoru.

Na prvom mestu reč je o argumentu da migranti predstavljaju rizik po zdravlje i fizičku bezbednost ljudi. Ovaj podatak je već korišćen prilikom stvaranja kompozitnog indeksa za bezbednosni pristup. Ovde, međutim, vredi da bude zasebno analiziran jer najbolje reprezentuje argument protivnika prijema migranata. Drugi argument koji se često može čuti odnosi se na navodnu ugroženost nacionalnih interesa u slučaju masovnijeg priliva migranata. Najzad, treći argument tiče se ugroženosti načina života, odnosno lokalne kulture u slučaju masovnijeg doseljavanja migranata.

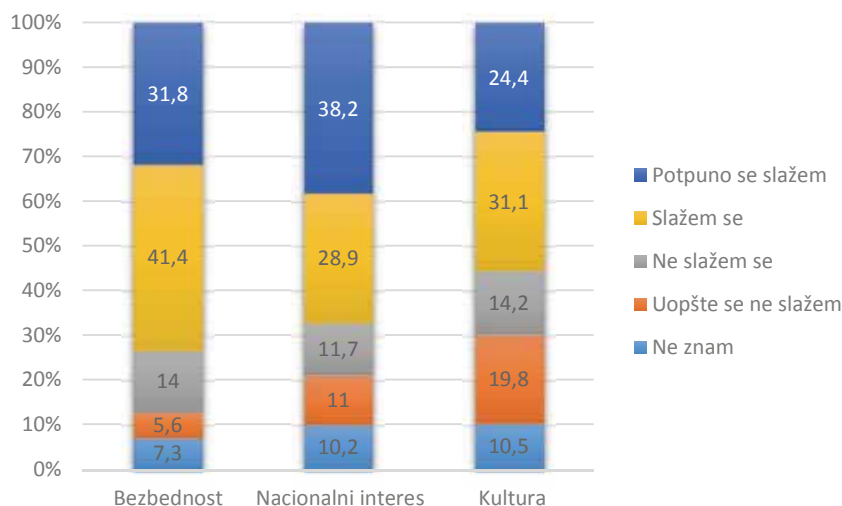
U Grafikonu 2.4 dati su podaci o stepenu saglasnosti sa svakim od stavova koji reprezentuju pomenute argumente koje smo ovde nazvali:

- Bezbednost – „Migranti predstavljaju pretnju za porast kriminala, pojavu terorizma i nosioci su različitih bolesti“;
- Nacionalni interes – „Smatram da bi sa povećanim uplivom migranata naš nacionalni identitet bio ugrožen“;
- Kultura – „Brinem da bi sa povećanim uplivom migranata moj način života bio ugrožen“.

Kao što se može uočiti na Grafikonu 2.4 svaki od navedenih pravaca razmišljanja ima značajnu podršku u javnosti. Ugroženost nacionalnog interesa, iako ima najviše vatrenih zagovornika, manje je značajan motiv otpora prema migrantima u odnosu na argument o ugroženosti lične bezbednosti.

Ovaj podatak je značajan jer je lakše komunicirati i relativizovati argumente koji se odnose na proverljiva pitanja lične bezbednosti nego apstraktne argumente o dugoročnoj ugroženosti nacionalnih interesa. Upravo zbog toga pokazuje se da lični kontakt sa migrantima u značajnoj meri deluje na smanjenje otpora prema njima.

Grafikon 2.4: Stepen saglasnosti sa stavovima koji mere percepciju rizika koji migranti predstavljaju za bezbednost, nacionalni interes i kulturu domicilne populacije

S druge strane, za sada se pokazuje da pozitivan odnos prema izbeglicama proističe isključivo iz humanih pobuda. Argumenti, poput onoga da migranti donose nove ideje i obogaćuju kulturu zemalja u koje dolaze nailaze na veoma slabu podršku. Tako, na primer, svega 8,5% ispitanika se u potpunosti slaže sa ovakvim stavom, pa i kada se tome doda još 26,2% onih koji se delimično slažu sa tim stavom to ukupno čini tek trećinu populacije. S druge strane, gotovo polovina (49%) građana se delimično ili uopšte ne slaže sa takvim stavom. **Važno je međutim, primetiti da u vezi sa ovim stavom ima najviše neodlučnih građana tako da postoji prostor da se u ovom pravcu razvija debata.**

Na kraju, poslednje pitanje koje je u javnosti otvoreno u vezi sa migrantskom krizom nakon zatvaranja *Balkanske rute* tiče se odnosa prema migrantima koji ilegalno prelaze granicu uz pomoć lokalnih mreža specijalizovanih za ilegalni prelaz granice.

Odgovori na pitanje: *šta najbolje odražava stav građana prema ovom problemu* ukazuju na ambivalentan odnos prema migrantima. Gotovo polovina (44,5%) građana za ilegalni prelazak granice osuđuje mreže krijumčara koji zarađuju i zloupotrebljavaju nesreću migranata. Ostali ispitanici o ovom pitanju nemaju stav (9%) ili ih ta tema uopšte ne interesuje (15,3). Petina ispitanika (20,1%) smatra da bi i migranti koji krše zakone, odnosno ilegalno prelaze granicu takođe trebalo da trpe sankcije, a svaki deseti (10%) smatra da je pomoć izbeglicama da pređu zatvorene granice pojava koju ne treba sankcionisati.

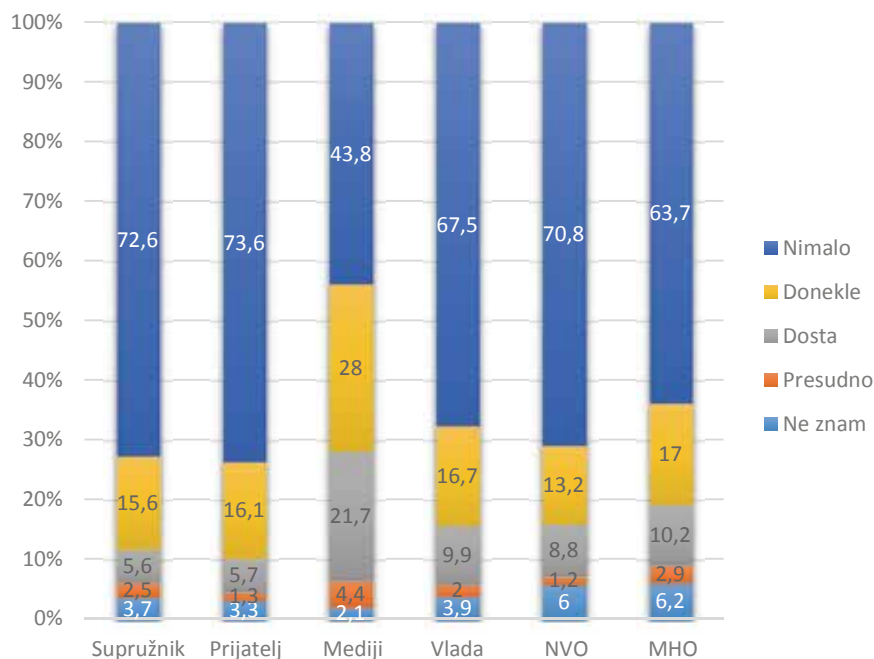
Formiranje stavova prema migrantima i migrantskoj krizi

Poslednje pitanje kojim smo se bavili u ovom delu odnosi se na način formiranja mišljenja građana o migrantskoj krizi. Dvotrećinska većina ispitanika smatra da na formiranje njihovih stavova nimalno ne utiču mišljenja supružnika, prijatelja, Vlade ili raznih domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija. Interesantno je da se u tom pogledu jedino izdvaja uticaj medija za koje većina građana navodi da donekle, dosta ili presudno utiče na njihovo mišljenje (Grafikon 2.5). Jasno je, dakle, da se u komunikaciji vezanoj za migrantsko pitanje mora posredovati putem medija. No, sa druge strane, upravo su kakofonija stavova o migrantskom pitanju, senzacionalističko izveštavanje koje je imalo funkciju buđenja kako pozitivnih tako i negativnih emocija prema migrantima uz veoma malo analitičkog pristupa uslovlili značajnu konfuziju u stavovima građana prema čitavoj problematici migrantske krize.⁴

⁴ Primera radi, evo samo nekih od napisa koji su se tokom leta i jeseni 2015. odnosno tokom prve polovine 2016. godine, u jeku migrantske krize, mogli videti na domaćim medijskim portalima:

<http://www.newsweek.rs/svet/50022-teroristi-islamske-drzave-stizu-u-evropu-kao-migranti-upozorava-nato.html>
<http://www.politika.rs/scc/clanak/356684/Migranti-u-Nemackoj-pocinili-69-000-krivicnih-dela-za-3-meseca>
<http://www.informer.rs/vesti/hronika/27571/POCELO-JE-Migrant-iz-Sirije-pokusao-da-siluje-Beogradjanku>
<http://mondo.rs/a821812/Info/Drustvo/Luksuz-u-Beogradu-Kako-zive-bogate-izbeglice-iz-Sirije.html>

Grafikon 2.5: Izvori koji utiču na formiranje mišljenja o migrantskoj krizi

Interesantno je uočiti da postoje značajne razlike u pogledu uticaja koji različiti akteri imaju na stavove onih koje odlikuje humanitarni, odnosno bezbednosni pristup migrantskom pitanju. Mada je reč o relativno malom apsolutnom broju, jasno je uočljivo da presudan uticaj na one koji imaju razvijen humanitarni odnos prema migrantima vrše supružnici, Vlada i prijatelji.

Takođe, jasno je uočljivo da nevladine organizacije imaju mnogo veći uticaj na one koji imaju razvijen humanitarni odnos prema migrantima dok na one koji imaju bezbednosni pristup imaju relativno manji uticaj.

Zaključak

Analiza opštih stavova prema migrantima i migrantskoj krizi otkrila je veoma pomešana osećanja i protivrečnost stavova kod većine ispitanika. Uprkos tome, može se reći da većina ispitanika neguje humanitarni odnos prema migrantima. To naravno ne znači da je njihov odnos prema migrantima u svakom pogledu blagonaklon. Pre se može reći da takav odnos pruža mogućnost da se na tragu humanitarnog diskursa omogući komunikacija sa građanima koja bi olakšala integraciju migranata. Relativno mali broj ljudi - između jedne petine i četvrtine ispitanika - nepokolebljivo je zatvoreno u poziciji koju je teško pridobiti za bilo koju vrstu relaksacije odnosa prema migrantima. S druge strane, još manji deo populacije – do deset posto može se smatrati veoma otvorenim prema migrantima u meri da bi i bez bilo kakvog vida komunikacije prihvatilo migrante i omogućilo njihovu nesmetanu integraciju.

Sa svima ostalima, a reč je o oko dve trećine populacije, potrebno je imati intenzivnu medijsku komunikaciju u cilju relativizacije negativnih i afirmacije pozitivnih aspekata potencijalne integracije migranata. Ono što je svakako važno i bez čega se ne može očekivati uspešna integracija tiče se nužnosti da lokalno stanovništvo ni na koji realan način ne bude ugroženo prilivom izbeglica.

3. INTEGRACIJA MIGRANATA

Integracija izbegličke i migrantske populacije nameće se kao jedno od važnih pitanja sa kojima se suočavaju ne samo zemlje Evropske unije, nego i one koje se nalaze na tzv. izbegličkoj ruti. Formulisanje adekvatnih politika i strategija ekonomske, političke, kulturne i, uopšte, društvene integracije migrantske i izbegličke populacije postaje utoliko važnije za društvenu koheziju i ekonomski napredak zemalja-domaćina, s obzirom na očekivanja o kontinuiranom prilivu ove kategorije stanovništva tokom narednih godina. Razvijanje kapaciteta i stvaranje uslova da izbeglice i migranti mogu da funkcionišu kao autonomni i produktivni građani, odnosno da žive dostojanstven život, umnogome olakšava njihovo prihvatanje od strane rezidentske populacije države-domaćina.⁵ Pored različitih koncepata integracije koji se prepoznaju u teoriji, ali i praksama zemalja EU (asimilacija, inkluzija i participacija, multikulturalizam i sl.),⁶ u literaturi se ističu i različiti indikatori integracije, koji se grubo, mogu podeliti na ekonomske, političke, kulturne i uže društvene.⁷ Stoga, pre ili uporedo sa formulisanjem strategija i politika integracije migrantske i izbegličke populacije, odnosno pre odabira konkretnog koncepta integracije koji bi se primenjivao u praksi, važno je dobiti uvid u to na koji način domicilna populacija gleda na različite aspekte, razvojne potencijale i društvene kapacitete za uspešno sprovođenje integracije kada je reč o pobrojanim dimenzijama. Stoga ćemo, u okviru ovog poglavlja, prikazati percepcije i stavove građana Srbije prema integraciji izbegličke i migrantske populacije, s obzirom na nekoliko različitih dimenzija:

- poželjan raspored migrantske populacije;
- poželjnost određenih kategorija migranata, te
- poželjnost određenih oblika političke, kulturne i ekonomske integracije.

Takođe, drugi važan aspekt spremnosti domicilnog stanovništva da prihvati i doprinese integraciji migranata i izbeglica, na koji smo se u istraživanju fokusirali, predstavljaju oblici kolektivne i individualne akcije u okviru kojih bi građani Srbije bili spremni da se angažuju i na taj način olakšaju, odnosno otežaju dati proces.

Stavovi prema trajnom naseljavanju migranata

Potencijali za integraciju izbeglica i migranata među domicilnim stanovništvom u značajnoj su meri, između ostalog, određeni opštim stavovima populacije prema mogućnosti njihovog trajnog naseljavanja. Rezultati istraživanja pokazuju da se nešto manje od polovine stanovnika Srbije (45,3%) protivi bilo kakvom trajnijem naseljavanju migranata u Srbiji, dok je udeo onih koji se protive naseljavanju migranata u njihovoj opštini, ali nemaju ništa protiv njihovog naseljavanja u drugim krajevima Srbije gotovo jedna desetina (9,4%). Više od trećine ispitanika (34,9%) je ravnodušno prema ovom pitanju; 7,3% ispitanika sebe smatra zagovornicima trajnog naseljavanja migranata u Srbiji, dok svega 3,2% njih nema ništa protiv da se migranti nasele na teritoriji njihove opštine (videti Grafikon 3.1).

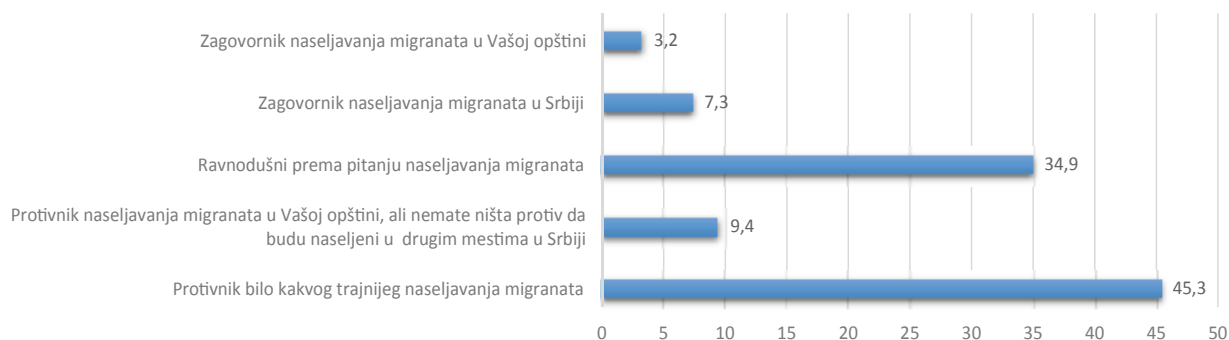
Ukoliko saberemo procenete ispitanika koji se protive stalnom naseljavanju migranata u Srbiji i onih koji se protive naseljavanju migranata u sopstvenoj opštini (54,7%), tada dobijeni nalaz ne odstupa značajnije od onog koji je prikazan u okviru Grafikona 1.3, koji ukazuje da 56,5% ispitanika smatra da je stalni boravak migranata na teritoriji Srbije za njih neprihvatljiv. Ipak razlike u broju onih koji iskazuju pozitivni stav prema naseljavanju migranata i izbeglica, kao u i broju onih koji su ravnodušni, su evidentne i treba ih pripisati drugačijoj formulaciji odgovora na ponuđenim pitanjima (pa je tako svega 10,5% ispitanika - Grafikon 3.1 - spremno za sebe da kaže da je **zagovornik** naseljavanja migranata, bilo na teritoriji Srbije, bilo na teritoriji svoje opštine, naspram 24,7% koliko ih je odgovorilo, kada su pitanje i odgovor drugačije formulisani, da je za njih **prihvatljivo** da se izbeglice nastane u Srbiji – videti Grafikon 1.3). Drugim rečima, nalazi ukazuju da iskazana spremnost da se prihvati izbeglička populacija ne znači ujedno i proaktivan stav, koji bi vodio zagovaranju njihovog trajnog naseljavanja.

⁵ OECD/European Union, 2015: *Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In*, OECD Publishing, Paris.

⁶ Opširnije videti u: OECD, 2003: *The Economic and Social Aspects of Migration*, OECD Publishing, Paris.

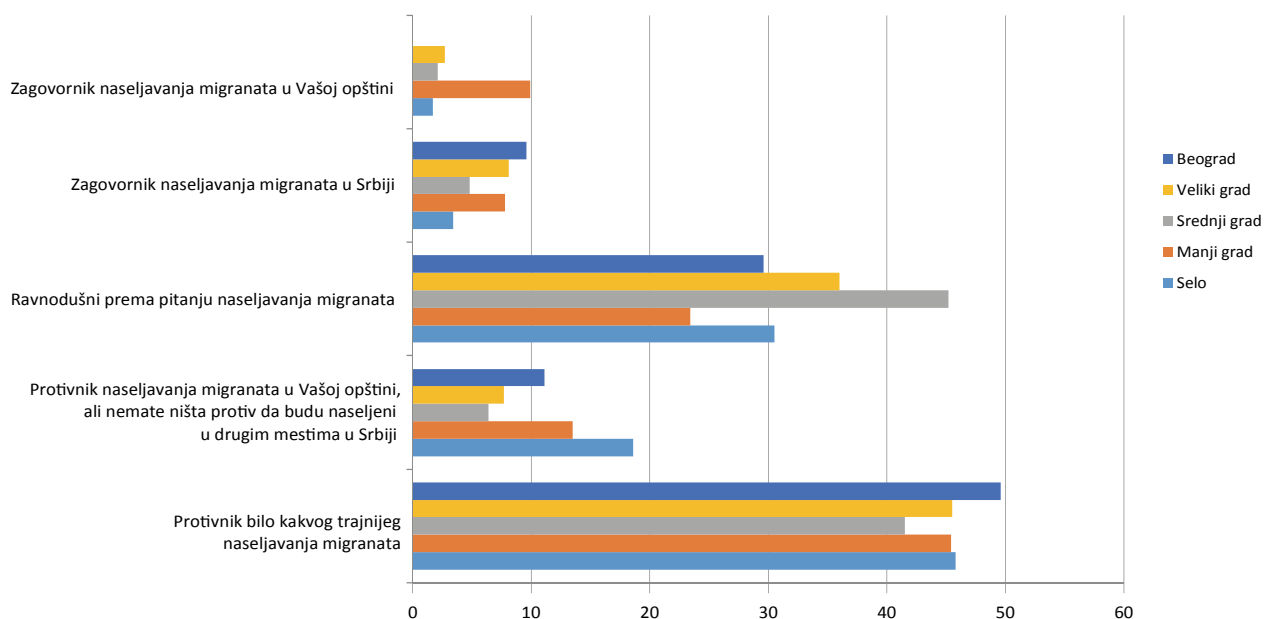
⁷ Videti opširnije u: OECD/European Union, 2015: *Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In*, OECD Publishing, Paris.

Grafikon 3.1: Struktura odgovora ispitanika s obzirom na stav prema trajnom naseljavanju migranata

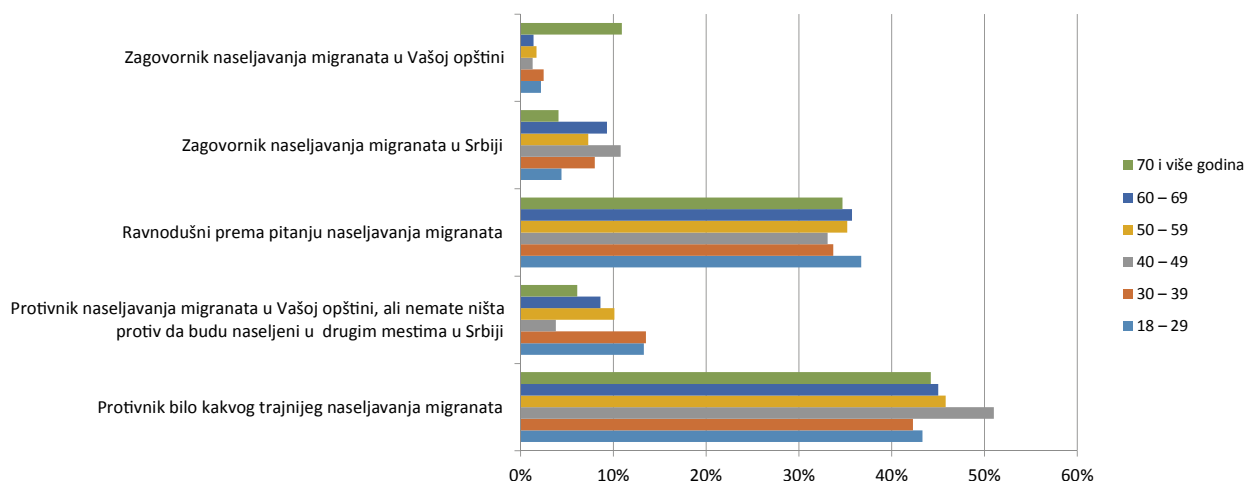
Stav prema trajnom naseljavanju migranata i izbeglica diferencira se prema nekoliko obeležja. Tako, kada je reč o strukturi ispitanika prema mestu stanovanja (Grafikon 3.2), **među protivnicima bilo kakvog trajnijeg naseljavanja prednjače stanovnici Beograda (49,6%), naspram stanovnika gradova srednje veličine, koji su u najmanjem procentu iskazali decidno protivljenje (41,5%). Istovremeno, među stanovnicima Beograda niko se od ispitanika nije izjasnio kao zagovornik naseljavanja migranata u okviru teritorije svoje opštine, nasuprot 9,9% ispitanika iz manjih gradova.** Dati podaci su u suprotnosti sa nalazima dobijenim na osnovu intervjua sa predstavnicima zvaničnih institucija koji su zaduženi za pitanja izbeglica (**pogledati poglavlje 6. ovog izveštaja**), koji su iskazali najveći stepen otvorenosti prema ovom pitanju. Drugim rečima, čini se da su stavovi službenika državnih institucija i predstavnika lokalne samouprave u koliziji sa stavovima populacije. Interesantan nalaz je i taj da su varijacije u udelu ravnodušnih relativno visoke, pa ih je tako najmanje među stanovnicima malih gradova, a najviše među ispitanicima koji dolaze iz gradova srednje veličine.

Grafikon 3.2: Struktura odgovora ispitanika s obzirom na stav prema trajnom naseljavanju migranata, prema veličini mesta stanovanja

Starosna struktura ispitanika takođe ukazuje na postojanje razlika (Grafikon 3.3). Naime, **najsnažnije pristalice naseljavanja migranata na teritoriji opštine stanovanja su ispitanici stariji od 70 godina (10,9%),** dok je u istoj kategoriji odgovora najmanji udeo ispitanika starih između 40 i 49 godina (1,3%). Istovremeno, među pripadnicima ove poslednje starosne grupe najveći je udeo protivnika naseljavanja migranata u Srbiji (51%), ali i najveći procenat onih koji se smatraju zagovornicima naseljavanja (10,8%). **Među najmlađim ispitanicima, pri tome, beležimo natprosečan udeo ravnodušnih (36,7%), ali i nešto niži udeo decidnih protivnika stalnog naseljavanja izbeglica i migranta od proseka za ceo uzorak (43,3:45,2%).**

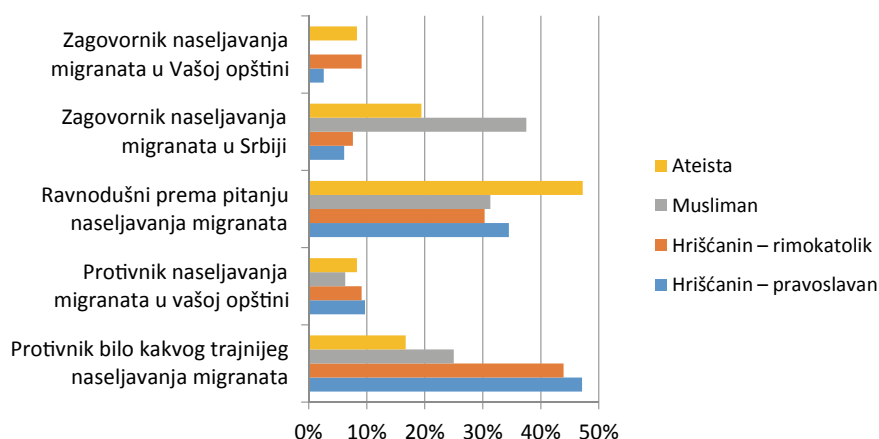
Grafikon 3.3: Struktura odgovora ispitanika s obzirom na stav prema trajnom naseljavanju migranata, prema starosti

Najveće razlike u spremnosti da se prihvati trajno naseljavanje migranata ocrtavaju se s obzirom na religijsku pripadnost ispitanika (Grafikon 3.4). Naime, **najsnažnije protivljenje bilo kakvom trajnom naseljavanju migranata na teritoriji Srbije je zabeleženo među ispitanicima koji su pravoslavne veroispovesti (47,1%), dok je najmanje protivljenje zabeleženo među ateistima (16,7%) i muslimanskom populacijom (25%).** Istovremeno, među dve poslednje kategorije zabeležen je i najveći udeo onih koji su zagovornici trajnog naseljavanja migranata u Srbiji, iako među muslimanima niko od ispitanika nije spreman da prihvati da se migranti nasele na teritoriji njihove opštine. Konačno, interesantan nalaz je i taj da je među ispitanicima koji su se deklarirali kao ateisti najveći udeo onih koji su potpuno ravnodušni kada je reč o naseljavanju migranata.

Dobijene nalaze svakako treba tumačiti u kontekstu činjenice da je značajan deo migrantske populacije muslimanske veroispovesti, te da je stepen kulturne distance prema njima manji kod domicilnog muslimanskog stanovništva (videti poglavlje 5. ovog izveštaja), u odnosu na ispitanike pravoslavne i rimokatoličke veroispovesti. S druge strane, niska (tačnije, nepostojeća) spremnost muslimana da prihvate trajno naseljavanje migranata na teritoriji njihove opštine svedoči o tome da je politički aspekt integracije migranata (pored ekonomskog i kulturnog) nešto što takođe treba imati u vidu: naime, u okviru pojedinih, prvenstveno pograničnih lokalnih zajednica, religijska pripadnost je snažno povezana sa nacionalnom pripadnošću, te se svako remećenje krhke (verske i etničke) ravnoteže koja postoji u lokalnim sredinama (makar ona bila i u korist manjinske populacije) može percipirati kao potencijalni izvor političkih nestabilnosti, radikalizacije postojećih međuetničkih konflikata i snažnijeg pritiska centralnih vlasti na organe lokalne samouprave. Takođe, treba naglasiti i ovo: muslimansku populaciju koja je ušla u naš uzorak mahom čini albansko stanovništvo iz najslabije razvijenih jugoistočnih pograničnih opština. Trajno naseljavanje migrantske i izbegličke populacije dodatno bi pojačalo pritisak na ionako slabu ponudu radnih mesta u ovim opštinama, te je opravdano zaključiti da njihovo protivljenje, pored političkog, ima i svoje racionalno, ekonomsko utemeljenje.

Grafikon 3.4: Struktura odgovora ispitanika s obzirom na stav prema trajnom naseljavanju migranata, prema religijskoj pripadnosti

Među protivnicima/zagovornicima trajnog naseljavanja migrantske i izbegličke populacije treba još izdvojiti i kategorije koje se diferenciraju s obzirom na status zaposlenja: naime, među studentima i učenicima beležimo natprosečni udeo onih koji se protive naseljavanju (bilo da je reč o teritoriji Srbije ili njihove opštine) – 70,9%, dok je najmanji udeo

protivnika (42,1%) i najveći udeo ravnodušnih (53,8%) zabeležen među nezaposlenima. Najveći udeo zagovornika naseljavanja migranata i izbeglica, bilo da se radi o teritoriji opštine na kojoj žive ili Srbije, zabeležen je među zaposlenima sa nepunim radnim vremenom, odnosno privremeno zaposlenima (19,3%).

Prethodno izbegličko iskustvo ukazuje na značajno opadanje šansi da se ispitanik deklarise kao protivnik naseljavanja izbeglica ili migranata (ovaj pad, u odnosu na prosek, iznosi 10,2 procentnih poena, a u odnosu na one koji nemaju izbegličko iskustvo 11,1 procentni poen), i obrnutom rastu šansi da se ispitanik izjasni kao zagovornik naseljavanja (26,6% kod ove kategorije, u odnosu na prosek za ceo uzorak od 10,5%). Dati nalazi suštinski potvrđuju ranije iznete tvrdnje da je empatični stav prema izbeglicama izraženiji kod ispitanika koji su i sami bili primorani da napuste svoje domove usled rata. Slično, podaci ukazuju da na empatični stav ne utiče samo primarno izbegličko iskustvo, već i ono koje je posredno: naime, viši stepen prihvatanja trajnog naseljavanja izbeglica i migranata je zabeležen među onima koji imaju rođake ili bliske prijatelje koji su bili izbeglice u odnosu na one koji ih nemaju.

Konačno, rezultati pokazuju i to da pol ispitanika, stepen obrazovanja i samoprocena materijalne situacije ne utiču značajnije na ispoljavanje razlika kada je reč o stavu prema trajnijem naseljavanju migranata u Srbiji i na teritorijama opština u kojima ispitanici žive.

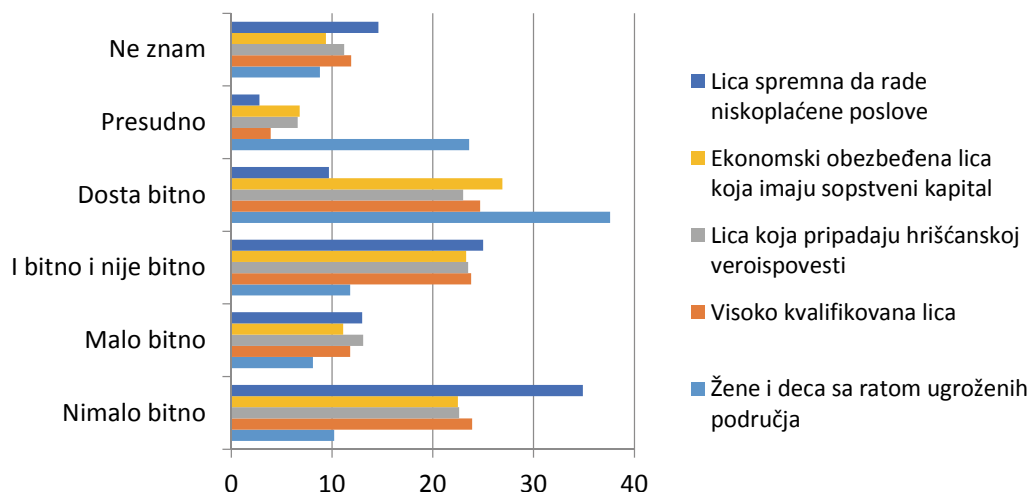
Poželjnost različitih kategorija migranata

Pri razmatranju adekvatnih strategija integracije i prihvatanja migranata treba imati u vidu koje kategorije migranata domicilno stanovništvo smatra poželjnijim, odnosno prihvatljivijim od drugih. Stoga smo, putem posebne baterije pitanja, nastojali da proverimo stepen prihvatljivosti sledećih kategorija migranata:

- žena i deca sa ratom ugroženih područja;
- visokokvalifikovanih lica;
- lica koja pripadaju hrišćanskoj veroispovesti;
- ekonomski obezbeđenih lica koja imaju sopstveni kapital i
- lica spremnih da rade niskoplaćene poslove.

Za ispitanike su žene i deca koji beže sa ratom zahvaćenih područja najprihvatljivija kategorija migranata/ izbeglica (61,2% ispitanika smatra da bi to trebalo da bude presudan ili dosta bitan kriterijum kod odabira kategorija izbegličke populacije koja bi se trajno naselila u Srbiji), što svedoči o dominaciji humanitarnog aspekta u percepciji migrantske krize, u odnosu na bezbednosni i ekonomski (Grafikon 3.5). Ipak, da ekonomski aspekt nije nevažan svedoči nalaz da sledeća kategorija koja je ispitanicima prihvatljivija od ostalih obuhvata **ekonomski obezbeđena lica koja imaju sopstveni kapital** (za 33,7% ispitanika to je presudno ili dosta bitno), a za njima slede **visokokvalifikovane osobe**. Ipak, ovaj ekonomski aspekt je važan samo kada se odnosi na *pozitivnu* selekciju migrantske populacije (misli se na lica koja raspolazu određenim resursima, kao što su ekonomski i kulturni kapital), ali ne i kada je reč o licima koja bi popunjavala niskokvalifikovane i nisko plaćene poslove (svoga 12,5% ispitanika ističu ovaj kriterijum kao presudan ili dosta bitan pri selekciji migranata koji bi bili stalno naseljeni u Srbiji). Od presudnog značaja nije ni verska pripadnost migranata, iako je za jedan deo ispitanika (nešto više od jedne trećine) veoma ili dosta značajno da migranti koji bi postali **potencijalni rezidenti** budu **hrišćanske veroispovesti**.

Grafikon 3.5: Stepen poželjnosti pojedinih kategorija migranata

Pri odabiru žena i dece koji beže od ratnih zbivanja, kao kriterijuma za pozitivnu diskriminaciju migrantske populacije, najznačajnija obeležja diferenciranja ispitanika predstavljaju tip naselja i subjektivna samoprocena materijalne situacije. Za stanovnike gradova srednje veličine ovaj je kriterijum od presudnog značaja (37,2%), dok je u najmanjoj meri značajan za stanovnike Beograda (13,1% smatra da je ovo presudan kriterijum). Slično, ovaj kriterijum je presudan kada se radi o ispitanicima koji sopstvenu materijalnu situaciju procenjuju kao najlošiju (44,1%), dok ispitanici koji se, po subjektivnoj proceni, nalaze u najboljoj materijalnoj situaciji u najmanjem procentu (19%) ističu dati kriterijum kao presudan u percepciji poželjnih kategorija migranata.

Kada je reč o kriterijumu koji se odnosi na visok stepen kvalifikacija migranata koji bi se potencijalno stalno naselili, njega, kao presudnog ističu ispitanici stariji od 70 godina (34,2%, nasuprot 5,8% onih koji se nalaze u srednjoj životnoj dobi) i pripadnici muslimanske veroispovesti (12,5%). Sa druge strane, za ispitanike koji su se deklarirali kao pravoslavni, nešto su poželjniji migranti koji pripadaju hrišćanskoj veroispovesti (31,1% ističe da je to presudan ili dosta bitan kriterijum, nasuprot 11,4% ispitanika koji su ateisti), dok su ekonomski obezbeđeni migranti, koji imaju sopstveni kapital, u većem stepenu poželjnija kategorija za ispitanike koji su i sami svoj materijalni položaj ocenili kao najbolji (18,2% njih ističe taj kriterijum kao presudan), potom za ispitanike stare između 50 i 59 godina (11,4%), stanovnike sela (11,7%) i Beograda (10,1%), ispitanike pravoslavne veroispovesti (7,2%), te ispitanike sa srednjoškolskim obrazovanjem (7,6%). Interesantan nalaz je da ekonomski kriterijum, ali ovoga puta izražen kroz spremnost da se rade niskokvalifikovani poslovi, ponovo prepoznaju stanovnici sela (11,1%), visokoobrazovani ispitanici (5,3% ističe ovaj kriterijum kao presudan među doktorima nauka i magistrima), kao i pedesetogodišnjaci (6,6%).

Stavovi o poželjnim oblicima socio-prostornog razmeštaja migranata

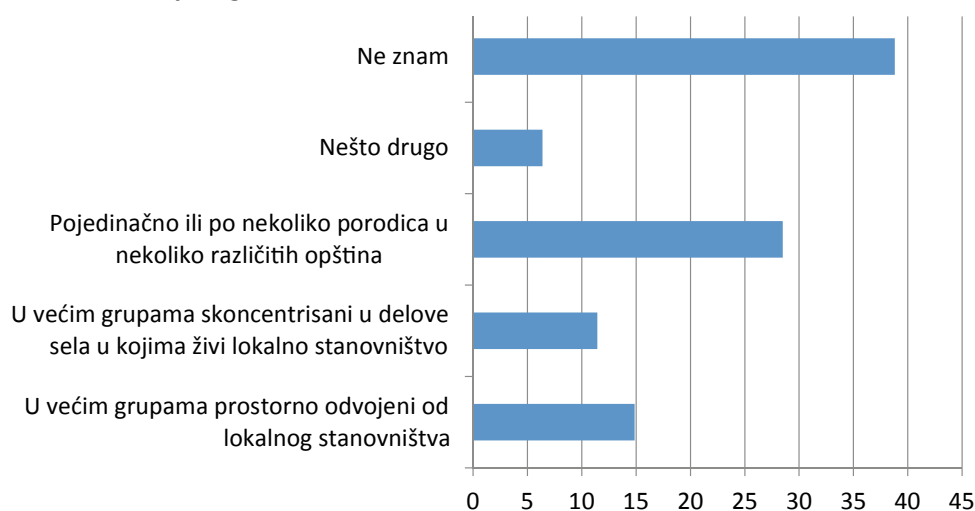
Na pitanje koje se odnosi na **preferirani teritorijalni razmeštaj migranata**, gde su ponuđeni odgovori bili veliki gradovi, delovi zemlje sa većinskim muslimanskim stanovništvom, delovi zemlje gde je većinsko nesrpsko stanovništvo, ekonomski nerazvijeni i napušteni delovi zemlje, i bilo gde u Srbiji, **najveći broj** (odnosno, gotovo jedna petina) ispitanika navodi **ekonomski nerazvijene i napuštene delove zemlje kao poželjnu lokaciju**, 17,7% smatra da ih je poželjno smestiti bilo gde u zemlji, 17,4% ne zna, delove zemlje u kojima živi većinsko muslimansko stanovništvo navodi 5%, dok najveći broj ispitanika (nešto više od jedne trećine) smatra da nijedno od ponuđenih rešenja nije prihvatljivo (Grafikon 3.6). Među kategorijama koje nisu mogle da izdvoje jednu poželjnu lokaciju, već su bile mišljenja da ih treba razmestiti bilo gde u Srbiji, izdvajaju se ispitanici muslimanske veroispovesti (75%), potom niskoobrazovani (40%), stanovnici malih gradova (25,9%) i mladi (24,9%). Sa druge strane, pedesetogodišnjaci (23,1%), visokoobrazovani (25%), stanovnici manjih gradova (25,2%) i Beograda (23,6%), te ispitanici koji su svoju materijalnu situaciju ocenili kao najpovoljniju (27,3%), u nešto većem procentu biraju ekonomski nerazvijena područja Srbije kao najpoželjniju lokaciju razmeštaja migranata. Drugim rečima, uz izuzetke, čini se da pripadnici najprivilegovanijih kategorija stanovništva (po materijalnom, obrazovnom i rezidencijalnom kriterijumu), najsnažnije iskazuju strah od ugroženosti vlastitih privilegija dolaskom migrantske i izbegličke populacije, optirajući za model teritorijalnog razmeštaja koji bi podrazumevao njihovu segregaciju u okviru onih područja koja su usled slabih razvojnih potencijala već ostala depopulisana.

Grafikon 3.6: Teritorijalni razmeštaj migranata

Kada je reč o načinu razmeštaja izbegličke i migrantske populacije, ispitanicima su ponuđene sledeće opcije: u većim grupama prostorno odvojeni od lokalnog stanovništva, u većim grupama skoncentrisani u delove sela/gradova u kojima živi lokalno stanovništvo i pojedinačno ili po nekoliko porodica u nekoliko različitih opština (Grafikon 3.7). Nalazi pokazuju da većina ispitanika (28, 5%) smatra da je **najoptimalnije rešenje ono koje podrazumeva što manji stepen grupisanja migranata, odnosno njihovu ravnomernu disperziju po celokupnoj teritoriji zemlje** (odgovor: pojedinačno ili po nekoliko porodica u nekoliko različitih opština). Drugorangirana opcija (koja je, doduše, dobila znatno manje pristalica - 14,9%) je prostorno grupisanje migranata i njihova segregacija u odnosu na domicilno stanovništvo, dok je najmanje poželjna opcija koncentracija većih grupa migranata u naseljima zajedno sa domicilnim stanovništvom (11,4%). Ipak, treba reći i to da 38,8% ispitanika nije znalo kako da se opredeli kada je reč o ovom pitanju, što svedoči o suštinskoj nespremnosti značajnog dela stanovništva na ovakav scenario u budućnosti. Za disperzirani razmeštaj migranata u nešto većem udelu, u odnosu na ceo uzorak, opredeljivali su se stanovnici Beograda (41,3%), stanovnici sela (37,3%), potom ispitanici stari između 50 i 59 godina (37,3%), ateisti (34,3%) i ispitanici sa najnižim (47,6% među onima bez završene osnovne škole) i najvišim stepenom obrazovanja (41,2% među doktorima nauka i magistrima), dok su se za socio-prostornu segregaciju migrantskog i domicilnog stanovništva u natprosečnom stepenu opredelili ispitanici muslimanske veroispovesti (37,5%) i stanovnici manjih gradova (23,8%).

Grafikon 3.7: Način razmeštaja migranata

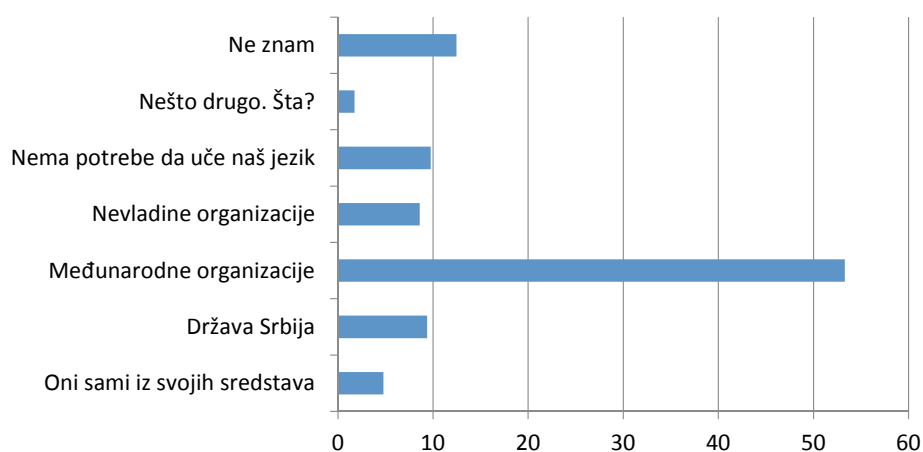
Da rezimiramo, nalazi ukazuju da značajan deo naših ispitanika smatra bilo kakav razmeštaj migrantske i izbegličke populacije na teritoriji Srbije neprihvatljivim. Ipak, među onima za koje je ta opcija prihvatljiva, odnosno za one koji su odgovore davali na hipotetičkom nivou, nema potpunog slaganja oko toga koja je opcija najoptimalnija. Tako se jedna petina ispitanika zalaže za koncentraciju izbegličke populacije u ekonomski neprosperitetnim delovima zemlje, dok se gotovo jedna trećina, nasuprot prethodnom mnjenju, zalaže za ravnomerni razmeštaj pojedinačnih migrantskih porodica među lokalnim stanovništvom. Ovaj nalaz ukazuje na to da su građani Srbije suštinski uplašeni činjenicom da bi mogli da se suoče sa snažnijim prilivom migrantske populacije. Njima se, stoga nameću dva rešenja, i otuda relativno kontradiktorni rezultati odgovora dobijenih na prethodnim pitanjima: naime, kao jedno od rešenja, oni vide

segregaciju (i izolaciju) migrantske populacije u delovima zemlje koji su najnerazvijeniji (čime se, ujedno, štiti donekle privilegovani status domicilnog stanovništva); drugo rešenje je da se teret izbegličke *krize* ravnomerno rasporedi među svim građanima Srbije, gde bi se kulturno-ekonomski šok amortizovao tako što bi male grupe izbegličke populacije bile razmeštene među domicilnom populacijom. Ovaj poslednji nalaz svedoči još o jednoj stvari: izbeglička kriza se ne percipira kao događaj/proces koji sa sobom nosi određene razvojne potencijale koje treba iskoristiti, već kao na problem čije se rešavanje delegira nekom drugom, odnosno kao teret koji treba neko drugi da podnese.

Kulturna integracija izbeglica i migranata

Jedan od važnih aspekata celokupnog procesa integracije izbegličke i migrantske populacije predstavlja njihova kulturna integracija u lokalnoj sredini. Pre nego što krenemo na razmatranje rezultata o spremnosti ispitanika da prihvate i tolerišu kulturne navike koje donose izbeglice, a koje nisu uobičajene u njihovoj sredini, interesovalo nas je koje aktere primarno prepoznaju kao odgovorne za ovaj aspekt integracije. Na pitanje **ko treba da obezbedi migrantima učenje jezika lokalne sredine** u slučaju stalnog nastanjanja u Srbiji, većina ispitanika (53,3%) se slaže da to treba da bude **odgovornost međunarodnih organizacija**, naspram 9,4% njih koji smatraju da je to odgovornost države Srbije i njenih institucija, potom 8,6% za koje su najodgovornije nevladine organizacije, 4,8% njih koji smatraju da sami migranti treba da preuzmu tu odgovornost, odnosno 9,7% ispitanika čije je mišljenje da migranti nemaju potrebe da uče jezik domicilnog stanovništva (Grafikon 3.8). Navedeni odgovori jasno svedoče o tome da se migrantsko pitanje smatra problemom koji treba da reši neko drugi. Mogućnost lokalne inicijative u njegovom rešavanju ostaje gotovo neprepoznata.

Grafikon 3.8: Ko treba da preuzme odgovornost i obezbedi da migranti nauče jezik lokalne sredine?

Ipak, kada se dobijeni odgovori ukrste sa drugim obeležjima, dobija se nešto diferencijalnija slika: dok stanovnici Beograda u većoj meri od stanovnika ostalih tipova naselja smatraju da primarna odgovornost leži na međunarodnim organizacijama (61,4%, nasuprot 41,5% stanovnika iz gradova srednje veličine), stanovnici manjih lokalnih sredina (sela i manjih gradova) snažnije prepoznaju odgovornost domaćih nevladinih organizacija (13,3 i 16,1% nasuprot 4,8% kod stanovnika velikih gradova); na drugoj strani, dok ispitanici koji imaju najniži stepen obrazovanja natprosečno precipiraju državu Srbiju kao odgovornu za rešavanje pitanja učenja lokalnog jezika od strane migranata (27,3% kod ispitanika bez završene osnovne škole, nasuprot 7,4% ispitanika sa srednjom školom, kod kojih je percepcija države kao najodgovornijeg aktera najslabije izražena), dok ispitanici sa osnovnom školom (10,6%) i oni sa doktoratom/magistraturom (11,1%) u većem udelu od prosečnog (4,8%) tu odgovornost vide kao stvar samih migranata.

Drugi važan aspekt kulturne integracije predstavlja spremnost lokalnog stanovništva na toleranciju kulturne raznolikosti koja dolazi sa uplivom migrantskog stanovništva. Stepenu tolerancije kulturnih raznolikosti u značajnoj meri određuje model integracije koji se primenjuje kao deo praktičnih politika zemalja EU. Ovu smo dimenziju merili pomoću indikatora koji se odnosi na osetljivo **pitanje pokrivanja lica muslimanskih žena**, koje izaziva brojne kontraverze u zemljama EU. Podaci pokazuju da **nešto više od jedne trećine ispitanika smatra da je to njihovo pravo i ne protivi se ovom vidu ispoljavanja kulturne specifičnosti migrantske populacije** (Grafikon 3.9). Spremnost na toleranciju tradicionalnih normi muslimanskih žena izražava još 11,4% ispitanika, ali samo ukoliko se radi o migrantkinjama koje privremeno borave u Srbiji. S druge strane, 18,9% ispitanika smatra da pokrivanje glave nije prihvatljivo, ukoliko migrantkinje planiraju da se duže zadrže u Srbiji, dok za gotovo jednu petinu ispitanika to ni u kom slučaju nije prihvatljivo. Pri tumačenju ovih nalaza treba imati na umu da relativno visok udeo ispitanika koji ne prihvata pokrivanje

lica muslimanskih žena ne mora nužno biti posledica netolerancije kulturnih raznolikosti, već generalnog otklona od tradicionalističkih normi odevanja i ponašanja, koji je prisutan i među domicilnom muslimanskom populacijom.

Grafikon 3.9: Da li muslimanskim ženama treba dozvoliti prekrivanje lica?

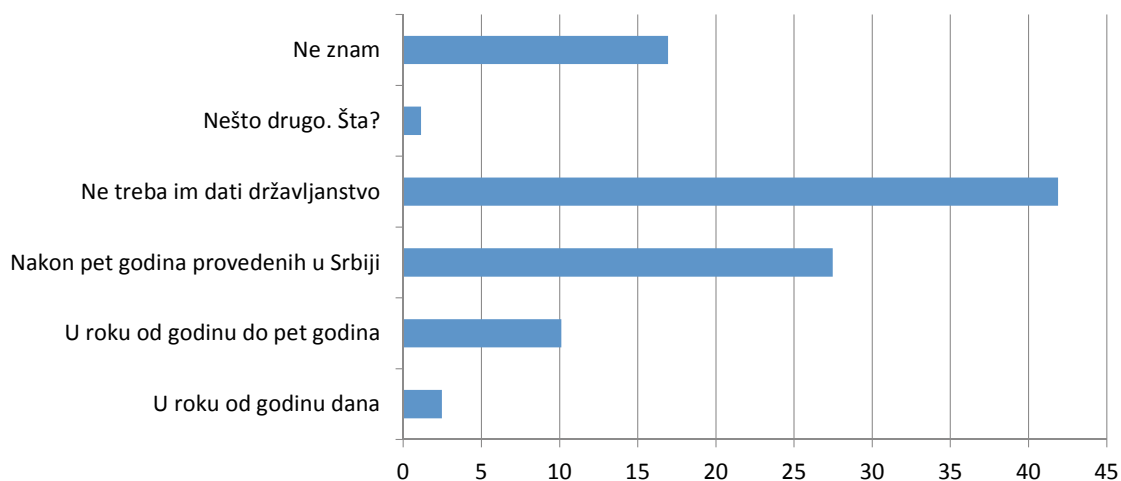
Pri tome, stanovnici Beograda su u najmanjem procentu spremni da prihvate kulturni diverzitet i običaje migrantske populacije (svega 27,3% smatra da je prihvatljivo da muslimanske žene prekrivaju lica, naspram 40,4% stanovnika srednjih gradova ili 39,7% stanovnika sela), zajedno sa najstarijim ispitanicima (koji to prihvataju u 31,8% slučajeva, naspram 51,1% kod mladih), najslabije obrazovanima (28,6%, nasuprot 50% ispitanika sa doktoratom ili magistraturom) i onima koji sopstvenu materijalnu situaciju ocenjuju kao srednje nižu (33,1%, nasuprot 55,5% ispitanika sa najslabijom materijalnom situacijom).

Još jedan aspekt tolerancije kulturnih raznolikosti koji smo ispitivali odnosio se na spremnost građana da prihvate podizanje novih džamija u Srbiji kako bi se migrantima muslimanske veroispovesti omogućilo da vrše svoje verske obrede. **Nešto više od polovine ispitanika (50,8%) ne vidi problem u podizanju džamija za migrante muslimanske veroispovesti**, dok se više od trećine ispitanika tome protivi. Posve neočekivano, nema značajnije varijacije u odgovorima s obzirom na religijsku pripadnost ispitanika, Drugim rečima, pripadnost muslimanskoj veroispovesti, u odnosu na ostale, ne generše veće šanse za tolerantiji stav prema islamu. Pri tumačenju ovog nalaza, treba imati na umu nekoliko stvari: muslimansko stanovništvo u Srbiji pripada manjinskim grupama, koje često nastoje da daju društveno prihvatljive odgovore i na taj način ne odstupaju značajnije od većinske populacije u svojim stavovima; potom, treba imati na umu da i unutar različitih verskih ili etničkih grupa postoji kulturno takmičenje, koje se vodi oko prava na ekskluzivnost verskog tumačenja, odnosno oko privilegija koje sa tim idu; konačno, nije teško pretpostaviti da za jedan deo muslimanske populacije povratak tradicionalističkih normi takođe može predstavljati teret.

Politička integracija

Drugi značajan aspekt integracije predstavlja njena politička dimenzija. O spremnosti ispitanika da prihvate političku integraciju migranata zaključivali smo na osnovu pitanja koje se odnosi na mogućnost **dobijanja državljanstva** tražioca azila. **Najveći broj ispitanika (41,9%) smatra da migrantima i tražiocima azila ne treba davati državljanstvo Republike Srbije**; nešto više od jedne četvrtine (27,5%) smatra da je optimalan period za dobijanje državljanstva nakon pet godina provedenih u Srbiji, dok jedna desetina ispitanika (10,1%) smatra da to treba da bude period od jedne do pet godina provedenih u zemlji (Grafikon 3.10).

Grafikon 3.10: Nakon koliko vremena treba tražiocima azila dati državljanstvo Republike Srbije?

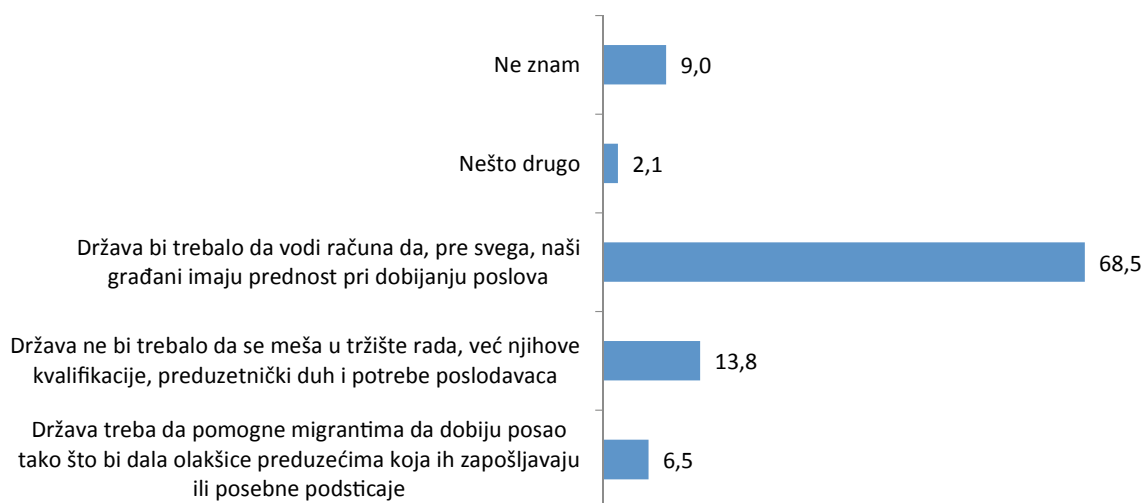

Najstariji (31,8%) i najmlađi ispitanici (39,8%) su u najmanjem procentu skloni odgovoru da migrantima **ne treba** davati državljanstvo, dok ovu opciju najsnažnije zagovaraju četrdesetogodišnjaci (50,3%). Ispitanici muslimanske veroispovesti su se natprosečno opredilili za kategorije odgovora do godinu dana (12,%, naspram proseka za ceo uzorak – 2,4%) i od jedne do pet godina (50%, nasuprot proseku za ceo uzorak od 10,1%). Najslabije obrazovani ispitanici su, u odnosu na ostale obrazovne kategorije, u najmanjem procentu odgovarali da migrantima ne treba dati državljanstvo (23,8%, nasuprot 45,6% ispitanika za nezavršenom srednjom školom), dok su, istovremeno, najsnažnije zagovarali da je optimalni period za dobijanje državljanstva nakon pet godina provedenih u zemlji (47,6%, nasuprot 23,7% ispitanika sa nezavršenim fakultetom ili višom školom).

Ekonomska integracija

Sledeći važan aspekt integracije migranata predstavlja njihova ekonomska integracija. Zanimalo nas je kako ispitanici percipiraju ulogu države u procesu ekonomske integracije ove populacije, odnosno, još konkretnije, da li država treba da se angažuje u pronalazenju poslova za migrante. Značajna većina ispitanika (68,5%) smatra da **država pre svega treba da vodi računa da domaće stanovništvo treba da ima prednost pri zapošljavanju**, što u situaciji oskudnih resursa ukazuje na sužene mogućnosti da se adekvatna ekonomska integracija migranata izvrši bez otpora domaćeg stanovništva (Grafikon 3.11). Znatno manji broj ispitanika (13,8%) zastupa liberalno stanovište da država ne treba da se meša u tržište rada i interveniše davanjem preferencijalnog statusa bilo kome, pa ni migrantima. Konačno, svega 6,5% ispitanika spremno je da podrži stav da država treba, podsticajnim merama prema poslodavcima koji zapošljavaju migrante, da pomogne njihovu ekonomsku integraciju.

Grafikon 3.11: Percepcija uloge države u procesu ekonomske integracije migranata

Stanovnici manjih gradova (15,3%), u odnosu na ostale kategorije ispitanika prema mestu stanovanja (na primer, 1,7% ispitanika sa sela), najsnažnije podržavaju pozitivne mere države prema zapošljavanju migranata, dok su stanovnici sela istovremeno najsnažniji zagovornici stava da država treba da vodi računa o tome da domicilno stanovništvo dobije prednost pri zapošljavanju (83,1%). Ispitanici muslimanske veroispovesti većinski održavaju podsticajne mere države

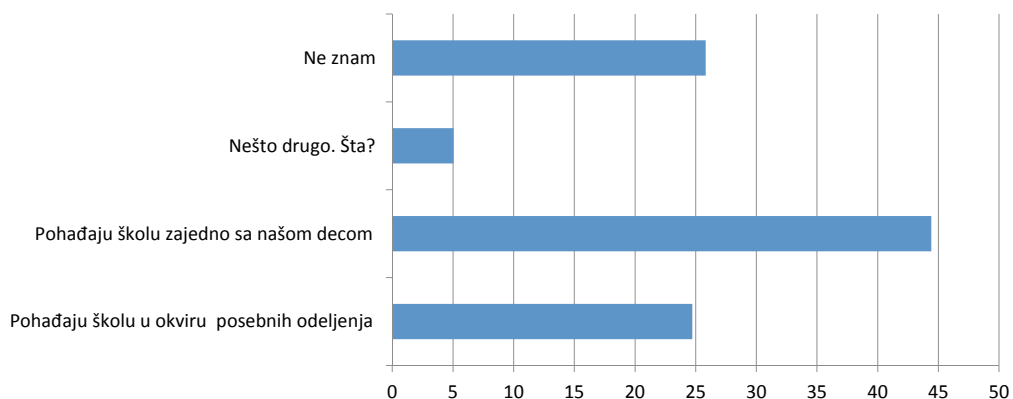
prema zapošljavanju migranata (43,8%, nasuprot 4,5% ispitanika pravoslavne veroispovesti) i u najmanjem procentu smatraju da država treba da vodi pozitivnu politiku zapošljavanja prema rezidentnom stanovništvu (6,3%, naspram 70,6% pravoslavnih). Interesantan nalaz je da samoprocena materijalne situacije ispitanika ne utiče značajnije na varijacije u odgovorima na ovo pitanje.

Drugi aspekt ekonomske integracije koji smo ispitivali odnosio se na stavove o mogućnosti da **država dodeli migrantskoj populaciji neobrađenu zemlju i kreditira poljoprivrednu proizvodnju**. Odgovori na ovo pitanje otkrivaju da građani Srbije imaju podeljeno mišljenje: naime, gotovo 35% ispitanika se slaže sa potencijalnom primenom ove vrste pozitivnih mera države prema migrantima, 44,3% se ne slaže, a jedna petina nema nikakav stav o tome. Interesantan nalaz je da se stanovnici Beograda (26,2%) i srednjih gradova (22,3%) u znatno slabijem stepenu slažu sa stavom da država treba da dodeli zemlju migrantima na obradu, nasuprot stanovnicima sela, koji izražavaju svoje slaganje u 41,4% slučajeva, ili stanovnicima malih gradova (44,4%). Drugi interesantan nalaz je da se, kada je o regionalnim razlikama reč, **sa pozitivnom merom dodele neobrađene zemlje migrantima u najvećem udelu slažu ispitanici iz pasivnih krajeva - južne i istočne Srbije** (43,4%), dok se sa ovom merom najmanje slažu već pomenuti stanovnici Beograda. Ostala obeležja ne dovode do snažnije diferencijacije ispitanika kada je reč o odgovoru na ovo pitanje.

Obrazovna integracija izbegličke i migrantske populacije

Iako obrazovanje, u striktnom smislu, predstavlja deo procesa kulturne integracije, ono je neodvojivi aspekt ostalih dimenzija i aspekata celokupnog procesa integracije, a naročito ekonomske i društvene. Stoga nas je zanimalo da utvrdimo da li je domicilno stanovništvo spremno da prihvati decu migranata u okviru obrazovnog sistema, kao i to na koji način se percipiraju poželjni oblici njihove obrazovne integracije. Nešto **manje od jedne polovine ispitanika** (44,4%) opredelilo se za **inkluzivni koncept obrazovne integracije migrantske dece**, zajedno sa decom koja pripadaju rezidentskom stanovništvu (Grafikon 3.11). Ipak, **jedna četvrtina** smatra (24,7%) da je adekvatni model obrazovanja migrantske dece onaj koji podrazumeva njihovu odvojenost u posebna odeljenja i **segregaciju** u odnosu na decu iz domicilne populacije, dok gotovo jednak procenat (25,8%) ispitanika nije umeo da odgovori na ovo pitanje. Stanovnici sela se u najvećem udelu odlučuju za inkluzivni koncept obrazovanja (52,5%, nasuprot 39,4% stanovnika srednjih i 39,6% stanovnika manjih gradova), dok je segregacijski model dominantan kod stanovnika malih gradova (43,8%, nasuprot 18,6% ispitanika sa sela koji biraju ovu opciju). Ukoliko je ispitanik stariji od 50 godina, veće su šanse da će se opredeliti za inkluzivni koncept obrazovne integracije migrantske dece (51,9% pedesetogodišnjaka bira ovu opciju, naspram 37,3% četrdesetogodišnjaka), dok najniži stepen obrazovanja ukazuje na snažniju inklinaciju ka segregacijskom modelu (36,4% ispitanika bez škole bira ovaj model, nasuprot 18,6% ispitanika sa fakultetom).

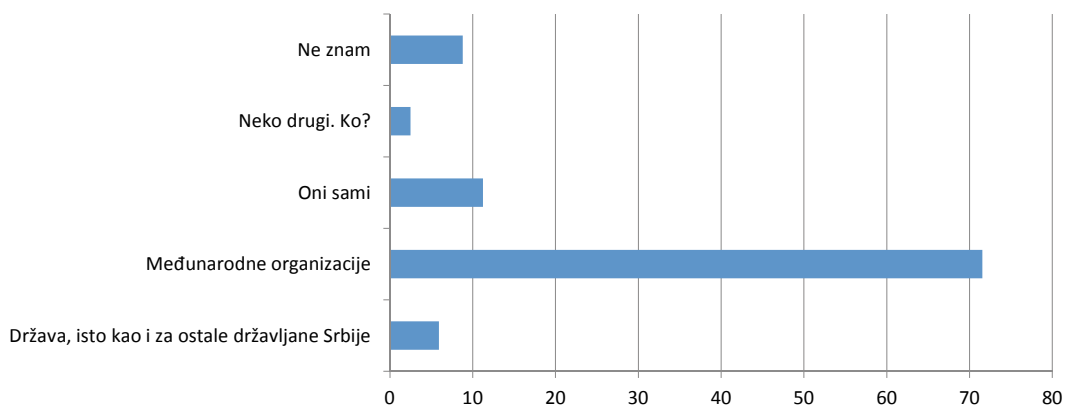
Grafikon 3.12: Odgovori na pitanje: "Kako bi trebalo da deca migranata pohađaju školu u Srbiji?"

Socijalna zaštita migranata

Proces integracije podrazumeva ne samo uključivanje u ekonomske, političke i kulturne tokove lokalne i šire društvene zajednice, već i adekvatne mere socijalne i zdravstvene zaštite migrantske populacije koja bi im omogućila da vode dostojanstven život. Na **pitanje ko treba da snosi troškove socijalnog i zdravstvenog osiguranja migranata**, najveći broj ispitanika (71,5%) je odgovorio da to treba da budu **međunarodne organizacije** (Grafikon 3.13). Nešto više od jedne desetine (11,1%) smatra da migranti sami treba da snose date troškove, a svega 6% ispitanika prepoznaje odgovornost države Srbije. Interesantan nalaz je da se najmlađi ispitanici, u odnosu na ostale starosne kategorije, u većem stepenu opredeljuju za neoliberalni koncept individualne odgovornosti (migranata) za sopstvenu socijalnu i zdravstvenu zaštitu (21,1%, naspram 11,3%, što je prosek za ceo uzorak), a sličan nalaz važi i za visokoobrazovane ispitanike (16%, naspram 4,8% ispitanika bez završene škole).

Grafikon 3.13: Stavovi o akterima koji su odgovorni za snošenje troškova socijalnog i zdravstvenog osiguranja migranata

Zaključci i preporuke

Rezultati ovog dela istraživanja ukazuju na nekoliko važnih stvari, koje će taksativno biti pobrojane:

1. Jasna je dominacija negativnog i ravnodušnog stava prema trajnom naseljavanju migranata u Srbiji;
2. Najvažniji kriterijum pri selekciji izbegličke populacije koja bi se trajno nastanila u Srbiji je da to budu žene i deca izbegli iz ratom zahvaćenih područja, što svedoči o naglašeno humanitarnom aspektu percepcije migrantske krize; s druge strane, kriterijum koji je od ispitanika najmanje biran kao poželjan je da migranti i izbeglice koji potencijalno ostanu u Srbiji budu lica spremna da rade niskokvalifikovane poslove; konačno, važno je istaći da, iako lica niskog nivoa kvalifikacija nisu najpoželjnija kao potencijalni rezidenti Srbije, isto ne važi i kada je reč o visokoobrazovanoj migrantskoj radnoj snazi, odnosno licima koja poseduju određene ekonomske i druge resurse, a koja su znatno prihvatljivija za naše ispitanike;
3. Kada je reč o poželjnom razmeštaju migranata, najveći broj ispitanika smatra da to treba da budu ekonomski nerazvijena i depopulisana područja Srbije, dok se kao druga opcija pojavljuje ravnomerna disperzija migranata

- i izbeglica po celoj teritoriji Srbije; s druge strane, razmeštaj migranata u sredinama u kojima živi većinsko muslimansko ili drugo nesrpsko stanovništvo za ispitanike nije prihvatljiva opcija;
4. Najpoželjniji model razmeštaja je onaj koji podrazumeva manju koncentraciju migrantske populacije (u vidu nekolicine pojedinaca ili porodica) u većem broju opština, dok je opcija koja je najmanje poželjna za ispitanike ona koja podrazumeva da izbeglička i migrantska populacija budu skoncentrisane u selima i manjim mestima, u kojima bi značajno narušili postojeću strukturu stanovništva;
 5. Kada je reč o kulturnoj i obrazovnoj integraciji, te socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti izbeglica i migranata, međunarodne organizacije se percipiraju kao najodgovorniji akteri koji bi trebalo da preuzmu ključnu ulogu u datom procesu;
 6. Na političku integraciju migranata kroz proces dobijanja državljanstva se ne gleda pozitivno, što svedoči o tome da ispitanici migrantsku krizu percipiraju kao nešto što je privremenog karaktera;
 7. Kada je reč o ekonomskoj, socijalnoj i zdravstvenoj integraciji migranata, stanovnici Srbije ukazuju na neophodnost da država, brinući o interesima migranata, ne zanemari interese domicilne populacije. Drugim rečima, svaka aktivnost države u pogledu ovih oblika integracije morala bi da vodi računa o recipročnim merama koje bi bile sprovedene prema lokalnom stanovništvu;
 8. Konačno, nalazi ukazuju da su stanovnici Beograda u najmanjoj meri spremni da prihvate migrantsku i izbegličku populaciju kao potencijalne sugrađane, te je jasno da je neophodno kontinuirano raditi na izgradnji kosmopolitske, tolerantne i inkluzivne društvene sredine, ne samo putem medijske komunikacije, nego i kroz obrazovni sistem.

4. PREPREKE I POTENCIJALI ZA INTEGRACIJU MIGRANATA

Oblici društvenog aktivizma prema migrantskoj populaciji

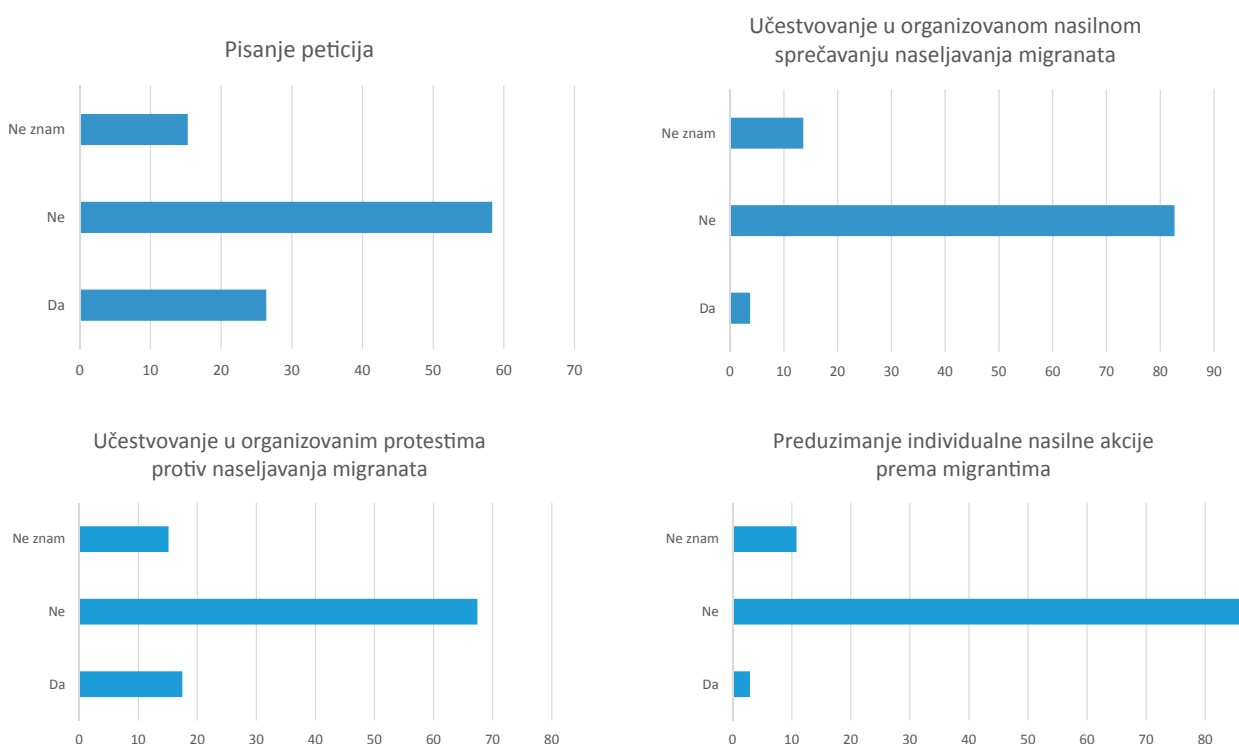
Pored ispitivanja potencijala, važno je utvrditi i koje su eventualne prepreke uspešnoj integraciji migranata u Srbiji. Značajan deo ovih prepreka ishodi iz strukturnih karakteristika društva u čije okvire je neophodno integrisati migrantsko stanovništvo. S druge strane, pored strukturnih karakteristika, važan je i delatni potencijal stanovništva. Stoga smo ispitivali koje oblike individualnih i kolektivnih akcija su ispitanici spremni da preduzmu kako bi sprečili, odnosno olakšali integraciju migranata.

Kada je reč o prvom aspektu, odnosno o negativno usmerenim akcijama, ispitivali smo spremnost ispitanika da preduzmu neku od sledećih vidova aktivnosti:

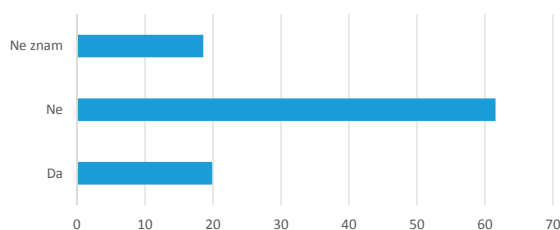
- pisanje peticija protiv naseljavanja migranata;
- učešće u organizovanim protestima;
- potom, učešće u nasilnom sprečavanju naseljavanja migranata;
- preduzimanje individualnih akcija protiv naseljavanja migranata i učešće u tihom protestu (kao što su bojkot robe ili usluga, i sl.).

Podaci ukazuju da **ispitanici ne iskazuju većinsku spremnost za učestvovanje ni u jednom od navedenih negativnih vidova kolektivne i individualne akcije usmerenih protiv migrantske populacije** (videti Grafikon 4.1). Ističe se relativno snažno odbacivanje svih nasilnih oblika akcije protiv naseljavanja migranata (67,4% ispitanika odbacuje učešće u organizovanim protestima; 82,7% odbacuje učešće u organizovanim nasilnim akcijama protiv migranata, dok 86% odbacuje individualni nasilni angažman); dok nešto snažniju (iako i dalje **manjinsku**) podršku dobijaju ponuđeni **nenasilni oblici negativne akcije** usmerene prema migrantskoj populaciji (kao što su pisanje peticija – 26,4% ili tihi bojkot – 19,9%).

Grafikon 4.1: Spremnost na učešće u negativno usmerenim akcijama prema migrantima

Učestvovanje u različitim vidovima tihog protesta (bojkotovanje njihovih prodavnica ili usluga)

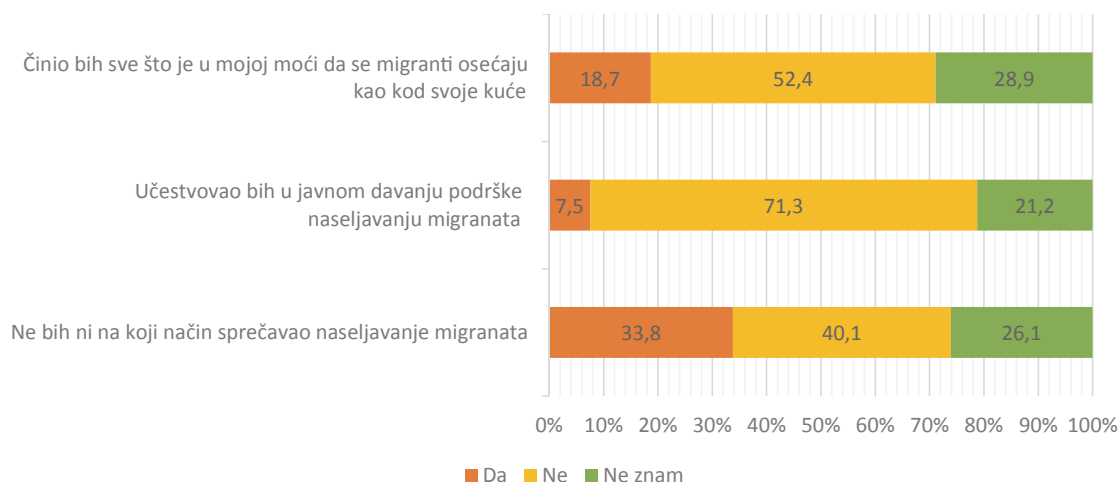
Ukrštanjem dobijenih odgovora sa tipom naselja iz kojih dolaze ispitanici dobijamo da su najmanju spremnost za učešće u negativno usmerenim nasilnim akcijama prema migrantima pokazali stanovnici Beograda, dok je ona najizraženija kod stanovnika manjih gradova. U nenasilne negativno usmerene akcije nešto su spremniji da se uključe ispitanici pravoslavne veroispovesti (primera radi, 20% pravoslavanih je spremno da se eventualno uključi u tihi bojkot migrantske populacije, naspram 10% rimokatolika), dok je iznenađujući nalaz da je spremnost za uključivanje i u nasilne i u nenasilne vidove akcija nešto veća kod muslimanskog stanovništva (23% njih bi se priključilo pisanju peticija, 23,5% bi učestvovalo u organizovanim protestima, 18,8% je spremno da učestvuje u organizovanom nasilnom sprečavanju naseljavanja migranata, isto toliko bi preduzelo nasilne individualne akcije, dok bi se njih 17,6% priključilo tihom bojkotu). Ove nalaze svakako treba tumačiti kroz prizmu eventualnog kulturnog takmičenja koje bi se desilo snažnijim uplivom muslimanskog migrantskog stanovništva, odnosno nastojanjem domicilnog muslimanskog stanovništva da zadrži postojeće organizaciono-političke, kulturne i ekonomske resurse koji proističu iz statusa manjinskih zajednica.

Drugi vid kolektivno i individualno usmerenih akcija su one koje su neutralno ili pozitivno orijentisane i koje mogu da doprinesu uspešnoj integraciji migrantskog stanovništva. Stoga smo ispitivali spremnost ispitanika da se angažuju u okviru navedenih oblika akcije:

- da ne sprečavaju useljavanje migranata;
- da učestvuju u javnom davanju podrške naseljavanju migranata i
- da čine sve što je u njihovoj moći da se migranti osećaju kao kod kuće.

Rezultati ukazuju da **kao što ne postoji većinska spremnost za preduzimanje negativno usmerenih akcija, ona ne postoji ni kada je reč o akcijama koje bi potencijalno doprinele integraciji migrantskog stanovništva.** Naime, samo kada je reč o neutralnoj formi, nepreduzimanje akcija u cilju sprečavanja naseljavanja migranata, nešto više od jedne trećine ispitanika (33,8%) je odgovorilo pozitivno (uz 40% onih koji nisu spremni da zauzmu neutralni stav), dok, kada je reč o pozitivno usmerenim akcijama, na nivou celog uzorka beležimo većinsko odbacivanje (javno davanje podrške odbacuje čak 71,3% ispitanika, dok 52,4% odbacuje uključivanje u akcijama kojem bi pomogli integraciju migrantske i izbegličke populacije) (Grafikon 4.2). Stanovnici malih gradova u najvećem procentu odbacuju neutralnu akcionu poziciju (50%, nasuprot 30,5% stanovnika sela), dok su stanovnici Beograda u najvećem procentu (28,5%) spremni da preduzmu sve kako bi se migranti i izbeglice osećali kao kod svoje kuće (primera radi, takvu vrstu akcije je spremno da podrži svega 9% stanovnika gradova srednje veličine). Četrdesetogodišnjaci su, u odnosu na ostale starosne kategorije, spremniji na neutralno usmerene vidove akcije (39,6% ne bi sprečavalo naseljavanje migranata, naspram 27,2% ispitanika starijih od 70 godina), kao i ispitanici muslimanske veroispovesti, koji su nešto spremniji da se angažuju u pozitivno usmerenim vidovima akcije (tako je 29,4% spremno da dâ javnu podršku naseljavanju migranata i izbeglica, dok je 47,1% njih spremno da učini sve što treba ne bi li se izbeglice osećale kao kod kuće). Naravno, ono što je odmah uočljivo je da su dobijeni nalazi za muslimansko stanovništvo u potpunoj suprotnosti sa prethodno iznetim rezultatima o njihovoj spremnosti na učešće u negativnim oblicima akcije (pri interpretaciji, pri tome, treba imati na umu tradicionalno gostoprimstvo muslimanskih zajednica koje se i dalje iskazuje kao poželjan normativ čak i kada takva vrsta akcija nije u skladu sa trenutnim interesima lokalne zajednice).

Grafikon 4.2: Spremnost na učešće u neutralno i pozitivno usmerenim akcijama prema migrantima

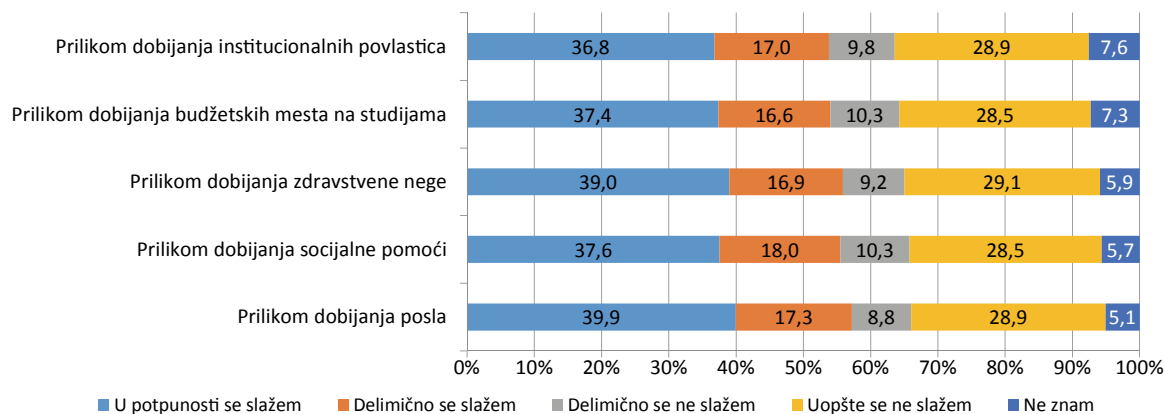
Socijalna distanca

1. Odnos prema sopstvenoj naciji

Na mogućnost integracije migranata ne utiču samo stavovi opšte populacije koji se oblikuju pod uticajem dnevno-političkih događanja, nego i dublja, kulturno određena spremnost ka toleranciji različitih etničkih, verskih i drugih manjinskih grupa. Izraženost socijalne distance ispitivali smo uz pomoć nekoliko baterija pitanja. Prva se odnosi na stepen u kojem su ispitanici spremni da prihvate stav da pripadnici njihove nacije treba da imaju prednost prilikom dobijanja posla, socijalne zaštite, zdravstvene nege, budžetskih mesta na studijama i drugih institucionalnih povlastica (kao što su stipendije, krediti, subvencije, razne vrste pomoći i slično).

Iako se natpolovični **udeo ispitanika u potpunosti ili delimično slaže sa stavovima da pripadnici njihove nacije treba da imaju prednost pri dobijanju različitih oblika povlastica** (57,2% ispitanika smatra da pripadnici njihove nacije treba da imaju prednost prilikom dobijanja posla, 55,6% prilikom dobijanja socijalne pomoći, 55,9% isto smatra za zdravstvenu negu, 51,% za budžetska mesta na fakultetima, a 55,8% za institucionalne povlastice), važno je istaći i to da znatno **više od jedne trećine ispitanika u potpunosti ili delimično odbacuje mogućnost da domicilno stanovništvo dobije preferencijalni status** (Grafikon 4.3). Ovi nalazi svedoče o tome da je nacionalizam, u situaciji izražene materijalne deprivacije, relativno snažno izražen, svedočeći o ograničenim potencijalima ka integraciji migrantskog stanovništva. Sa druge strane, uprkos tome, nezanemariv udeo onih koji odbacuje favorizovanje pripadnika vlastite nacije pri dobijanju različitih vrsta povlastica i ostvarivanju bazičnih ljudskih prava (koji se kreće od 36 do 40%), svedoči o postojanju različitih socio-kulturnih matrica u društvu Srbije i ukazuje na potencijal za stvaranjem relativno tolerantnog društva.

Grafikon 4.3: Stepen slaganja sa stavom da pripadnici sopstvene nacije treba da imaju prednost prilikom dobijanja pobrojanih povlastica

Stanovnici gradova srednje veličine i Beograda natprosečno su iskazali potpuno slaganje sa stavom da pripadnici njihove nacije treba da imaju prednost pri ostvarivanju svih pobrojanih prava i dobijanja povlastica (tako, na primer, 66% stanovnika gradova srednje veličine i 54,7% stanovnika Beograda iskazuju potpuno slaganje sa davanjem prednosti pripadnicima njihove nacije pri dobijanju posla), dok su stanovnici velikih i malih gradova snažnije odbacivali favorizovanje pripadnika vlastite nacije (kada je reč o dobijanju posla, izrazito slaganje je iskazalo 29,3% stanovnika velikih gradova i 27,3% stanovnika manjih gradova, a ista tendencija je zabeležena i kod ostalih iskaza).

Takođe, najmlađi ispitanici i tridesetogodišnjaci iskazuju snažniju tendenciju ka favorizovanju pripadnika vlastite nacije (naročito kada je reč o budžetskim mestima na fakultetima, gde 65,2% najmlađih ispitanika iskazuje potpuno ili delimično slaganje sa favorizovanjem sopstvene nacije, dok tridesetogodišnjaci to čine u 58,2% slučajeva; naspram njih, udeo onih koji podržava ovu vrstu politike je najmanji među šezdesetogodišnjacima - 47,8% slučajeva).

Snažne razlike su se iskazale i kada je reč o religijskoj pripadnosti ispitanika (koja je, u kontekstu društva Srbije, u snažnoj vezi sa etničkom pripadnošću), pa su tako **ispitanici pravoslavne veroispovesti (odnosno etnički Srbi) znatno skloniji favorizovanju pripadnika sopstvene nacije po svim pobrojanim dimenzijama, u odnosu na pripadnike ostalih verskih zajednica** (i manjinskih etničkih grupa). Primera radi, kada je reč o dobijanju posla, favorizovanje vlastite nacije (u potpunosti ili delimično) podržava 60,9% pravoslavnih, naspram 23,6% muslimana. Ovom nalazu treba dodati i to da pripadnici manjinskih zajednica u Srbiji mahom žive u multikulturalnim sredinama, te je njihov stepen tolerancije prema *drugima* snažnije vezan uz neposredno životno iskustvo suživota.

Sledeći važan nalaz je da pozitivnu diskriminaciju pripadnika sopstvene nacije snažnije zagovaraju ispitanici sa srednjoškolskim obrazovanjem (u odnosu na one sa najnižim stepenom obrazovanja), kao i ispitanici koji sopstvenu materijalnu situaciju ocenjuju kao najbolju.

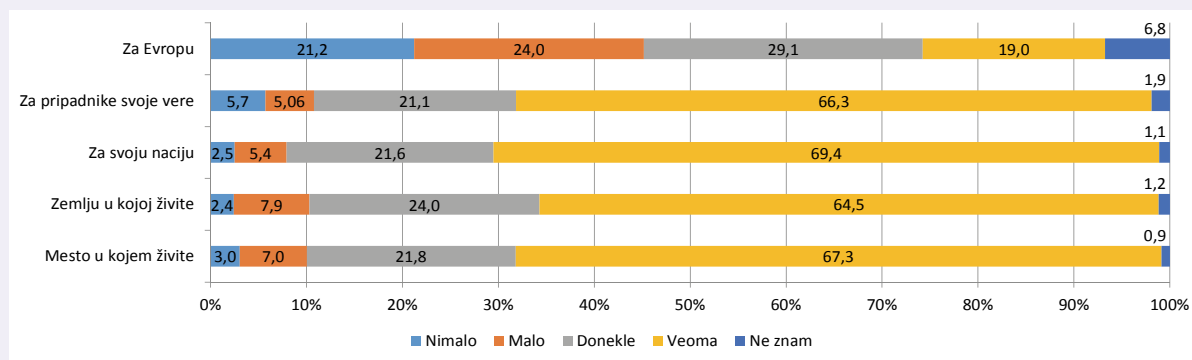
Kako bismo dobili sumarne rezultate na pomenutoj bateriji pitanja koja meri nacionalizam (izražen kroz davanje preferencijalnog statusa pripadnicima vlastite nacije), napravljen je indeks nacionalizma sabiranjem prethodnih pet stavki. Agregirani podaci ukazuju na postojanje relativno dubokog rasepa u okviru društva Srbije, pa se tako 57,9% ispitanika (u potpunosti ili delimično) slaže sa potrebom favorizovanja pripadnika sopstvene nacije, naspram 42,1% njih koji se sa datim stavom ne slažu. **Drugim rečima, iako u društvu Srbije dominira nacionalizam, očigledno je da postoji i alternativni normativ tolerancije koji otvara prostor u okviru kojeg je moguće vršiti uticaj u pravcu stvaranja sredine koja bi prihvatila sve ljude, bez obzira na etničke, rasne ili verske specifičnosti.** Važno je istaći da je dati uticaj neophodno vršiti pre svega u Beogradu i gradovima srednje veličine, u kojima je ova vrsta nacionalizma najizraženija (73,7% i 80,8%), potom među najmlađim ispitanicima (među kojima 74% spada među izrazite ili umerene nacionaliste), etničkim Srbima (61,3% je nacionalista), ispitanicima koji imaju višu školu ili nezavršen fakultet (među kojima je 75,7% nacionalista) i među onima koji svoj materijalni položaj ocenjuju kao najpovoljniji (90% nacionalistički orijentisanih).

Kolektivni identiteti

Važan indikator socijalne distance odnosi se na oblike kolektivne identifikacije ispitanika i njihov karakter. Naime, što je snažnija vezanost za uže socijalne i teritorijalne grupe i zajednice, to je socijalna distanca jača, a potencijal ka prihvatanju i integraciji migranata slabiji. Rezultati pokazuju da postoji visok stepen vezanosti ispitanika za mesto u kojem žive, zemlju, naciju i religijsku zajednicu, što svedoči o značaju ekskluzivističkih identiteta. S druge strane, stepen vezanosti za Evropu je najmanji, što je delimična posledica isključenosti Srbije iz glavnih tokova evrointegracije. Ipak, bez obzira na uzroke, ova relativno slaba vezanost za inkluzivistički postavljene grupe ukazuje na ograničene potencijale građana Srbije da prihvate osobe koje pripadaju drugim etničkim, verskim, pa i socio-teritorijalnim zajednicama. Drugim rečima, u Srbiji još uvek dominiraju tradicionalistički oblici kolektivne identifikacije, koji se baziraju na principima isključivanja i partikularizma.

U prilog tezi o dominaciji tradicionalističkih i partikularističkih identiteta zasnovanih na principima ekskluzije, svedoči nalaz da su lokalni, nacionalni i verski identitet izraženiji u seoskim i manjim gradskim sredinama u odnosu na Beograd. S druge strane, ispitanici iz Beograda ne iskazuju ništa viši stepen vezanosti za Evropu, u odnosu na ispitanike iz drugih tipova naselja, što ukazuje na slabu ukorenjenost kosmopolitskih identitetskih matrica čak i u velikim urbanim sredinama, za koje se, po definiciji, očekuje da budu zasnovane na principima raznolikosti i univerzalizma.

Grafikon 4.4: Stepen vezanosti ispitanika za različite društvene i teritorijalne zajednice

Drugi interesantan nalaz je da se najmlađi ispitanici u najmanjoj meri identifikuju sa lokalno definisanim zajednicama (mestom u kojem žive, svojom zemljom), verom i nacijom. Istovremeno, oni se u najmanjem procentu identifikuju i sa Evropom, što ukazuje na opadanje značaja ovih vrsta identiteta za mlađu populaciju. Drugim rečima, čini se da su za mlađu populaciju od većeg značaja neke druge forme kolektivne i individualne identifikacije, koje nisu zasnovane na principima teritorijalnog, etničkog i religijskog ekskluzivizma, što može predstavljati prepreku, ali i potencijal za integraciju migrantske populacije među ovom starosnom kategorijom (pogotovo ako u eri globalizacije, neki drugi vidovi kulturne identifikacije budu dovoljno jaki da potisnu ekskluzivističke, pripisane identitete).

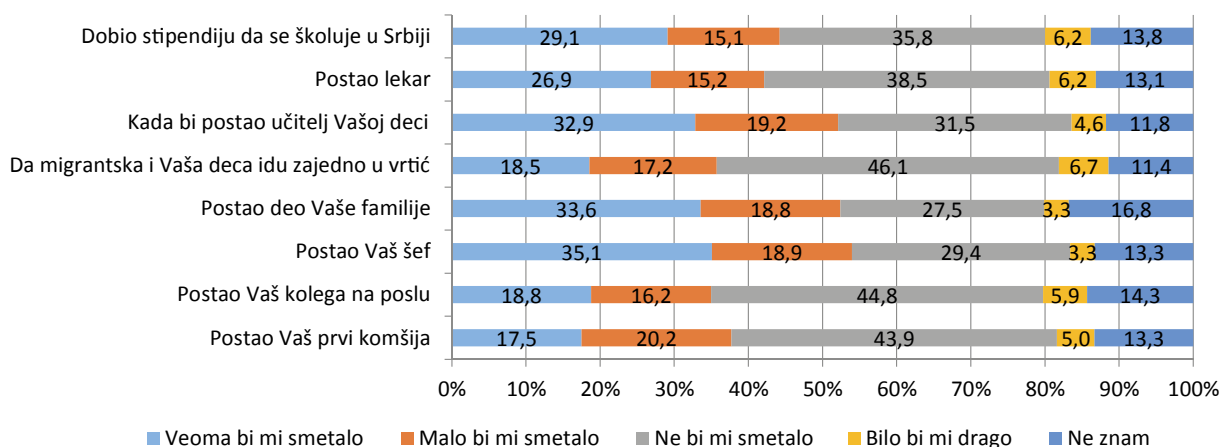
Religijska pripadnost snažno utiče na oblike kolektivne identifikacije: tako se, na primer, pripadnici pravoslavne i muslimanske veroispovesti snažno identifikuju sa svojom nacijom (i to snažnije nego sa pripadnicima svoje vere), dok su tradicionalne forme kolektivnog identiteta od najmanjeg značaja za ispitanike koji su se izjasnili kao ateisti. Ipak, interesantan nalaz je da su ispitanici muslimanske veroispovesti jedini koji su iskazali većinsku snažnu vezanost za Evropu, ukazujući na činjenicu da u datim društveno-političkim okolnostima pripadnici ove grupe svoju posebnost i specifičnost vezuju pre svega za one identitetske grupe koje se temelje na principima inkluzije.

2. Stepen socijalne distance

Uspešna integracija migranata u značajnom je stepenu određena stepenom socijalne distance domicilne populacije. Stoga smo ispitivali u kojoj meri bi se ispitanici protivili da pripadnik migrantske populacije:

- dobije stipendiju da se školuje u Srbiji;
- da postane lekar koji ih leči;
- postane učitelj njihovoj deci;
- da migrantska deca idu zajedno sa njihovom decom u vrtić;
- da postane član njihove porodice;
- da postane kolega na poslu;
- da postane njihov šef na poslu i
- da postane njihov prvi komšija (Grafikon 4.5).

Grafikon 4.5: Socijalna distanca prema migrantima

Nalazi ukazuju na nekoliko stvari:

Postoji značajna podela u društvu Srbije u pogledu socijalne distance prema migrantskoj populaciji: naime, gotovo u jednakoj meri ispitanici ukazuju da bi im smetalo, odnosno da im ne bi smetalo da migranti budu njihove komšije, kolege, šefovi, lekari, učitelji i sl. Ovaj nalaz svedoči o tome da su **potencijali i prepreke integraciji migranata podjednako izraženi, ali i ukazuje na to da postoji prostor da se adekvatnim radom na edukaciji stanovništva, pripreme uslovi za stabilnu integraciju migrantske populacije.**

Stepen socijalne distance nije isti na svim ispitivanim dimenzijama. Naime, ona je **najsnažnije izražena na onim dimenzijama koje podrazumevaju mogućnost uspostavljanja bliskog kontakta sa pripadnicima migrantske populacije i eventualni međukulturnu razmenu** (da postane deo njihove porodice, učitelj njihove dece ili lekar). Takođe, relativno izražena distanca postoji i onda kada se podrazumeva da **pripadnici migrantske populacije treba da dobiju privilegovan status, odnosno ukoliko odnos implicira postojanje različitih instanci moći** (na primer, da migrant postane njihov šef ili da dobije stipendiju za školovanje u Srbiji), ali je znatno slabija na dimenzijama koje se odnose na one oblike društvenih odnosa koji ne podrazumevaju mogućnost direktnog kontakta sa migrantima ili njihovog privilegovanog statusa (kada bi deca migranata išla u vrtić sa njihovom decom, ako bi migrant bio njihov kolega ili komšija). Drugim rečima, **niska socijalna distanca prema migrantima ostaje na nivou površnih kontakata, koji ne impliciraju visok stepen intimnosti niti odnose moći**. Istovremeno, niska socijalna distanca kod ovih površnih kontakata svedoči o relativno snažno izraženom normativu koji implicira toleranciju prema pripadnicima drugih nacija, ali i postojanje humanog odnosa prema ljudima koji su izbegli usled ratnih i ekonomskih nedaća.

Ipak, iako značajan udeo ispitanika smatra da im ne bi smetalo, izrazito mali broj njih navodi da bi im bilo drago da migranti budu deo njihovog posrednog ili neposrednog životnog okruženja. Drugim rečima, **tolerancija ostaje na nivou afektivne neutralnosti**, površna po svom karakteru, ne implicirajući snažnu afektivnu privrženost i srdačnost.

Stepen socijalne distance prema migrantima varira prema različitim obeležjima. Tako se, na primer, **prisan odnos sa migrantima**, koji implicira uspostavljanje porodičnih veza i indikator je istinske tolerancije i poverenja, **najsnažnije odbacuje među ispitanicima iz Beograda, ispitanicima muškog pola, ispitanicima pravoslavne veroispovesti, niskoobrazovanim i ispitanicima slabijeg materijalnog položaja.**

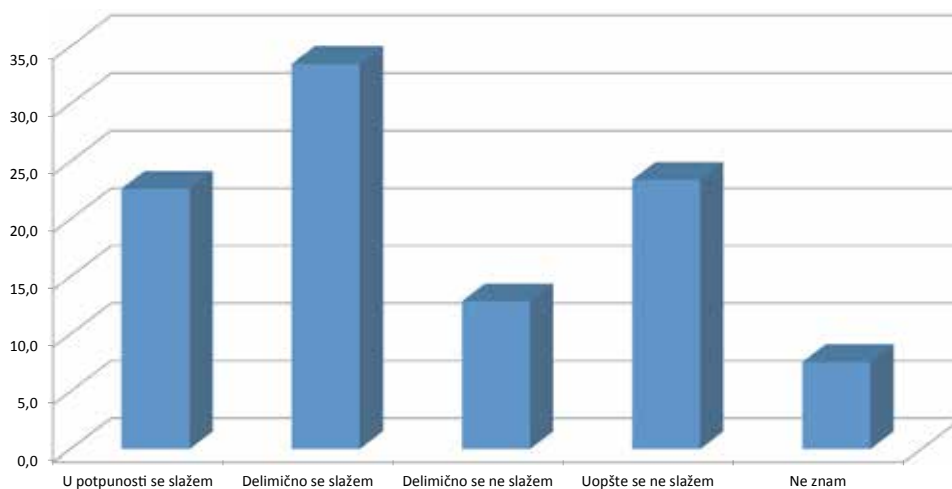
I prema drugom važnom aspektu socijalne distance, onom koji podrazumeva postojanje **odnosa moći koji su asimetrično raspoređeni u korist pripadnika migrantske populacije** (izraženom kroz pitanje da li bi Vam smetalo da migrant bude Vaš šef), postoje varijacije s obzirom na različita obeležja. Tako ovu mogućnost snažnije **odbacuju stanovnici manjih i gradova srednje veličine, ispitanici srednje životne dobi, pravoslavni i ispitanici slabije materijalne situacije**. Interesantno je da pol i obrazovanje nisu od većeg značaja za diferenciranje ispitanika prema ovom pitanju.

3. Stavovi prema kulturnim razlikama

Konačno, važan indikator postojanja potencijalnih prepreka, odnosno potencijala za integraciju migranata predstavljaju stavovi prema kulturnim razlikama između domicilne i migrantske populacije. Način na koji se ove razlike percipiraju od ključnog je značaja za mogućnost stvaranja tolerantne i multikulturene društvene sredine.

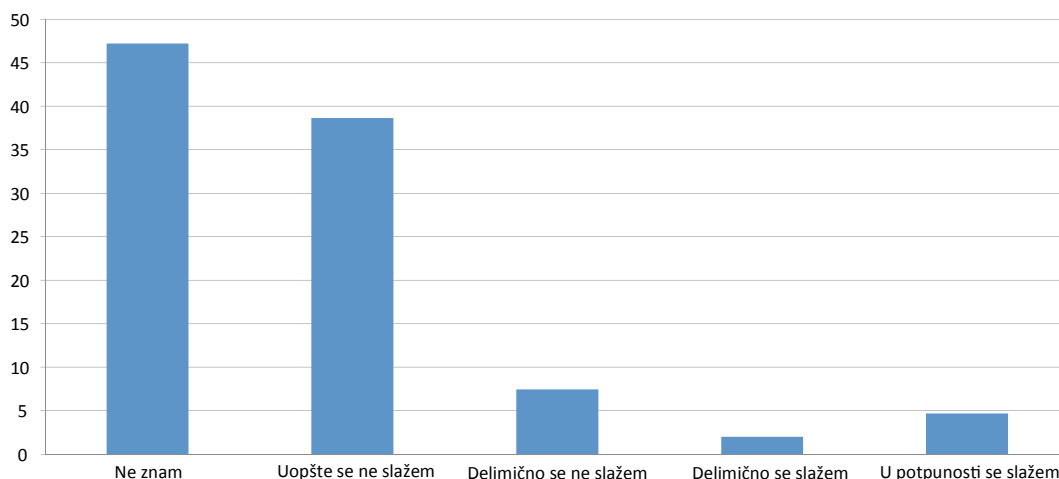
Prvim, u okviru ove baterije pitanja, („Za zemlju je bolje ukoliko svi ljudi imaju iste običaje“), meren je potencijal ka spremnosti da se prihvati ili odbaci multikultureno društveno okruženje. Modalni odgovor na ovom pitanju je delimično slaganje (33,5%), a zajedno sa onima koji izražavaju potpuno slaganje sa stavom (22,7%), jasno je da više od polovine ispitanika smatra poželjnim ono društveno okruženje koje je kulturno homogeno (videti Grafikon 4.6). Ipak, treba dodati i to da se nešto više od jedne trećine ispitanika (36,3%) ne slaže sa ovim stavom, ukazujući na prepoznavanje značaja tolerancije, ali i na iskustvo sa multikulturenim društvenim okruženjem (primera radi, znatno veći stepen odbacivanja ovog iskaza zabeležen je u multikulturenoj Vojvodini - 44,5%, naspram 27% ispitanika koji dolaze iz nešto etnički i verski homogenije oblasti Šumadija i zapadna Srbija). Nešto snažnije odbacivanje normativa kulturne homogenosti prepoznaje se kod stanovnika Beograda i većih gradova, najstarijih ispitanika, potom ateista, ispitanika rimokatoličke i muslimanske veroispovedi, ispitanika sa najnižim stepenom obrazovanja i onih koji svoj materijalni položaj ocenjuju kao viši srednji.

Grafikon 4.6: Stepent slaganja sa stavom da je „Za zemlju je bolje ukoliko svi imaju iste običaje“

Sledeći iskaz je formulisan afirmativno i meri stepen tolerancije prema kulturnim različitostima različitih etničkih grupa („Etničke manjine imaju pravo da održavaju svoje običaje i način života“ – videti Grafikon 4.7). S obzirom na drugačiju formulaciju pitanja od prethodne, i odgovori koje smo dobili su donekle kontradiktorni. Naime, izrazita većina ispitanika (85,8%) se u potpunosti ili delimično slaže sa datim stavom, što naizgled svedoči o visokom stepenu etničke tolerancije. Međutim, ukoliko se ima na umu da se većina ispitanika složila sa stavom o poželjnosti kulturno homogenog društva, jasno je da je na delu vrednosna konfuzija. Ona delimično ishodi iz načina na koji su formulisana dva pitanja, ali i usled činjenice da prvo pitanje predstavlja normativni stav, a drugo uverenje prema kojem se ispitanici određuju na osnovu svog životnog iskustva.

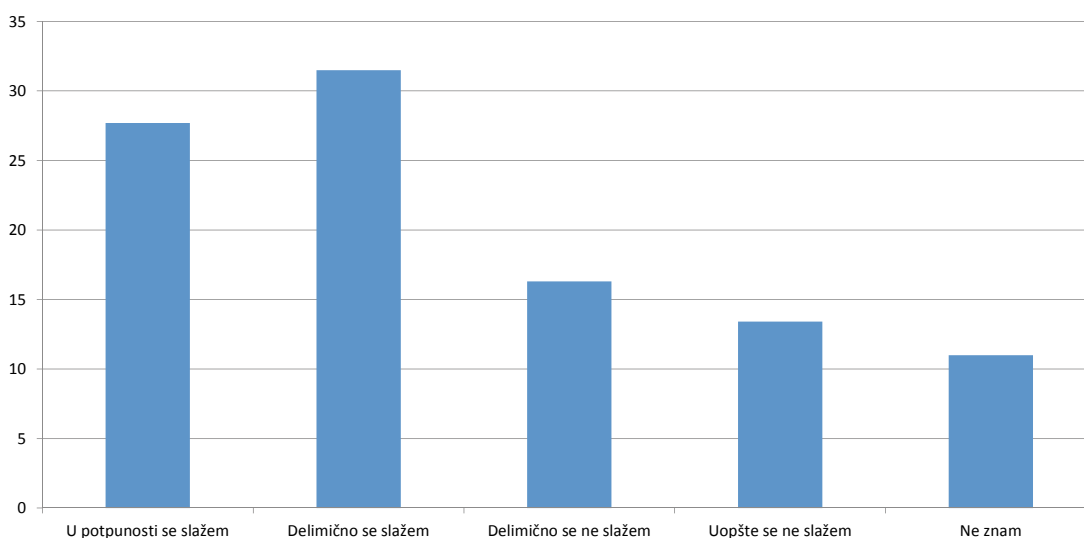
Grafikon 4.7: Stepen slaganja sa stavom da „Etničke manjine imaju pravo da održavaju svoje običaje i načn života“

Najmanji stepen slaganja sa datim stavom pokazuju najmlađi ispitanici i oni koji svoj materijalni položaj ocenjuju kao najbolji, dok se prema ostalim obeležjima ispitanici ne diferenciraju u značajnijoj meri.

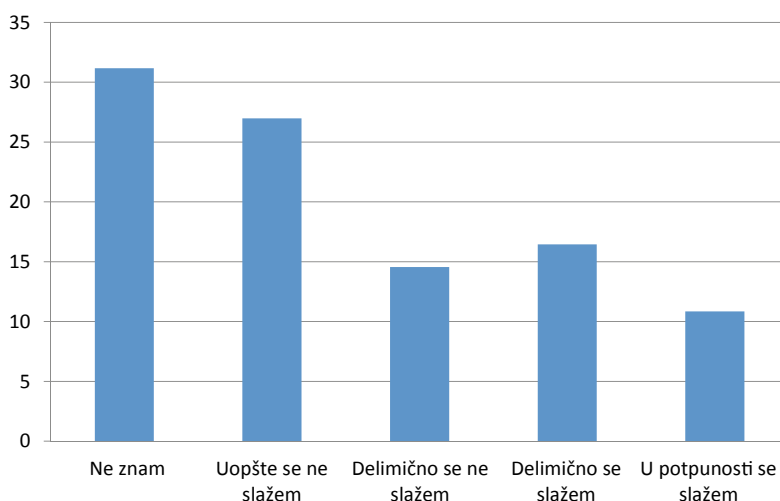
Treći empirijski iskaz je takođe bio pozitivno (i normativno) formulisan i odnosio se na stav da svi ljudi, bez obzira na versku, nacionalnu i rasnu pripadnost treba da imaju iste šanse u Srbiji (Grafikon 4.8). Interesantno je da i ovde beležimo relativno visok stepen tolerancije kulturnih raznolikosti (59,2% onih koji se u potpunosti ili delimično slažu sa stavom), iako ne u istoj meri kao kod prethodnog stava koji nije normativno formulisan (ovde je modalni odgovor delimično slaganje, a na prethodnom iskazu je bio potpuno slaganje). Drugim rečima, iako u društvu Srbije postoji normativ kulturne tolerancije (paradoksalno, kao što postoji i normativ kulturne homogenosti), on nije nedvosmisleno izražen. Ova vrsta normativa je, pri tome, najslabije izražena u seoskim sredinama, među ispitanicima pravoslavne veroispovesti i među nisko obrazovanim.

Grafikon 4.8: Stepen slaganja sa stavom da „Svi ljudi, bez obzira na versku, nacionalnu i rasnu pripadnost treba da imaju iste šanse u Srbiji“

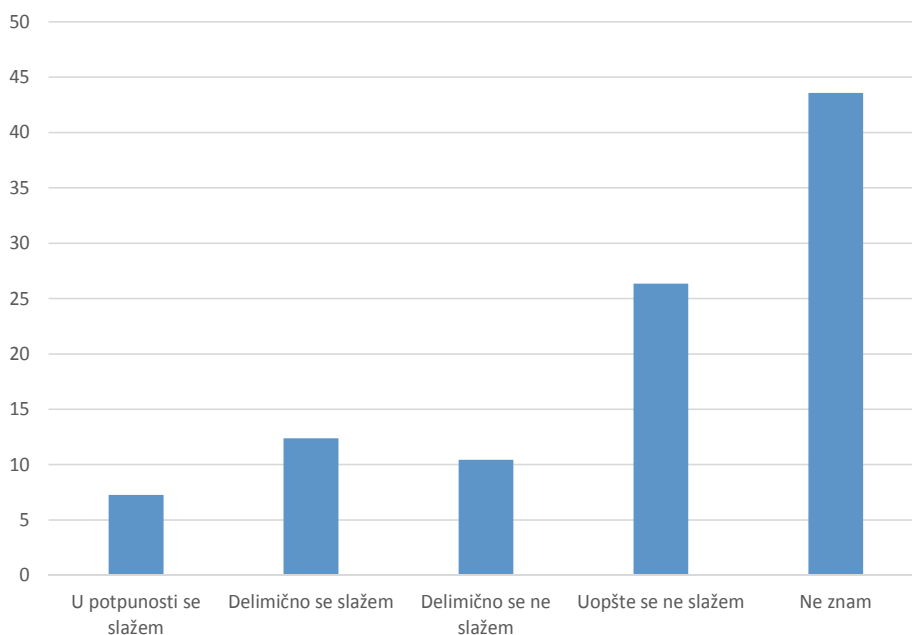
Sledeći stav je bio konkretniji i odnosio se na tvrdnju da su razlike u naciji, veri i boji kože između domicilnog i migrantskog stanovništva suviše velike da bi se oni uklopili u naše društvo (Grafikon 4.9). Kod odgovora na ovo pitanje beležimo većinsko (potpuno ili delimično) slaganje sa stavom (58,2%), što svedoči o postojanju relativno izražene kulturne distance prema migrantskoj populaciji. Interesantno je da najmanji stepen slaganja sa datim stavom nalazimo kod stanovnika Beograda i manjih gradova, potom kod ispitanika starih između 50 i 70 godina, ateista i onih sa visokim obrazovanjem. S druge strane, mladi, seoska i niskoobrazovana populacija u najvećem stepenu iskazuje socijalnu distancu prema migrantskoj populaciji.

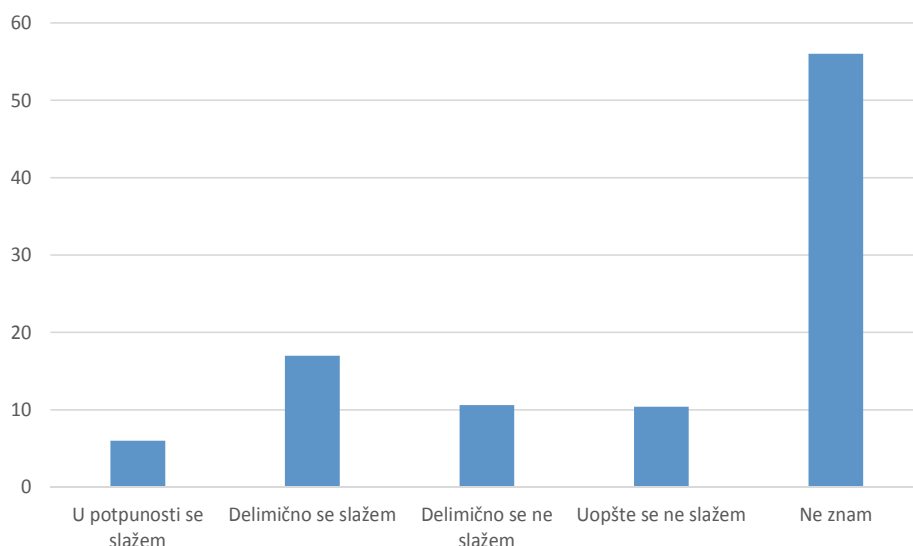
Grafikon 4.9: Stepen slaganja sa stavom da su „Razlike u veri, naciji i boji kože između građana Srbije i migranata koji u njoj borave su previše velike da bi se oni uklopili u naše društvo“

Konačno, ispitivali smo stepen pristajanja uz pozitivne i negativne predrasude prema migrantima koji dolaze iz Afrike i sa Bliskog istoka, izražen putem dva empirijska iskaza: „Ljudi iz Afrike i sa Bliskog Istoka su po pravilu lenji i pasivni“ i „Ljudi iz Afrike i sa Bliskog Istoka su poput dece otvoreni, komunikativni i prostodušni“ (Grafikon 4.10). U slučaju prvog stava, koji je izražen kao negativna predrasuda, modalni odgovor je „ne znam“, što svedoči o visokom stepenu nepoznavanja kulturnih karakteristika migrantske populacije. Pored toga, više od jedne trećine ispitanika se u potpunosti ili delimično ne slaže sa navedenim iskazom. Slično, i kada je reč o pozitivno formisanoj predrasudi, beležimo dominaciju kategorije odgovora „ne znam“. Ovakvo raspoređivanje ispitanika suštinski svedoči o dubokom nepoznavanju kulturnih karakteristika migranata, koje ne dozvoljava da se uobliče ni pozitivne ni negativne predrasude prema migrantskoj populaciji. Međutim, ovaj nalaz svedoči o tome da postoji prostor da se upoznavanjem migrantske i izbegličke populacije stvori realna slika o njima, neposredovana pozitivnim i negativnim predrasudama.

Grafikon 4.10: Negativne i pozitivne predrasuda prema migrantima

Zaključci i preporuke

Rezultati istraživanja ukazuju na nekoliko važnih problema koji će biti taksativno navedeni:

1. U Srbiji postoji relativno snažno izražena kulturna distanca prema drugim etničkim, verskim i rasnim grupama, odnosno relativno nizak stepen tolerancije kulturnih različitosti. Ipak, ovo ne znači da je prostor za kulturnu integraciju migranata u potpunosti sužen, pogotovo ako imamo na umu da ne beležimo dominaciju isključivih odgovora.
2. Takođe, značajan deo populacije Srbije živi u multikulturalnim sredinama i ima iskustva suživota u zajednicama koje su verski i nacionalno raznolike, što otvara mogućnost za dalji rad na izgradnji tolerantnog društva.
3. Naročito je važno istaći da značajan deo populacije Srbije, pored kulturne zatvorenosti, u stvari nema gotovo nikakvo znanje o kulturnim karakteristikama migrantske populacije sa Bliskog istoka i iz Afrike, što zahteva adekvatne mere edukacije lokalnog stanovništva i njihove kulturološke pripreme za suživot sa pripadnicima različitih nacija.
4. Iako se u Srbiji održava društveni normativ gostoprimstva, on bazično ostaje površan i afektivno neutralan, naročito kada je reč o socijalno osetljivim povlasticama.
5. Iako stanovnici Srbije uopšteno pokazuju relativno visok stepen netolerancije kulturnih različitosti i nacionalizma, nalazi ukazuju da su oni retko spremni da se uključe bilo u nasilne, bilo u nenasilne oblike akcija usmerene protiv migrantskog stanovništva.
6. U procesu edukacije treba prvenstveno raditi sa mladom populacijom, stanovnicima Beograda i malih gradova, kako bi se razvijala tolerantnija kultura dijaloga, i na taj način olakšao prijem i integracija izbegličkog i migrantskog stanovništva. Ovaj kontinuirani rad najbolje je organizovati kroz uključivanje sve većeg broja ljudi u volonterski rad sa izbegličko populacijom.

5. RAZVOJNI KAPACITETI INTEGRACIJE

Razmatranje problematike izbegličke krize i masovnih migracija stanovništva iz ratom zahvaćenih područja Bliskog istoka, najčešće u prvi plan ističe poteškoće koji mogu nastati kao posledica prijema, smeštaja i/ili integracije ove populacije u zemljama tranzita i odredišta. Međutim, priliv migranata se može, ukoliko se ispune određeni preduslovi, posmatrati i kao razvojni potencijal. U ovom delu studije, u obzir će se uzeti ekonomske, socijalne, političke, kulturološke i demografske prepreke i mogućnosti koje sa sobom može doneti integracija izbeglica i migranata u Republici Srbiji. Biće reči i o percepciji mogućih pozitivnih efekata i potencijala za ukupno unapređenje kvaliteta života koje ova vrsta demografskih i socijalnih promena može doneti kako u lokalnim okvirima tako i na nacionalnom planu. Takođe, u razmatranje će se uzeti i uslovi koje bi trebalo ispuniti kako bi integracija migrantske populacije mogla da doprinese unapređenju socio-ekonomskih prilika u Republici Srbiji.

U ovom delu istraživanja, koji je u fokusu imao potencijalne socijalne efekte koje bi integracija migrantske populacije mogla proizvesti u Srbiji, građani su upitani da li bi, u kojoj meri i na koji način, trajnije zbrinjavanje određenog broja migranata (iz Sirije, Avganistana, Iraka i pojedinih afričkih zemalja) uticalo na različite aspekte njihovih života. Odgovori ispitanika su grupisani prema sledećim dimenzijama: ekonomske, političke, bezbednosne, kulturološke i demografske prepreke i razvojni potencijali integracije.

Ekonomске prepreke i potencijali integracije

U Republici Srbiji, jedan od najvećih problema predstavlja visoka stopa nezaposlenosti i generalno nizak ekonomski standard stanovništva. Imajući to u vidu, ne treba da iznenadi što su, po pitanju **nezaposlenosti**, ispitanici većinskog uverenja da bi trajniji ostanak migrantske populacije veoma (50,5%) ili makar u izvesnoj meri (19,7%) doprineo porastu nezaposlenosti. Značajno manji udeo anketiranih građana (21,7%) smatra da priliv stanovništva iz ugroženih područja ne bi bitnije uticao na stanje ukupne zaposlenosti u Srbiji, dok 8% ispitanika ne zna kakve ekonomske efekte bi ovakva demografska promena mogla proizvesti.

Drugo važno ekonomsko pitanje koje se izdvojilo je potencijalni uticaj procesa prihvata i integracije migranata na **opterećenost državnog budžeta**. Tri četvrtine ispitanika smatra da bi trajniji ostanak raseljenog stanovništva sa Bliskog istoka i Afrike, u izvesnoj ili velikoj meri, predstavljao opterećenje za državne finansije. Svega 6,6% ispitanika je suprotnog mišljenja, dok je po tom pitanju neutralno ostalo 8,4%. Odgovor na ovo pitanje nije znao da pruži svaki deseti ispitanik.

Priliv stranih investicija i ulaganja povezanih sa procesom raspoređivanja i prihvata izbeglica predstavlja jedan od načina da se negativni uticaji ublaže kao i da se podstakne razvoj lokalnih sredina koje su posebno uključene u ove procese. Potencijalni pozitivni efekti donacija iz inostranstva (pre svega iz Evropske unije) su za jednu četvrtinu ispitanika potpuna nepoznanica, dok je naredna četvrtina neopredeljena kada su prognoze ovog uticaja u pitanju. Prema mišljenju 37% ispitanika migrantska kriza neće doprineti porastu stranih ulaganja u Srbiji, dok je u pogledu ovog pitanja optimistična tek petina ispitanika.

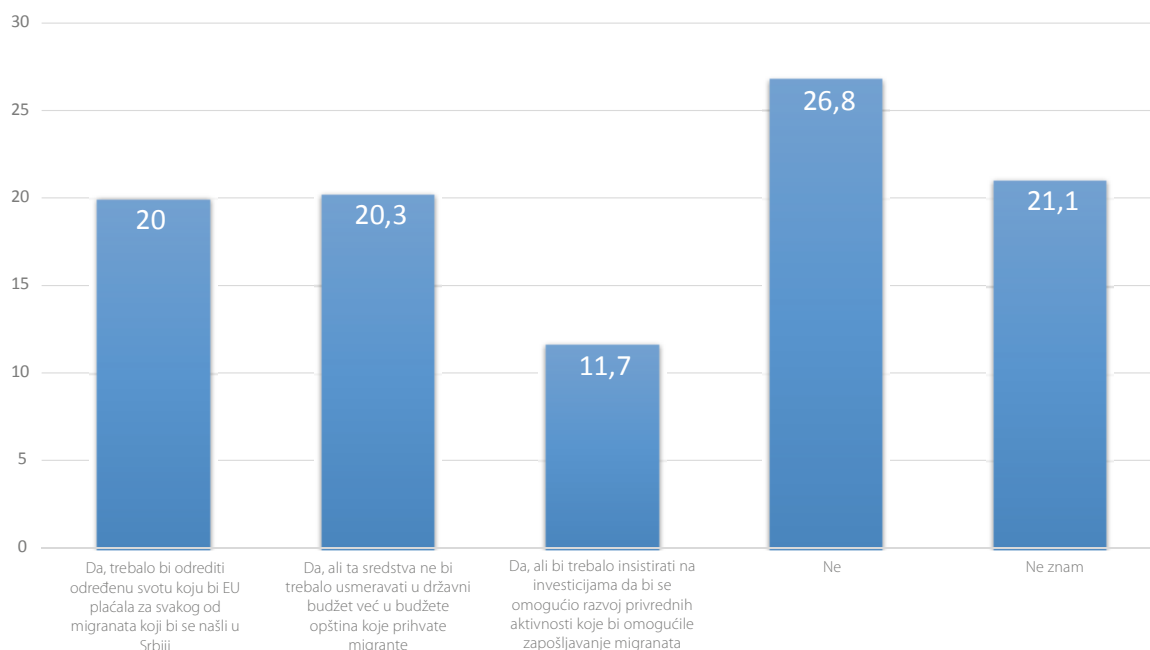
Imajući u vidu iskustvo nekih razvijenih zemalja (npr. Nemačke) koje su, u određenoj meri, prepoznale razvojne potencijale prihvata migranata, građani su bili upitani da ocene na koji način bi migranti mogli da pomognu ekonomskom razvoju Srbije. Kao što se na osnovu podataka prikazanih u tabeli 5,1 može videti, jedan od potencijala građani vide u porastu ponude jeftine radne snage, mada nije zanemarljiv ni broj onih koji misle da bi očekivani efekti mogli izostati i onih koji smatraju da bi, u slučaju takvog scenarija, Srbija imala više štete nego koristi. Preko jedne četvrtine ispitanika je uverenja da migrantska populacija ne bi, u ekonomskom pogledu, mogla značajnije da doprinese kao visokostručna radna snaga, dok iznad trećine ispitanika u tome vidi izvestan razvojni potencijal. Svaki osmi ispitanik je mišljenja da bi, u ovoj situaciji, ekonomski problemi bila veća od koristi, dok visok udeo (preko jedne petine) ispitanika nije znao odgovor na ovo pitanje. Sa tvrdnjom da migranti potencijalno mogu da odigraju značajnu ulogu kao preduzetnici sa novim idejama i kapitalom se, u većoj ili manjoj meri, slaže 41,6% ispitanika; izostanak takve mogućnosti ističe blizu četvrtine anketiranih dok negativnu stranu ovakvog scenarija naglašava svaki osmi ispitanik građanin. Kao i u prethodnim slučajevima, odgovor na pitanje nije znao značajan broj ispitanika, što sugeriše visok stepen nepoznanice koji prati ovaj novi i relativno neočekivani fenomen. Na kraju, može se videti da su građani najčešće skloni da ekonomski potencijal migrantske populacije sagledaju kroz njihovu ulogu u oživljavanju poljoprivredne proizvodnje u nerazvijenim i napuštenim područjima Srbije (47,3%). Blizu petine ispitanika je, ipak, skeptično i u ovom pogledu, te ne vidi mogućnosti unapređenja ekonomskih prilika na ovaj način, dok svaki sedmi predviđa negativne posledice ovakve vrste intervencije.

Tabela 5.1: Ekonomski potencijali prihvata migranata (u %)

	U velikoj meri	Malo	Nimalo	Više štete nego koristi	Ne znam	Ukupno
Kao jeftina radna snaga	20	24,7	17,9	19,8	17,6	100
Kao visokostručna radna snaga	8,8	29,7	26,5	12,9	22,1	100
Kao preduzetnici sa novim idejama i kapitalom	12,5	29,1	23,2	12,8	22,4	100
Kao poljoprivrednici u napuštenim područjima Srbije	17,4	29,9	17,9	15	19,8	100

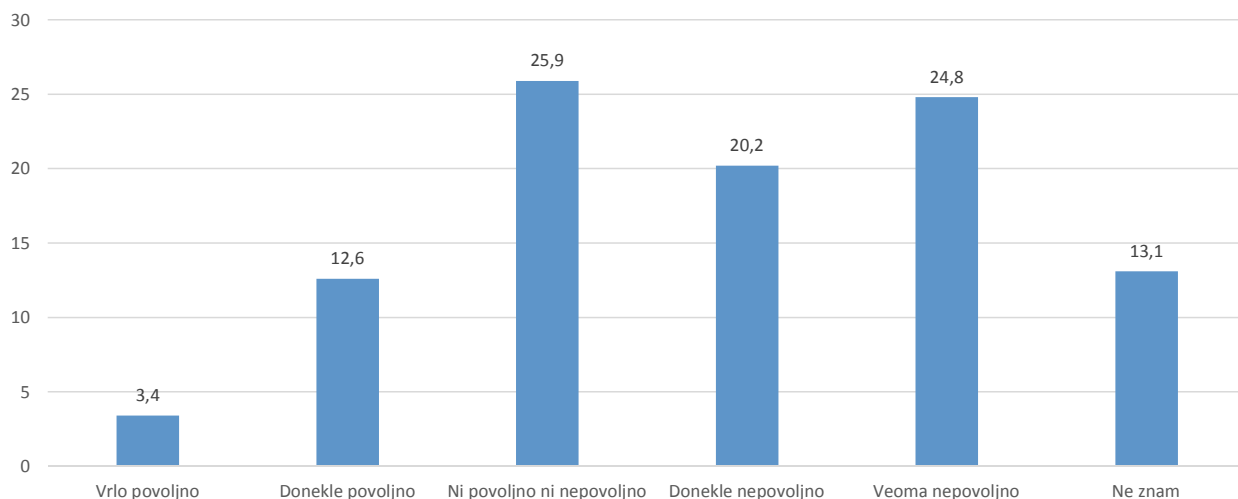
Imajući na umu primer Turske koja dobija od Evropske unije i međunarodnih organizacija izvesna sredstva za zbrinjavanje migranata, što je dovelo i do postizanja sporazuma sa EU o povratku jednog dela izbeglog stanovništva u Tursku, ispitanicima je postavljeno pitanje da li smatraju da bi za Srbiju bilo dobro ukoliko bi postigla sličan sporazum sa EU. Odgovori su predstavljeni na grafikonu 5.1. Preko polovine građana smatra da bi ova vrsta aranžmana mogla imati pozitivne efekte. Jedna petina ispitanika je mišljenja da je to prihvatljivo rešenje ukoliko bi se iz fondova Unije izdvajala određena suma za svakog migranta trajno smeštenog na teritoriji Republike Srbije, dok druga petina ističe važnost adekvatne alokacije tih resursa u lokalne budžete opština koje snose najveći teret prihvata izbeglih lica. Nešto manji broj ispitanika naglašava važnost investicija u privredne aktivnosti koje bi mogle da zaposle pridošlo stanovništvo, umesto davanja određene vrste socijalne pomoći na koju naglasak stavljaju prva dva rešenja. Više od četvrtine građana ne smatra da bi ovakav aranžman, pod bilo kakvim uslovima, predstavljao dobro rešenje za Srbiju, dok jedna četvrtina ispitanika ne zna kako da se pozicionira spram ovog pitanja.

Potencijalni efekti sporazuma sa EU – prihvat izbeglica

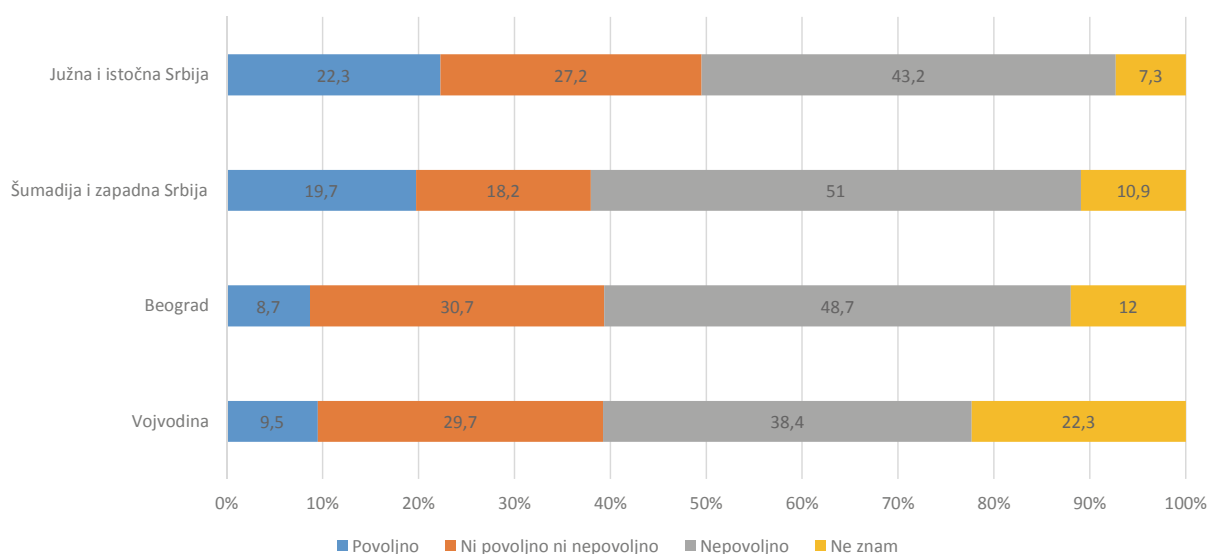
Ukupno posmatrano, ekonomske efekte naseljavanja migranata blizu polovine građana (45%) vidi u manje ili više nepovoljnom svetlu, dok kao vrlo ili donekle povoljnu okolnost ovu mogućnost percipira 16% ispitanika. Jedna četvrtina ispitanika ovu pojavu, u ekonomskom pogledu, vidi kao neutralnu po svojim efektima, dok svaki osmi ispitanik nije znao da odgovori na ovo pitanje (grafikon 5.2).

Grafikon 5.2: Percepcija ekonomskih efekata trajnog naseljavanja migranata na razvoj Srbije

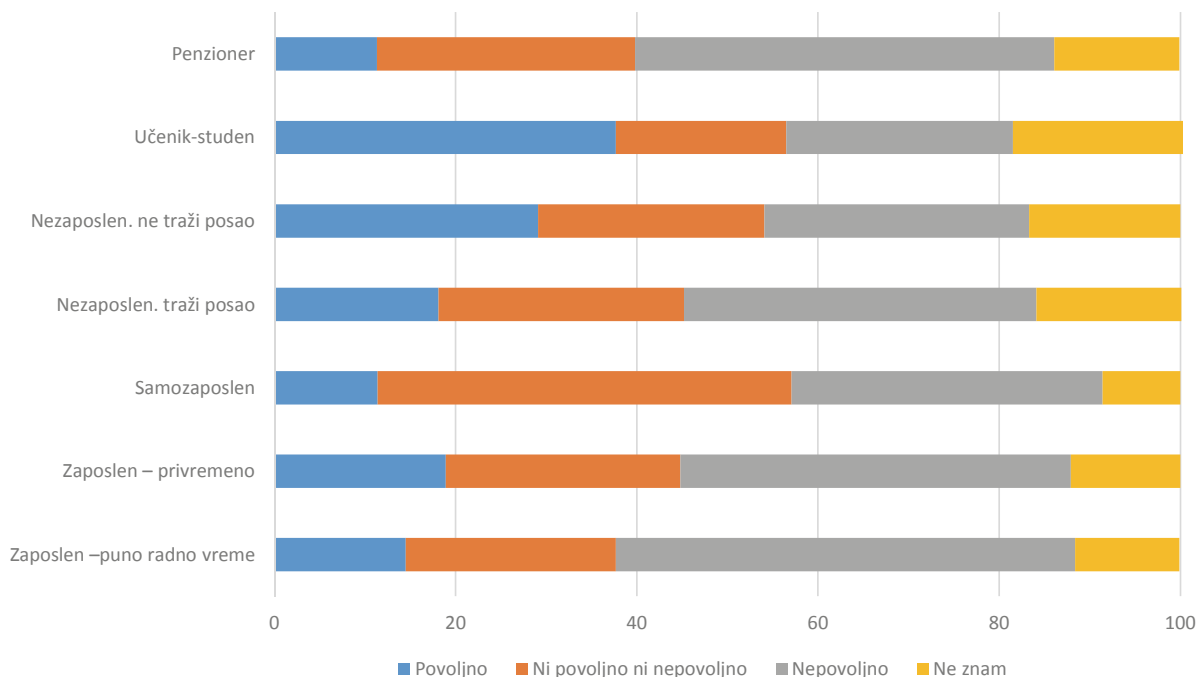
Ukoliko se u obzir uzme regionalna distribucija percepcije ekonomskih efekata (grafikon 5.3), može se videti da u Šumadiji i zapadnoj Srbiji preovlađuje nešto zaoštrenija slika (manji udeo onih koji su zauzeli „neutralnu“ poziciju) sa natpolovičnim udelom onih koji očekuju negativne posledice prihvata. Za njima slede Beograđani među kojima gotovo polovina predviđa pogoršanje ekonomske situacije, dok se tek svaki jedanaesti ispitanik nada povoljnim ishodom. Visok udeo „pesimista“ je prisutan i među stanovnicima južne i istočne Srbije, dok su se građani Vojvodine izdvojili kao najmanje „negativni“ u pogledu procene potencijalnih ekonomskih efekata.

Grafikon 5.3: Ekonomske posledice prihvata i naseljavanja migranata po regionima

Ukoliko se u razmatranje uzme distribucija stavova prema radnom statusu ispitanika (grafikon 5.4) može se videti da su u kategoriji zaposlenih sa punim radnim vremenom natpolovično zastupljeni oni koji smatraju da će naseljavanje migrantske populacije imati nepovoljne ekonomske posledice. Slična situacija je i u kategoriji penzionisanih lica gde približno polovina ispitanika smatra da ekonomski efekti neće biti povoljni. Oni čiji je radni status neizvestan (zaposleni na određeno, sa pola radnog vremena i sl.) su, takođe, pre skloni (43,1%) da ukupne ekonomske efekte vide kao nepovoljne. Oni koji su nezaposleni i traže posao, takođe češće vide efekte kao nepoželjne. Kategorije stanovništva koje se, iz različitih razloga, nalaze izvan tržišta rada (sa izuzetkom penzionisanih lica) sklonije su da moguće ekonomske efekte sagledaju iz nešto povoljnijeg ugla. Tako, među učenicima i studentima, u poređenju sa drugim grupacijama, veći je udeo onih koji su skloni da buduće ishode vide u pozitivnom svetlu. Među nezaposlenima koji ne traže posao, odgovori su gotovo podjednako raspodeljeni između pozitivne, neutralne i negativne pozicije. Ovakvi rezultati se mogu tumačiti činjenicom da se migranti (i kao potencijalno jeftina radna snaga, ali i kao kvalifikovani stručnjaci) vide kao konkurencija na ionako već suženom tržištu rada.

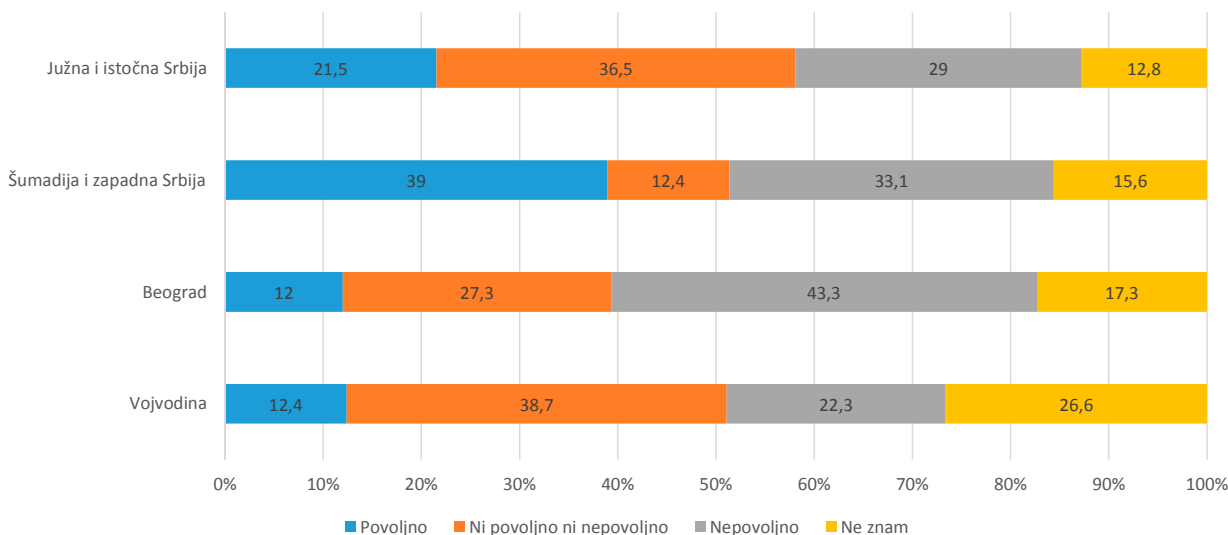
Grafikon 5.4: Procena ekonomskih efekata naseljavanja migranata prema radnom statusu ispitanika

Politički potencijali i prepreke integracije

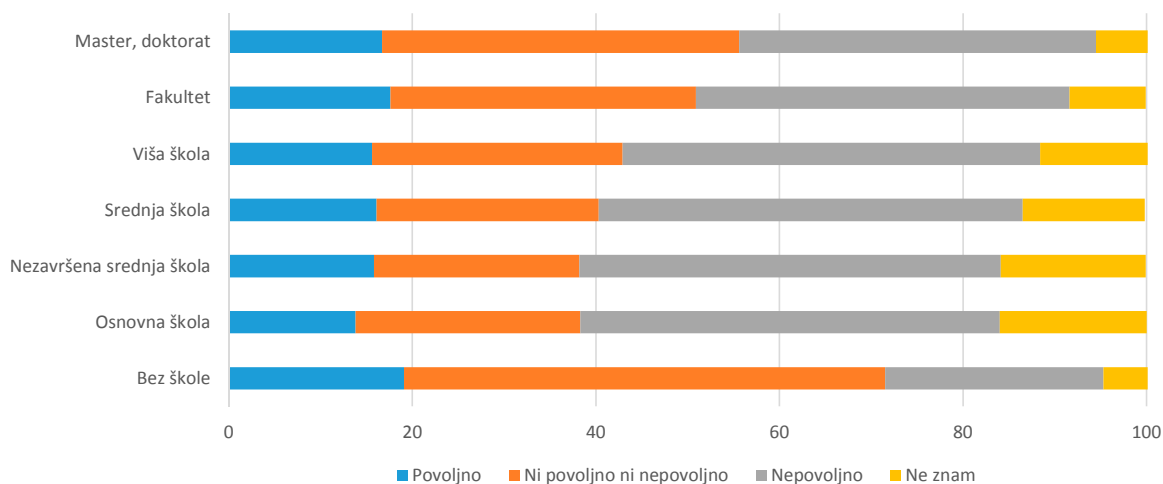
Političke implikacije naseljavanja migranata, građani vide u nešto pozitivnijem svetlu u odnosu na potencijalne ekonomske troškove primanja i zbrinjavanja određenog broja ljudi. Tako, vrlo povoljne ili donekle povoljne posledice očekuje nešto manje od jedne četvrtine ispitanika, dok je neutralnog stava blizu trećine ispitanika. Na, u manjoj ili većoj meri, negativne implikacije ovog procesa je ukazalo blizu jedne trećine ispitanika, dok odgovor nije znala gotovo četvrtina anketiranih građana (grafikon 5.5).

Grafikon 5.5: Regionalna distribucija stavova prema političkim efektima prihvata migranata

U proceni potencijalnih političkih efekata, kao većinom „neutralni“ su se izdvojili ispitanici sa krajeva obrazovnog spektra – oni sa najnižim i najvišim stepenom formalnog obrazovanja. Dok se biranje odgovora „ni povoljno ni nepovoljno“ u slučaju najmanje obrazovanih može tumačiti pre kao odgovor „ne znam“, u slučaju najobrazovanijih se može razumeti kao iznijansiran odgovor kojim se izbegava zaoštrenija pozicija. Ispitanici iz sredine obrazovnog spektra su, uglavnom, iznosili očekivanja koja mahom naginju ka negativnom polu (između 40-45%), dok pozitivne efekte očekuje oko šestine ispitanika iz ovih obrazovnih kategorija.

Grafikon 5.6: Očekivanja političkih posledica prihvata i naseljavanja migranata prema obrazovanju ispitanika

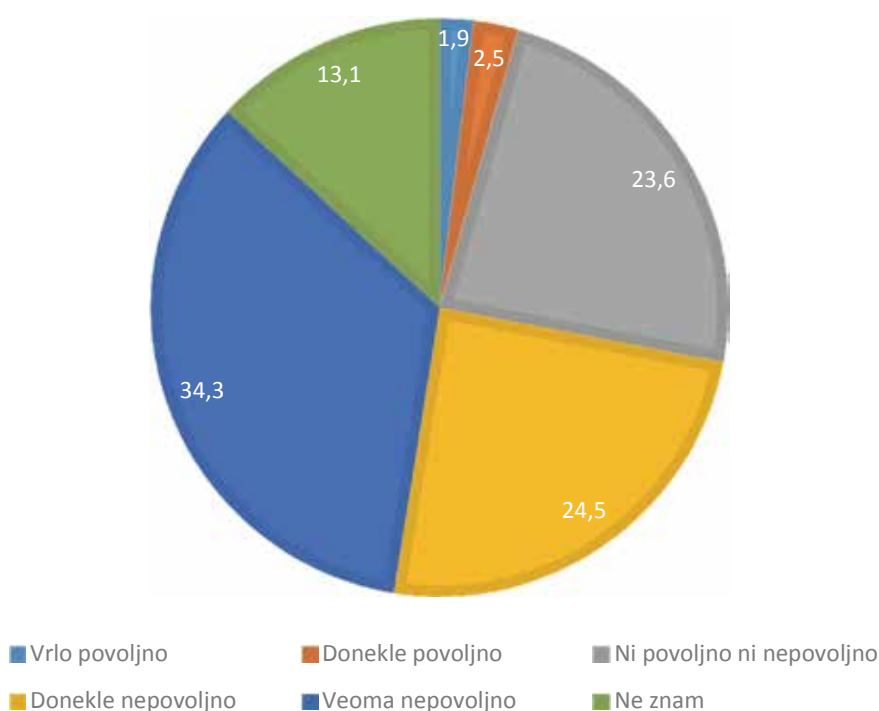
Bezbednosni potencijali i prepreke integracije

Važno pitanje koje se otvara kada je integracija populacije koja se, po svojim socio-kulturnim i demografskim karakteristikama bitno razlikuje od domicilnog stanovništva, je pitanje **bezbednosti**. Anketirani građani, većinom (52%) smatraju da priliv i trajnije zadržavanje migranata može imati negativan uticaj na bezbednost građana Srbije, pre svega vulnerabilnih kategorija kao što su žene i deca. Oko jedne petine ispitanika ne smatra da postoje bezbednosni rizici ove vrste, 16% je neodlučno, dok svaki osmi ispitanik ne zna kako da odgovori na ovo pitanje.

Kao jedan od potencijalnih rizika (neadekvatne) integracije, građani vide i **smanjenje nivoa javne higijene** (50%) kao i **pojavu novih bolesti** (51,7%).

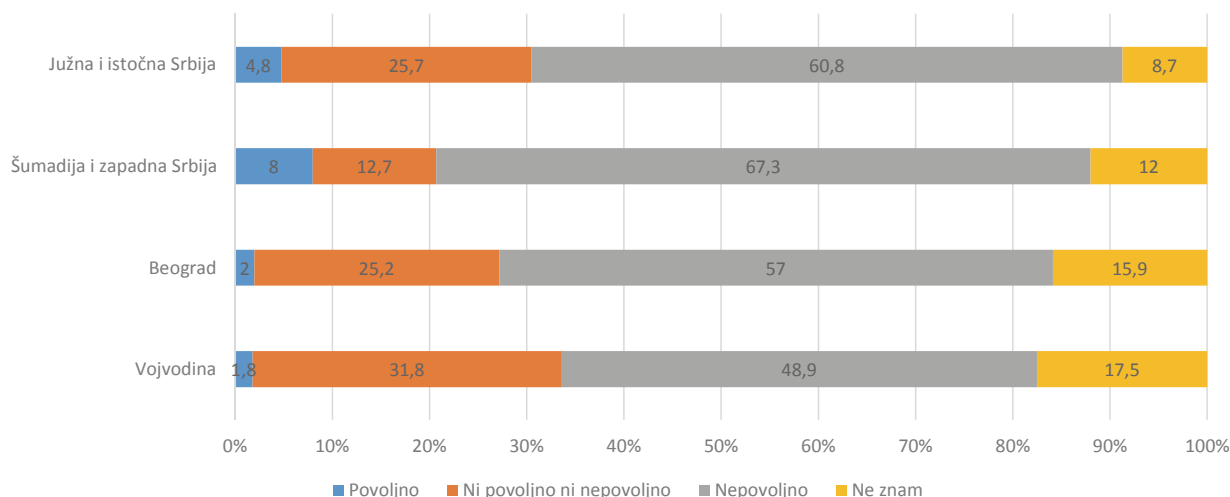
Generalno posmatrano, kada je bezbednost u pitanju, ispitanici su, većinom, iskazali zabrinutost odnosno percepciju potencijalnih rizika i negativnih efekata integracije. Naime, kao što pokazuju podaci predstavljeni grafikonom 5.7, povoljne efekte očekuje manje od 5% ispitanika, dok je u ovom pogledu neodlučna gotovo četvrtina anketiranih građana. Većinu predstavljaju oni koji u prilivu migranata i izbeglica iz Azije i Afrike vide pretnju po bezbednost domaćeg stanovništva. Na kraju, nije zanemarljiv ni udeo onih koji nisu znali kako da odgovore na ovo pitanje (13,1%).

Grafikon 5.7: Bezbednosni efekti trajnijeg naseljavanja migranata (u %)

Kako pokazuju podaci prikazani grafikonom 5.8, po očekivanju nepovoljnih bezbednosnih ishoda integracije migranata prednjače stanovnici Šumadije i zapadne Srbije, međutim, oni prednjače u odnosu na ostale regione i po pozitivnim očekivanjima, te se može zaključiti da su stavovi stanovnika ovog dela Srbije polarizovaniji u odnosu na ostale. Stanovnici Vojvodine se izdvajaju po svojoj „neutralnost“ mada više naginju ka negativnom polu, dok su ispitanici iz Beograda najčešće skloni da bezbednosne aspekte vide kao nepovoljne. I stanovnici južne i istočne Srbije, su skloni (u gotovo dve trećine slučajeva) da najpre primete potencijalne bezbednosne rizike.

Grafikon 5.8: Regionalna distribucija stavova prema bezbednosnim efektima prihvata migranata (izraženo u procentima)

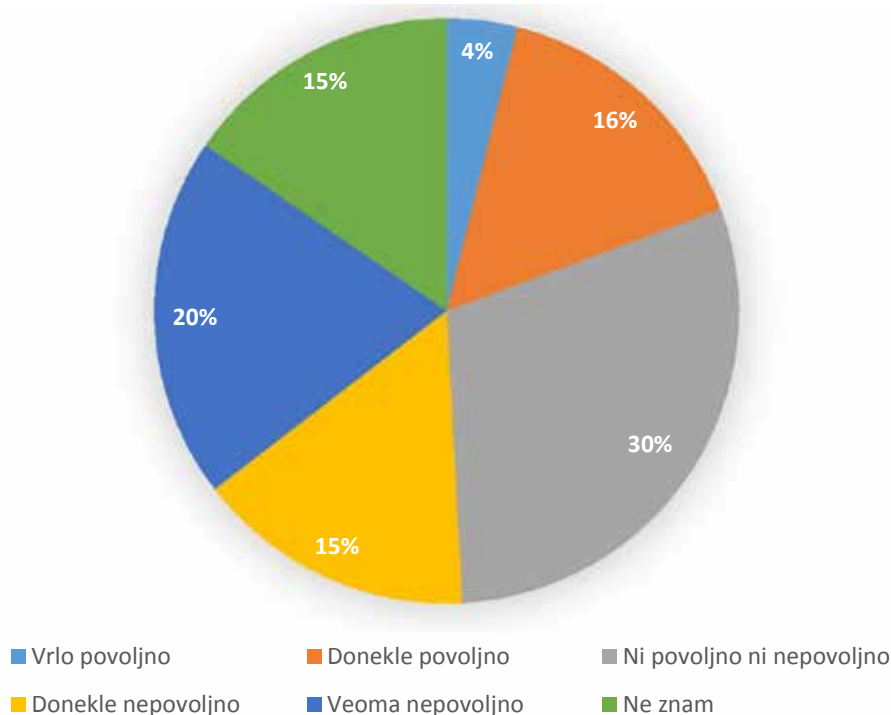
Kulturološki potencijali i prepreke integracije

Masovniji dolazak ljudi značajno drugačijeg socio-kulturnog porekla, donosi sa sobom i mogućnosti za manje ili veće promene u postojećim etničkim i religijskim strukturama jednog društva. Većina ispitanika (52,1%) je mišljenja da bi integracija izbeglih i raseljenih lica kao i ekonomskih migranata iz Azije i Afrike u manjoj ili većoj meri uticala na društvene prilike u **etničkom i religijskom** pogledu. Znatno je manje onih koji ne vide izgleda za bitnije promene (26,1%), dok je neutralnih 14,6%. Spram ovog pitanja, kao i niza prethodnih, relativno veliki broj ispitanika nije znao kako da se pozicionira (12%).

Pored izmena u religijsko-etničkoj strukturi, dolazak ljudi koji se po svojim socio-kulturološkim osobenostima značajno razlikuju od domicilnog stanovništva može doprineti, ukoliko je usmeravano na pravilan način, i do porasta tolerancije i razvoja **multikulturalnog društva**. Međutim, preovlađujuće percepcije ispitanika ne idu u pravcu na ovaj način naznačenih očekivanja. Naime, manje od jedne trećine ispitanika smatra da bi dolazak i trajnije naseljavanje migranata doprineo razvoju tolerantne i multikulturalne sredine, dok je jedna četvrtina suprotnog mišljenja. Blizu četvrtine ispitanika (23%) je neodlučno po ovom pitanju, dok naredna četvrtina nije znala odgovor.

Ukupno posmatrano, prema mišljenju jedne trećine ispitanika dolazak migranata neće ni povoljno ni nepovoljno uticati na kulturne prilike u Srbiji. Blizu petine ispitanika uviđa manje ili više povoljne efekte, dok negativne aspekte, ističe nešto iznad trećine anketiranih građana (grafikon 5.9).

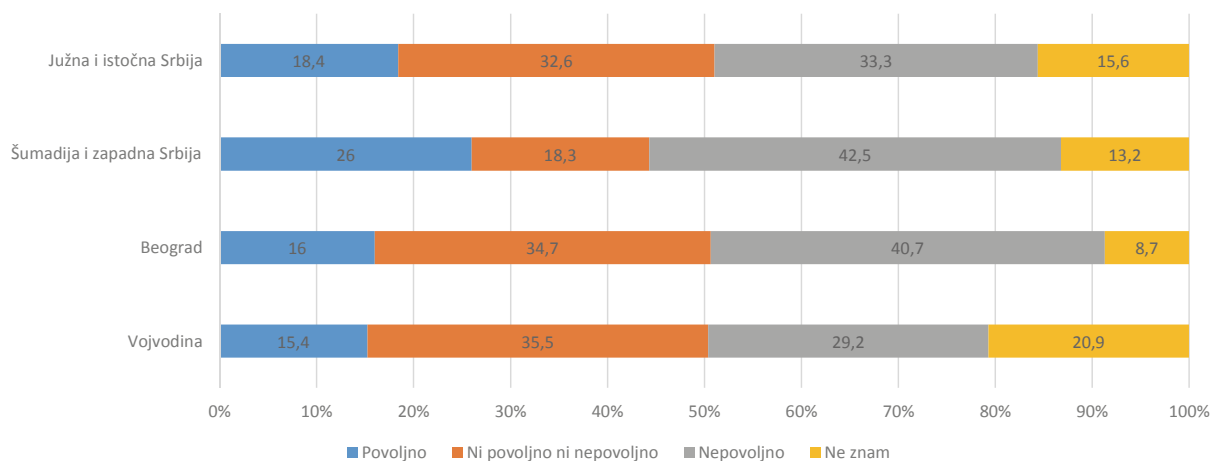
Grafikon 5.9: Kulturološki efekti trajnijeg naseljavanja migranata

Ukoliko se pogleda distribucija stavova prema kulturološkim aspektima naseljavanja migranata, može se videti da među onima koji se deklarišu kao pravoslavni hrišćani povoljne efekte vidi 18,8% ispitanika, neutralne 28,4% dok relativno najveći udeo (38,3%) smatra da će uticaji biti donekle ili veoma nepovoljni. Među deklarisanim rimokatolicima daleko je manji udeo (18,9%) onih koji efekte vide u nepovoljnom svetlu, dok po brojnosti prednjače oni koji ne očekuju da će uticaji biti ni povoljni ni nepovoljni (39,2%), dok je onih sa pozitivnim očekivanjima nešto manji udeo (12,2%) u odnosu na ispitanike pravoslavne veroispovesti. Među anketiranim ateistima, najviše je onih koji ne očekuju bilo kakve ni pozitivne ni negativne efekte (41,7%), potom slede oni koji imaju pozitivna očekivanja (33,4%), dok je ubedljivo najmanje onih koji očekuju nepovoljne posledice (13,9%).

Očekivanja promena u socio-kulturnim prilikama u Srbiji, kao posledica prihvata i naseljavanja migranata se, u izvesnoj meri, razlikuju prema regionima (grafikon 5.10). Kao što se može videti, stanovnici Šumadije i zapadne Srbije, prednjače kako po očekivanju negativnih tako i pozitivnih efekata, odnosno najređe zauzimaju „neutralnu“ poziciju. Ispitanici iz Vojvodine se izdvajaju po svojoj „neutralnosti“ u proceni potencijalnih efekata na socio-kulturne prilike, što se može tumačiti etničkom i kulturnim pluralizmom koji je prisutan u ovom regionu. Sa naglašeno negativnim očekivanjima se izdvajaju ispitanici iz Beograda, dok su među stanovnicima južne i istočne Srbije negativna i neutralna pozicija gotovo izjednačene.

Grafikon 5.10: Socio-kulturološke posledice prihvata i naseljavanja migranata

Demografske prepreke i mogućnosti integracije

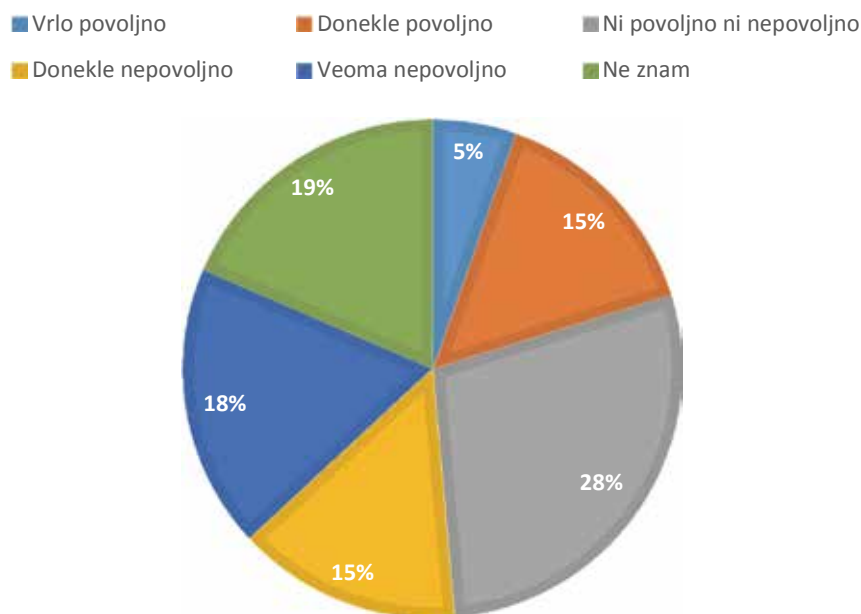
Jedan od potencijala priliva relativno mlade migrantske populacije može biti „**podmlađivanje**“ demografske strukture relativno starih evropskih nacija (među kojima i Srbije), te poboljšanja u ekonomskoj strukturi stanovništva (odnos aktivne populacije prema neaktivnoj). Međutim, ispitanici u velikom broju pokazuju neznanje kada je ovaj aspekt u pitanju, pa preko petine ne zna kakve bi efekte priliv migranata mogao imati na problem „odumiranja stanovništva“ odnosno negativnog prirodnog priraštaja. Pored toga, jedna petina ispitanika je neodlučna kada je u pitanju procena demografskih efekata migracija. Nešto više od četvrtine ispitanika (27,9%) smatra da priliv migranata ne bi imao bitniji pozitivan uticaj na postojeće demografske tendencije, dok potencijalne pozitivne efekte očekuje 24,2% ispitanika. Može se zaključiti da su, u pogledu uticaja migracija na kretanje broja stanovnika, ispitanici podjednako podeljeni na one koji ne znaju kakve implikacije priliv može imati, koji su neodlučni kao i na one koji vide pozitivne odnosno negativne demografske posledice.

Jedna od potencijalnih demografskih promena je pristizanje mladih ljudi i širenje bračnog kontigenta. Imajući u vidu ovu mogućnost, građani su upitani da li u dolasku migranata vide **potencijal za pronalaženje supružnika**. Ispitanici najčešće (42,6%) ne vidi povećanje šansi za ulazak u brak, nešto iznad četvrtine (22,5%) je neodlučno, dok ovu vrstu potencijala primećuje svaki sedmi ispitanik (petina nije znala kako da odgovori ni na ovo pitanje).

Kao posledica procesa deagrarizacije i starenja stanovništva u Srbiji, koje su naglašeno prisutne u poslednjih nekoliko decenija, došlo je do pojave **opustelih ruralnih područja** za čije oživljavanje je neophodan dolazak mlade, motivisane radne snage. Jedan od načina integracije migranata, koji bi mogao da ima pozitivne ekonomske efekte i da dovede do oživljavanja poljoprivrede i drugih privrednih grana u zaostalim regionima, je njihovo naseljavanje upravo u ovim područjima. Pitanje kako vide moguće efekte ove vrste intervencije, ispitanike je gotovo ravnomerno podelilo u tri grupe: na one koji smatraju da bi pozitivni efekti bili skromni (33,3%), neodlučne (24%) i one koji vide izvesne razvojne mogućnosti (27,7%). Blizu 15% ispitanika nije znalo da odgovori na ovo pitanje.

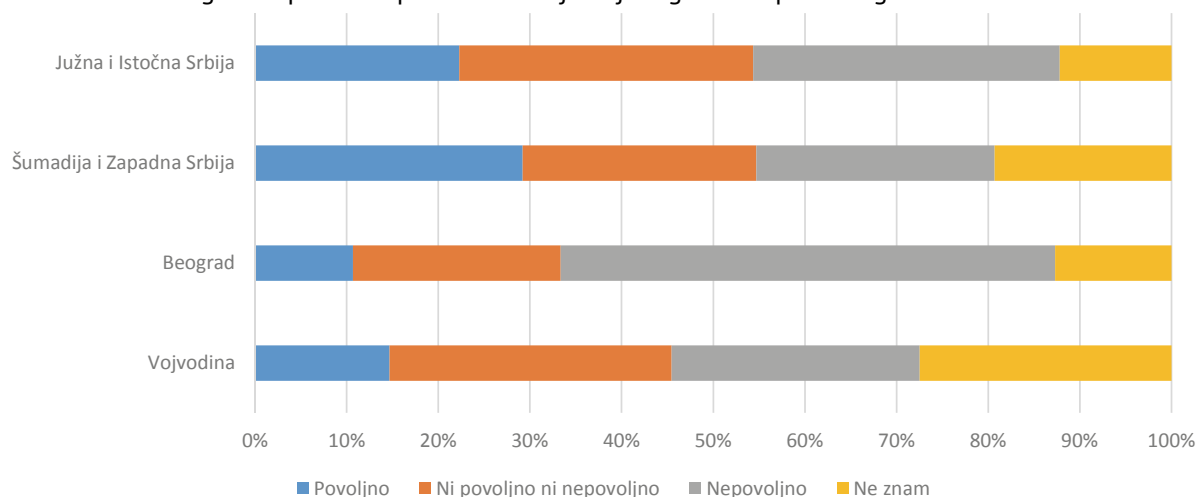
Kada su demografske promene u pitanju, građani su skloni da vide ili potencijalno negativne posledice ili izostanak značajnijih efekata, dok su u relativnoj manjini oni koji očekuju pozitivne ishode naseljavanja migrantskog stanovništva (grafikon 5.11).

Grafikon 5.11: Demografski efekti trajnijeg naseljavanja migranata

Očekivanja demografskih promena koje bi mogle biti izazvane prilivom izbeglica i različitih kategorija migranata, u izvesnoj meri variraju prema regionima. Kao što se može videti na osnovu grafičkog prikaza podataka (grafikon 5.12), ispitanici iz Beograda imaju naglašeno negativnu percepciju. Njima su po stavovima relativno bliski stanovnici Vojvodine, koji su, takođe, ređe skloni da vide pozitivne demografske ishode. Odgovori ispitanika iz Šumadije i zapadne Srbije, su se gotovo podjednako rasporedili između tri moguća odgovora (pozitivnog, negativnog i neutralnog) sa blagom prednošću pozitivnih očekivanja. Slična situacija je u južnoj i istočnoj Srbiji, sa tim što su nešto naglašenije nepovoljne prognoze.

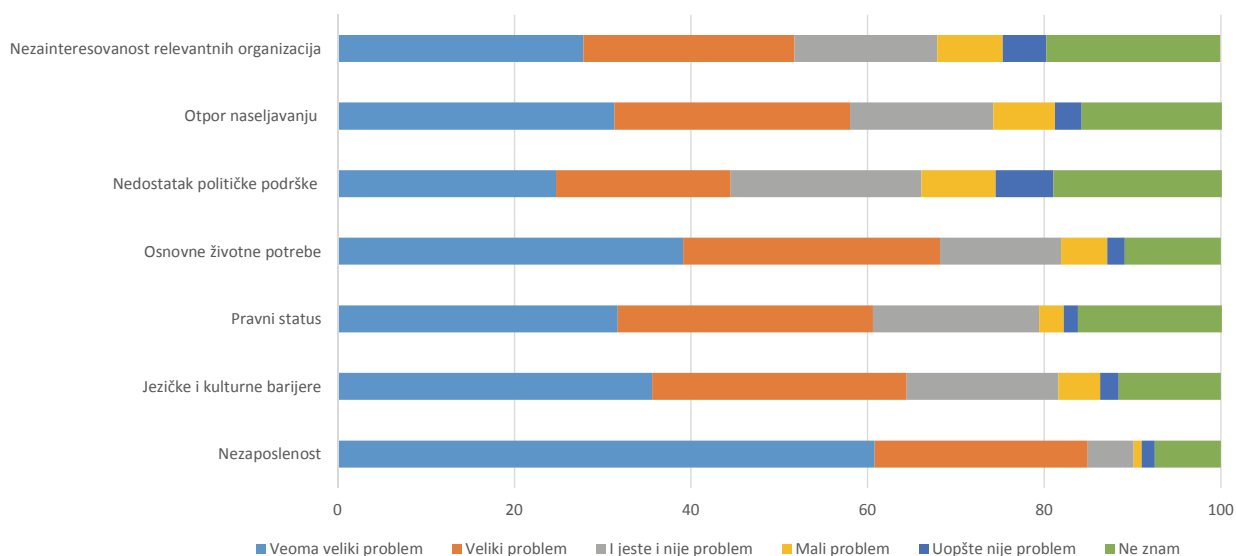
Grafikon 5.12: Demografske posledice prihvata i naseljavanja migranata – prema regionima

Osnovni problemi lokalnih zajednica prilikom naseljavanja migranata – percepcija građana

Među problemima sa kojima se u lokalnim okvirima mogu susresti migranti u slučaju scenarija trajnijeg ostanka, ubedljivo se ističe nedostatak radnih mesta. Kao veoma veliki problem, pitanje nezaposlenosti navodi 60,8% ispitanika, dok naredna petina smatra da je to značajan problem. Svega 2,4% ispitanika smatra da je to zanemarljiv problem. Potom se kao problematično izdvaja još jedno pitanje socio-ekonomskog karaktera – nedovoljne mogućnosti za obezbeđivanje adekvatnih životnih i radnih uslova. Za ovu vrstu problema, 39,1% građana smatra da je izuzetno veliki, dok ga značajnom preprekom integracije vidi i narednih 29% ispitanika. Da to nije problem koji bi trebalo delimično ili uopšte da zabrinjava mišljenja je oko petine ispitanika, dok svaki deseti anketirani ne zna kako bi odgovorio na ovo pitanje. Potom se kao prepreka integracije izdvaja i nedovoljno stručne pomoći za učenje jezika i lokalnih običaja, koju primećuje gotovo dve trećine ispitanika. Problem izostanka adekvatne pomoći prilikom rešavanja pravnog statusa izbeglica izdvaja približno dve trećine ispitanika, dok za blizu četvrtine ispitanika to ne predstavlja (veći) problem. Nešto manje od polovine ispitanika vidi i politički kontekst odnosno nedostatak političke podrške za integraciju, kao veliki ili veoma veliki problem sa kojim bi se mogli susresti migranti ukoliko bi želeli da se trajnije nasele u njihovom mestu. Prema preovlađujućem mišljenju anketiranih (58%), otpor lokalnog stanovništva bi, takođe, mogao predstavljati značajnu prepreku integraciji ukoliko, u narednom periodu, dođe do potrebe za njom. Takođe, većina građana (51,7%) deo krivice za potencijalne teškoće integracije pripisuje nedovoljnoj zainteresovanosti domaćih nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija koje nisu na adekvatan način pristupile rešavanju ovog problema.

Grafikon 5.13: Najvažniji lokalni problemi sa kojima bi se suočili trajnije naseljeni migranti

Zaključci i preporuke

- **Ekonomski aspekti** se izdvajaju kao najveća prepreka uspešne integracije migranata.
- Većina ispitanika (70,4%) smatra da bi se trajniji ostanak migrantske populacije nepovoljno odrazio na stope zaposlenosti u Srbiji, odnosno da bi mogao da doprinese rastu ukupne nezaposlenosti. Treba napomenuti da je pitanje nezaposlenosti jedno od najznačajnijih u Srbiji kao i da se u ispitivanjima javnog mnjenja, po pravilu, izdvaja ubedljivo ispred drugih društvenih pitanja: političkih, bezbednosnih i dr.
- Tri četvrtine ispitanika smatra da bi integracija migranata predstavljala veliki pritisak za državne finansije, dok se u prilivu strane pomoći ne vide značajnije razvojne mogućnosti. Međutim, ukoliko bi se iz međunarodnih fondova izdvojila adekvatna sredstva namenjena integraciji izbeglica, većina ispitanika je sklona da prihvati njihov trajniji smeštaj u Srbiji.
- Ekonomsku ulogu migrantske populacije ispitanici najčešće vide u obavljanju niskoplaćenih poslova (kao jeftina radna snaga) i poslova koje lokalna populacija ne želi da radi (kao poljoprivrednika u napuštenim ruralnim područjima Srbije).
- Iza ekonomskih, kao značajna prepreka integracije su se izdvojila **bezbednosna pitanja**. Većina ispitanika vidi određene bezbednosne rizike koje sa sobom može doneti pojačan priliv i integracija migrantske populacije. Kao neke od rizika (neadekvatne) integracije, građani vide i smanjenje nivoa javne higijene kao i pojavu novih bolesti.
- Ukupne **političke** implikacije naseljavanja migranata, građani vide u nešto pozitivnijem svetlu u odnosu na ekonomsku i bezbednosnu dimenziju, mada i u ovom pogledu preteže iščekivanje nepovoljnih efekata.
- Ispitanici većinom uviđaju potencijalne promene u **etničko-religijskoj strukturi** srpskog društva u slučaju masovnijeg zadržavanja migranata, ali u većini ne uviđaju potencijale za razvoj multikulturalne sredine i rasta međuetničke i religijske tolerancije.
- Kada su buduće **demografske** tendencije u pitanju, može se zaključiti da su, u poređenju sa ostalim aspektima, ispitanici najmanje upućeni u to kakve implikacije priliv može imati, sa visokim udelom onih koji su davali odgovor „ne znam“.
- Generalni zaključak ovog dela studije je da, ukupno posmatrano, građani Srbije ne vide potencijale i mogućnosti razvoja koje sa sobom može doneti priliv migranata. U tom smislu, ključna preporuka za donosiocima odluka je da je, u slučaju scenarija trajnijeg ostanaka određenog broja izbeglica i migranata, neophodno sprovesti opsežnu kampanju koja bi imala za cilj podizanje svesti svest građana i ukazala na pozitivne efekte koje integracija ove populacije može imati na privredu, kulturu i političke prilike u Srbiji, te na kvalitet života domicilnog stanovništva.
- Na kraju, relativno visoki udeli odgovora „ne znam“ (oko 20%) sugerišu da, s obzirom na novinu i relativno neočekivani karakter ove pojave, stavovi nisu do kraja formirani kao ni očekivanja u pogledu mogućih implikacija na društvena zbivanja i individualni kvalitet života, što takođe ukazuje na važnost različitih oblika edukacije.

6. STAVOVI LOKALNIH AKTERA O INTEGRACIJI

U poslednjem delu studije će biti prikazani stavovi lokalnih aktera o izbeglicama i mogućnostima njihove integracije. Razgovori su obavljani sa predstavnicima lokalnih samouprava, centara za socijalni rad, Crvenog krsta i nevladinih organizacija koje su bile uključene u aktivnosti oko izbeglica proteklih godina na teritoriji Republike Srbije. Njihova direktna iskustva u radu sa izbeglicama kao i poznavanje lokalnih prilika i resursa kojima raspolažu institucije i organizacije uključene u zbrinjavanje izbeglica predstavljaju veoma važan resurs. Neposredni kontakti, izazovi i problemi sa kojima su (bili) suočeni ih čini kompetentnim sagovornicima prilikom sagledavanja izazova potencijalnog trajnog naseljavanja i integrisanja jednog broja izbeglica u budućnosti.

(Ne)poželjne pridošlice

U pogledu preferencija koju bi etničku grupu želeli u svojoj sredini, službenici Crvenog krsta, Centra za socijalni rad i predstavnici nevladinih organizacija su pokazali **visok stepen profesionalnosti**. U njihovim narativima dominiraju stavovi da oni sami nemaju prava da biraju ili imaju preference sa kim bi radili.

Bez obzira odakle je, Srbija je otvorena zemlja što smo i pokazali u prethodnom periodu (službenik Centra za socijalni rad).

Jedno od načela Crvenog krsta jeste da budemo prema svima jednaki tako da mi prihvatamo bilo ko da nam dolazi i odakle god (službenik Crvenog krsta).

Ipak, kada razmišljaju o procesu integracije i o potencijalnoj reakciji lokalnog stanovništva izdvajaju se stavovi da bi se stanovnici iz velikih gradova, iz Sirije i Iraka, lakše uklopili u lokalnu sredinu, prihvatili i razumeli običaje i način života domicilnog stanovništva, a samim tim i izazvali manje negodovanja među lokalnim stanovništvom u poređenju sa izbeglicama koji su iz sela, pasivnih krajeva i iz Avganistana. Takođe se izdvaja i opažanje da treba voditi računa da između samih etničkih grupa azilantata postoje nasleđene podele, sukobi i netrpeljivosti, tako da prilikom naseljavanja ne treba mešati stanovništvo koje je (potencijalno) u sukobu.

I većina predstavnika lokalne samouprave izražava slične stavove koji impliciraju otvorenost, ali jedan deo njih ima otvoreno distanciranije stavove prema nekim etničkim grupama. Odnos prema izbeglicama iz Avganistana podrazumeva najveću distancu bilo zbog toga što smatraju da ih stanovnici ne bi prihvatili lako, bilo zato što ni sami ne bi želeli da žive u istoj sredini sa njima.

Bez razlike bih prihvatio migrante koji dolaze. Naši ljudi prepoznaju Libiju i Irak, a Avganistan malo manje. Sa Sirijcima bi bilo najmanje problema (službenik Opštinske uprave).

Sirijce bih prihvatio, ove što dolaze iz velikih gradova. Prihvatio bih sve ljude koji dolaze iz velikih gradova, koji imaju kulturu življenja u velikim gradovima, u urbanim sredinama – Alepo, Damask. Sve koji su slični nama, jer velika je razlika da li dolaze tamo iz neke čuke ili žive nekim životom koji je sličan našem, da su išli na faks, da gledaju televiziju, idu u kafanu i to. A ne bih ove koje je teže prilagoditi uslovima – one koji biju ćerku jer nije pitala za koga će da se uda i to. Ne pravim tu etničku razliku nego iz većih sredina bih, one koji bi se lakše uklopili ovde (službenik Opštinske uprave).

Kod jednog broja predstavnika lokalne samouprave je prepoznatljiv i jasan odnos prema pitanjima religije u kontekstu integracija. Naime, u etnički mešovitim sredinama na jugu i istoku Srbije su češći stavovi da bi, ukoliko je moguće, trebalo **voditi računa o konfesionalnoj identifikaciji i religijskim praksama izbegličkog stanovništva**. U tom smislu smatraju da bi se novopridošlo stanovništvo lakše integrisalo i da bi bilo manje otpora ukoliko bi se u domaću sredinu doselile izbeglice koji imaju istu religijsku pripadnost kao i domicilno stanovništvo. U Preševu bi već postojeća infrastruktura omogućila obavljanje religioznih obreda. U drugim gradovima ovakvi stavovi mogu da otkrivaju i potencijalni strah od rušenja postojećeg odnosa između konfesija i udela stanovništva koji pripadaju različitim konfesionalnim grupama. To u velikoj meri odražava sledeći stav službenika opštine na jugu Srbije u kojoj živi većinsko srpsko / pravoslavno stanovništvo:

Verovatno bi religija smetala domaćem stanovništvu. Posebno ako muslimani dođu, a još ako se postavi pitanje da se pravi džamija. Mi smo granica prema Kosovu i ljudi to doživljavaju da tako treba i da ostane (službenik Opštinske uprave).

Neke pravoslavce, ako može da se bira. Ako moramo muslimane, prihvaćemo i njih ali manji broj (službenik Opštinske uprave).

Razlike u integraciji

Većina stručnjaka i pripadnici opštinske uprave se slažu u tome da ne treba praviti razliku da li će se u njihovu opštinu doseliti mlađe ili starije, obrazovano ili neobrazovano stanovništvo, stručno ili bez veština i kvalifikacija, i da će svima bez razlike pristupati na isti, profesionalan način.

Ne, ne bih tako postavljala. To su ljudi koji su u nevolji (službenik Opštinske uprave).

Primamo ko god da dođe, mi smo gostoljubiv narod (službenik Crvenog krsta).

Ipak, razmatrajući izazove pred kojima stoje njihove stručne službe i mogućnost relativno brze integracije, značajan broj njih ipak izdvaja da bi **se deca, mlađa i obrazovanja populacija lakše uklopila u domaći kontekst.**

Dokle god su ljudi koji su otvoreni, meni je svejedno. Sa obrazovanijima bih pre mogao da sarađujem (službenik Opštinske uprave).

Sigurno da bih radije prihvatio obrazovanije migrante jer verujem da oni sa sobom nose veći nivo spremnosti za dijalog i integraciju. Međutim smatram da ukoliko bismo mi imali dobar obrazovan sistem da bi bilo dobro da integrišemo veliki broj najmlađih, znači onih koji tek treba da prođu kroz sve faze školovanja jer bi onda samim tim oni mogli sutra kada izađu iz tog obrazovnog sistema da se legitimno definišu kao ljudi koji su ovde odrasli i koji su deo naše kulture jednako kao kulture njihovih roditelja (službenik Opštinske uprave).

Ne samo da bi integracija ove populacije išla lakše, nego ispitanici smatraju da grupe koje su inače pod rizikom sa sobom nose i probleme kako za stručne službe tako i za zajednicu. Imajući u vidu njihove ograničene resurse da se sa ovim izazovima nose i kada je reč o domaćem stanovništvu, očekivana je zabrinutost istaknuta u sledećem iskazu.

Obrazovane. Oni će lakše da se uklope, ovako je samo još jedan problem sa kojim moraš da se nosiš. Imaš dovoljno svoje sirotinje, drugo što Beograd u poslednje tri godine ima konstantan rast nezaposlenosti (službenik Opštinske uprave).

Optimalan broj izbeglica

Optimalan broj izbeglica se u većini izjava procenjuje na **nekoliko desetina porodica po opštini**. Ispitanici su navodili da bi optimalno bilo da **broj novodoseljenog stanovništva ne pređe 5%** (ili u nekim izjavama maksimalno 10%) od domaće populacije. Na ovaj način bi etnička ravnoteža bila očuvana, a takav kontekst bi bio podsticajni za azilante da se brže integrišu. U odgovorima se izdvajaju stručne službe i Opštinske uprave u glavnom gradu. Imajući u vidu veličinu Beograda, najčešći odgovori su da ne postoji poželjan limit, ili da oni ne žele da ga određuju za ovu populaciju.

Ne bih govorio tu o nekim ciframa onoliko koliko opština može da podnese, ali ne u smislu migranata nego generalno u smislu nekog apsorpcionog kapaciteta opštine. Naša opština je jako stara, jedna od najstarijih opština prema podacima o prosečnim starosnim kategorijama stanovništva i konstantno gubi na broju, to je trend delimično iseljavanja, delimično starenja stanovništva. Tako da ako govorimo o stanovništvu sa Bliskog istoka ili Afrike, verujem da je ono u proseku mlađe tako da bi to svakako popravilo demografsku sliku, ali ne mogu da licitiram sa time koliko bi njih bio problem, dok god su dobro integrisani i dok god imaju priliku da žive od svog rada ovde kod nas verujem da to ne bi bio nikakav problem, koliko god da ih bude (službenik Opštinske uprave).

Razmeštaj stanovništva

U pogledu teritorijalnog razmeštaja po Srbiji, u iskazima ispitanika su se pojavile sledeće ideje. Svi se slažu da je najbolje **izbeglice rasporediti po celoj državi, odnosno da je najbolji način integracije da se u svaku opštinu smesti određeni broj porodica**. Kao kriterijumi broja porodica koji bi se smestili u određenu opštinu se predlažu: veličina

opštine (broj stanovnika), ekonomska snaga opštine, razvijenost infrastrukture (vrtići, škola, zdravstvo i dr.), postojeći smeštajni kapaciteti. Na ovaj način bi se izbeglo da se unutar određene opštine stvori isuviše velika grupa izbeglica koja može da uspostavi distancu prema lokalnom stanovništvu ali i da izazove podozrenje lokalne zajednice.

Mislim da ne treba da pravimo geto, ne treba da napravimo logore, već svuda po malo (službenik Crvenog krsta).

Svuda po malo, u svakom gradu u svakoj opštini. Iskustva iz 1999. i 1995. godine pokazuju da su se ljudi integrisali po celoj Srbiji (službenik Opštinske uprave).

Druga stvar oko koje postoji visok stepen slaganja je da bi bilo dobro ovo stanovništvo naseliti u ona područja zahvaćena depopulacijom – selima i pasivnim krajevima.

Tamo gde nema ljudi, po praznim kućama po selima (službenik Opštinske uprave).

Treba izvršiti disperziju stanovništva, jer ne bi bili primećeni uopšte. Ako u našoj opštini ima 19 sela, onda bi to bilo po 4-5 porodica po selu. Ali ih ne bih stavljao u svako naselje, jer u nekim mestima nema ni osnovne infrastrukture – vode, kanalizacije. Imajući u vidu da ti ljudi dolaze sa decom, njima treba vrtić i škola da im bude blizu. A takođe je bitno da imamo u vidu da oni treba da budu integrisani i da treba nešto da rade (službenik Opštinske uprave).

Iako se sela izdvajaju kao rešenje koje bi bilo najbolje za kombinaciju lokalnih izazova (depopulaciju i potencijalne probleme integracije) postoji i svest o tome da prilikom biranja mesta za njihov život treba imati u vidu i preferencije ove populacije i njihove veštine i mogućnosti.

Tamo gde nedostaje, u odnosu na to iz kakvih sredina dolaze, da li su se bavili nekom poljoprivredom, da li su živeli u gradovima, pa u odnosu na to da se rasporede ravnomerno po celoj zemlji. Mislim, jedno je ako dolazi lekar iz Alepa, a drugo ako dolazi pastir sa neke visoravni. Znaš, lekar će lakše da se uklopi u Beogradu, a ovaj pastir bolje negde gde će mu biti lakše. Šta koliko koštaju kuće danas, imanja ništa, lakše ćeš da ga zbrineš – nit ima veštine koje mogu da mu koriste, plus ono samo ćeš još jedan socijalan slučaj da napraviš koji je potpuno neprilagođen. Tamo gde su im manji ti potresi u odnosu na prethodni način života. O tome treba voditi računa – šta su ranije radili, iz koje sredine dolaze - pa onda u odnosu na to da im se određuje lokacija gde bi živeli (službenik Opštinske uprave).

Kada je reč o tome kako treba razmestiti izbeglice na nivou same opštine postoje izvesne razlike u potencijalnim strategijama. Većina se slaže da **doseljenike ne treba getoizirati**, i da treba na duži rok stvoriti mogućnosti da se ova populacija u potpunosti integriše u lokalni milje. To najčešće podrazumeva da se u manjim grupama razmeste po teritoriji cele opštine.

Ne bi ih trebalo getoizirati, s tim da imamo u vidu da su u Beogradu građena posebna naselja za romsku populaciju koja je raseljavana, pa čak i socijalni stanovi za određene socijalne kategorije stanovništva, tipa zaposleni u državnim ustanovama i tako dalje. Onda pretpostavljam da je to neminovno. Ono što svakako po mom mišljenju ne bi smelo da se desi jeste da oni budu fizički izolovani, da budu fizički skrajnuti na neku periferiju (službenik Opštinske uprave).

Ovakvi stavovi uključuju i svest o tome da izbeglice ipak ne bi trebalo da budu previše udaljeni jedni od drugih. S obzirom na to da imaju zajedničko kulturno nasleđe i slične izazove sa kojima bi se suočavali kao doseljenička grupa, treba omogućiti prostornu bliskost doseljenicima.

Spojeno sa lokalnim stavištvom, ali bi morali da budu smešteni blizu jedni drugima. Na primer pet porodica u jednom kvartu, tako da mogu da komuniciraju međusobno ali i da se prilagode načinu života sredine (službenik Crvenog krsta).

S druge strane neki od donosilaca odluka smatraju da je u prvom periodu (koji se vidi kao nekoliko prvih meseci) ipak bolje da izbeglice budu distanciranije od lokalnog stanovništva. Nekoliko ispitanika predlažu smeštaj u kolektivnim

centrima kao pripremni period dok se novo stanovništvo ne prilagodi na novu sredinu, a lokalno stanovništvo ne navikne na nove sugrađane. Ovakvi stavovi su češći prisutni na jugu i istoku Srbije.

U većim grupama, jer kada su zajedno, imaju i samopomoć bolju. Treba da budu odvojeni od lokalnog stanovništva jer ih oni ne bi možda prihvatili, makar za početak. Treba ih naseliti u većim grupama, pa kad su više zajedno mogu bolje da rešavaju svoje probleme (službenik Crvenog krsta).

Takođe, stručnjaci i iz tehničkih razloga smatraju da je bolje i lakše raditi sa njima ukoliko su smešteni unutar kolektivnih centara ili jedinstvenih naselja. Ali i ovde se ovakvi aranžmani vide kao privremeni, dok je na duži rok neophodna integracija koja podrazumeva slobodno kretanje i naseljavanje.

Svakako je bolje da budu razmešteni u većim grupama jer bi to olakšalo rad i Crvenog krsta i drugih institucija, prosto lakše je raditi sa većim grupama i lakše je organizovati sve. A sad da li ih treba mešati sa lokalnom sredinom ili ne, to nije na zaposlenima koji rade, nego prosto da li će ih sredina prihvatiti ili ne, ali ne vidim razlog zašto ne bi mogli da se pomešaju. Nikakva barijera ne bi trebalo da postoji (službenik Crvenog krsta).

Rešenje stambenog statusa na duži rok

Za rešavanje stambene situacije izbeglica na duži rok ispitanici predlažu nekoliko rešenja. **Prvo** podrazumeva **dodeljivanje napuštenih kuća** po selima (ili gradovima ukoliko ih ima), zajedno sa određenom parcelom zemlje, koje ionako niko ne koristi. Ove kuće bi bile otkupljene od vlasnika iz državnih ili međunarodnih fondova, renovirane i predate na korišćenje azilantima. **Druga** uključuje **simbiozu rada i stanovanja** gde god je to moguće. Kao primer se pojavljuju staračka domaćinstva u kojima je potrebna nega i briga o starima. U tom slučaju bi azilanti dobili stambenu jedinicu (ili jedan njen deo) na korišćenje, a zauzvrat bi se starali o starim licima. Ispitanici koji predlažu ovakvo rešenje, smatraju da je ovakva vrsta pomoći urgentnija u seoskim sredinama. **Treće** rešenje uključuje **javne konkurse** domaćeg stanovništva koje ima višak stambenog prostora. Ove viškove bi mogli da ustupe izbeglicama, a zauzvrat bi od strane lokalne samouprave i države bili oslobođeni plaćanja npr. struje, poreza ili drugih obaveza. Taj model je već bio primenjivan u prethodnom periodu i načinima integracije izbeglica sa teritorije bivše Jugoslavije. **Četvrti** predlog se odnosi na eventualnu **izgradnju novih stambenih kapaciteta** i dodeljivanje azilantima. U tom slučaju se podvlači da bi najbolje bilo tom prilikom i jedan broj stambenih jedinica dodeliti domaćem stanovništvu koje je socijalno ugroženo. Poslednja tri rešenja predstavljaju deo jednog veoma dominantnog narativa da prilikom integracije azilantata treba voditi računa o osećanjima domaćeg stanovništva da njihova integracija ne ide njihovu štetu, i da nisu privilegovaniji u odnosu na njih. Zato su veoma česti stavovi da stambeno pitanje ove populacije ne treba odvajati od nerešenih stambenih pitanja lokalnog stanovništva.

Mi u našoj opštini još uvek imamo kolektivne centre u kojima žive izbeglice iz bivših ratova, i mislim da bi kod lokalnog stanovništva i kod izbeglih lica to izazvalo bunt jer se njihovo pitanje ne rešava preko dvadeset godina (službenik Crvenog krsta).

Radna integracija

Mogućnost zaposlenja u opštini se u razgovorima sa stručnjacima i donosiocima odluka svodi na tri ključne teme: 1. u opštini nema dovoljno poslova ni za lokalno stanovništvo, 2. zavisi od kompetencija samih izbeglica i 3. poljoprivredne i povremene/sezonske poslove. Sve tri teme odražavaju veoma niske šanse za uključivanje u tržište rada ove populacije bez posebnih priprema i fokusirane pomoći. Nerazvijenost tržišta implicira da su neophodne razvijene mere podrške.

Sa prvom konstatacijom se slažu gotovo svi ispitanici. Ističe se nedovoljna ekonomska razvijenost opštine i veoma visoke stope nezaposlenosti lokalnog stanovništva. Dolazak izbeglica se doživljava kao dodatni pritisak na ionako nerazvijeno tržište rada. U tom smislu se i u ovom kontekstu javlja bojazan od etničkog takmičenja i nezadovoljstva lokalnog stanovništva. Ova bojazan raste među ispitanicima s obzirom na stepen razvijenosti opštine čiji su predstavnici.

Nema posla, kako za nas, tako i za njih. Sirijci bi se lakše snašli. Avganistanci teško. Kod nas industrija ne postoji, nema ništa posebno. I naši ljudi beže. Nema posla ni za ovde ljude (službenik Crvenog krsta).

Nema posla. Samo javna uprava radi. Nema ni za lokalno stanovništvo. Kao prvo, u našoj opštini ni naši ljudi nemaju posla. Radi samo javni sektor. Ako ima nešto posla to bi bila građevina i poljoprivreda (službenik Centra za socijalni rad).

Ne znam da li postoji potražnja, ali mislim da ne bi mogli da pronađu posao. Ni u našoj opštini ne bi mogli ali to je samo zato što je inače takva situacija u zemlji da ne mogu ni naši građani da pronađu posao i da rade, pa pretpostavljam da se tu ne bi ništa izmenilo i da oni ne treba da imaju privilegovan status prilikom zapošljavanja. Mislim da to ne bi bilo fer prema našem stanovništvu (službenik Centra za socijalni rad).

Druga tema se češće sreće kod predstavnika vlasti i nevladinih organizacija. Njen sadržaj počiva na tome da od kvalifikacija, veština, umešnosti i preduzetništva samih izbeglica zavisi i kako će se snaći u novoj sredini.

Mi smo nešto razmišljali, jedino neki IT tako neki inženjering bi mogao. Ovo sve ostalo ti je problem jezička barijera. Mogu ili ako imaju neku lovnu da kuvaju ili da rade po restoranima, gde ne moraju da pričaju, da se sporazumevaju i ovaj IT. To smo gledali da je to kao zajednički jezik koji može da ih zbliži, pošto imamo nekoliko projekata za inkubaciju za IT. Tako mogu brže da postanu deo neke sredine koja je ovde već aktivna (službenik Opštinske uprave).

U suštini oni mogu da se prilagode bilo gde da rade. Ako nisu dovoljno obrazovani, opet su to većinom mladi, jaki muškarci i snaći će se gde god da su. Tako neće biti problem za njih (službenik Crvenog krsta).

Ipak, i na ovom mestu se prepoznaje jezička barijera kao veoma značajan faktor za uključivanje u proces rada sa lokalnim stanovništvom. Zato se predlažu ona zanimanja u kojima je tehnički jezik komunikacije značajniji od govornog.

Treća tema se sporadično javlja više kao predlog nego kao realna/proverena opcija za obezbeđivanje egzistencije izbeglica. Poslove koje ona uključuje su: poljoprivredni radovi, sezonski i javni poslovi. Ove opcije se retko kad doživljavaju kao održivi izvor prihoda, koji na duže staze može da obezbedi egzistencijalnu sigurnost porodica i pojedinaca.

Možda neke poslove sezonske, javne radove i jednokratne poslove. Ali to je sve nedovoljno za život (službenik Centra za socijalni rad).

Posao stočara je plaćen ali niko neće da radi. Nema posla inače (službenik Opštinske uprave).

To, tek kada nauče jezik. Uglavnom za sezonske poslove, poljoprivreda. Najbolje se integrišu kroz rad i kroz komunikaciju sa lokalcima (službenik Opštinske uprave).

Ipak, i pored veoma malo opcija koje se otvaraju na tržištu rada, dobar deo ispitanika je svestan da do prave integracije može doći samo ukoliko su pridošlice uključene u tržište i ukoliko na njemu ravnopravno participiraju. Kroz nekoliko razgovora su se iskristalisale ideje, zapravo iskustva u radu na integraciji stanovništva sa prostora bivše Jugoslavije, da neposredan kontakt na radnom mestu zbližava ljude i ukida stereotipe i strah.

Dolazak stranog stanovništva – motor ekonomskog razvoja društva

Većina ispitanika je generalno izrazila mišljenje da izbeglice koje dolaze u Srbiju mogu potencijalno da budu i pokretač privrednog razvoja. Ovaj diskurs je nerazvijen s obzirom na to da se dolazak ove populacije pre sagledava kroz vizuru izvesnog problema koji treba rešiti nego kao šanse zemlje ili njenih regiona za razvoj. U tom smislu su ispitanici bili gotovo zatečeni pitanjem. Ipak, šansa za razvoj se sagledava kroz dve perspektive. Prva uključuje diskurs drugačije kulture poslovanja, drugačijih veština i odnosa prema poslu koji može da bude stimulativan u domaćoj sredini. Ona je i u funkciji kulturne razmene koja može da bude korisna i za lokalno stanovništvo. Ovakav pogled na izbeglice podrazumeva prilično maglovitu sliku o njihovom kapacitetima, i zapravo samo ostavlja mogućnost da iz kulturne razmene može da bude i dobiti za lokalnu privredu.

Ko zna, možda. Možda donesu nešto novo, neku trgovinu (službenik Opštinske uprave).

Bi ako donesu znanja i stavove. Ako hoće da rade mogu i da nauče lokalce (službenik Opštinske uprave).

Mislim da može donekle u onom smislu u kome se kvalifikacije, znanja, veštine i sposobnosti koje ti ljudi donose sa sobom nadopunjuju ili su deficitarne na našem tržištu rada. Dakle, ja sam siguran da naš obrazovni sistem nije savršen i da on ne izbacuje takve kadrove koji mogu da zadovolje potrebe na ovom tržištu rada ovde i siguran sam da i u tim zemljama postoje određeni profili koji su konkurentniji po svojim znanjima i veštinama nekim istim profilima u Srbiji, tako da verujem da bi recimo, zaposliti nekog visokokvalifikovanog lekara ili inženjera, ako je to profesija po kojoj je određena zemlja poznata, da bi to na neki način unapredilo usluge ili možda čak bilo motor za ekonomski razvoj u Srbiji. Dakle, u teoriji bi to moglo da se desi na jednak način kako naši ljudi koji odlaze u inostranstvo unapređuju svaki ponaosob ekonomski razvoj tih zemalja (službenik opštinske uprave).

Drugi, razvijeniji i elaboriraniji, diskurs se odnosi na mogućnosti koje dolaze kroz posebne projekte, fondove i sredstva za koje postoje očekivanja da će pratiti integraciju ove populacije. Tri su osnovna izvora investicija: EU, međunarodni fondovi i država Srbija. Niko od ispitanika ne prepoznaje mogućnost lokalne samouprave da se sa svojim finansijskim kapacitetima uključe u ove investicije.

Zavisí da li bude sredstava i ulaganja od države i projekata (službenik Opštinske uprave).

Možda ukoliko se njima bavi neko, socijalne zadruge, donacije. Da se spoje staračka domaćinstva sa njima. Da se spoji korisno za obe strane (službenik Centra za socijalni rad).

Može, ako EU da pare. Ovde kod nas dolaze ljudi koji su iz siromašnih područja i koji u tom smislu ne bi mogli značajno da doprinesu s obzirom na to da ove kategorije koje putuju, čini mi se da su niskog obrazovnog statusa i nižeg socio-ekonomskog statusa tako da ja ne znam da li bi oni mogli da doprinesu nekom dobitku. Osim, ukoliko se ne bi sa strane donirali neka sredstva da se tim ljudima pomogne da se kvalifikuju za neka zanimanja i da se stvore neki preduslovi sa strane, a ne da država posebno izdvaja sredstva za to (službenik Opštinske uprave).

Privredni razvoj lokalne samouprave se vezuje za potencijalne namenske investicije koje bi imale za fokus izbeglice, ali od kojih bi i lokalno stanovništvo i lokalna samouprava mogla da ima koristi.

Prijem institucija – opštinska administracija, zdravstveni sistem, obrazovni sistem

Na osnovu dosadašnjeg iskustva u radu sa izbeglicama postoji uverenje većine aktera da bi prijem od strane institucija bio profesionalan i bez nekih većih problema. Imajući u vidu dosadašnji rad sa populacijom izbeglica (koja je bila u tranzitu, ali je uključivala veliki broj ljudi) ispitanici su u velikoj meri uvereni da bi profesionalnost stručnog kadra u Opštinskoj upravi, zdravstvu, obrazovanju, ostala na visokom nivou i u slučaju kada bi nekoliko stotina izbeglica bilo trajno naseljeno u njihovoj opštini.

Iz našeg iskustva sve institucije za sada, odlično funkcionišu sa njima, i lekari i mi kao Crveni krst, i sve ostale organizacije koje su se uključivale u rad sa njima. Sada dosta organizacija radi i na samoj integraciji i već su krenuli i ne znam SAVE CHILDREN i sa njima imaju te neke mini škole i to koliko se već snalaze kada imaju prevodioce i to. Jedino bi možda bio u početku problem za škole i ne znam kako bi se to organizovalo pošto uopšte ne znaju srpski jezik i trebalo bi im dosta vremena da nauče i opet prilagoditi ih i naučiti ih i engleski je veliki posao tako da jedino bi možda tu bilo nekih teškoća ali ostalo, neće biti problem jer smo mi u suštini gostoljubiv narod (službenik Crvenog krsta).

Prijem bi bio odličan, i politika i institucije, posebni projekti. U velikoj meri možemo sami da izađemo na kraj sa takvim zahtevima (službenik Opštinske uprave).

Najveće prepreke se vide u nedostatku procedura koje bi se odnosile na ovu populaciju i percipiranju sporog donošenja procedura i privikavanja lokalne administracije na nova pravila. U tom vakuumu bi postojala šansa za „šumove“ i potencijalna nerazumevanja.

Pa ukoliko bi bile definisane procedure, ukoliko bi zakon jasno definisao koja oni prava i obaveze imaju onda mislim da bi i bilo u početku teško dok ljudi ne saznaju šta je to u njihovoj nadležnosti i na koji način mogu da odgovore na njihove potrebe, a posle toga ukoliko se to pokaže kao jasna procedura za postupanje, mislim da ne bi bilo problema da oni ostvaruju svoja prava kroz razne institucije sistema. Bilo

bi možda problema da im deca krenu u naše škole, u smislu jezičke barijere. A problem sa regulisanjem zdravstvene zaštite je kod nas sad aktuelan zato što kod migranata uglavnom kada dolaze na teritoriju oni su bez dokumenata i imali smo problem kako regulisati isprave i kako regulisati zdravstvenu zaštitu jer je nemaju. Tako da u tom smislu mislim da se ne snalazimo jer nemamo dovoljno informacija i zato što je ovo oblast na koju se svi još uvek privikavamo, ali mislim da što se sistema socijalne zaštite tiče oni mogu da ostvare sva prava koja imaju (službenik Centra za socijalni rad).

Dominantni problemi – lokalno stanovništvo i potencijalni otpor

Više tema se izdvaja kada se govori o izvorima potencijalnog otpora domicilnog stanovništva ali su tri najznačajnije: ekonomsko takmičenje, strah od terorizma i kulturno nerazumevanje. Prvi podrazumeva strah lokalnog stanovništva da će morati da prihvati populaciju koja je sama bez resursa i sa kojim će morati da deli poslove na ionako prilično nerazvijenom tržištu. Ovaj strah je preovlađujući strah od izbegličkog stanovništva kod većine ispitanika.

Postoji strah da im se krade posao. Lokalci mogu da se bune, a imali smo taj problem i 1991. i 1995. godine (službenik Opštinske uprave).

Drugi izvor zabrinutosti jeste strah za bezbednost. Strah od terorizma i mogućnost da sa izbeglicama u lokalnu sredinu dođu i osobe koje nose bezbednosne rizike se najčešće vide kao osnov sadašnje ali i potencijalno buduće distance prema ovoj populaciji.

Strah, terorizam, strah od nepoznatog, od islamizacije (službenik nevladine organizacije).

Strah od povećanog nasilja u gradu, unutar njihovih grupa ali i sa lokalcima, pa porodično nasilje. Jer mnogi dolaze iz mesta koja su već 20 godina u ratu (službenik Centra za socijalni rad).

Ali pored straha od terorizma, postoji i izvesna zabrinutost za odnos prema nasilju ljudi koji dolaze iz drugih kultura, što nas vodi trećem veoma čestom diskursu - izuzetno velikim kulturnim i religijskim razlikama. Ova zabrinutost je prisutnija u graničnim opštinama u kojima inače već postoji labava etnička i konfesionalna ravnoteža i u kojima bi svako doseljavanje bilo doživljavano kao poremećaj.

Kulturne razlike se odnose na način oblačenja, ponašanja, komunikaciju, higijenske navike, rodne odnose, generacijske odnose i dr. Većina ispitanika smatra da bi bilo neophodno kulturno privikavanje izbegličkog stanovništva i prihvatanje vrednosti i normi zajednice u koju su se naselili. Izazovi se očekuju i u glavnom gradu, ali stručnjaci smatraju da je moguće pravim akcijama države i lokalne samouprave predupređiti negativne efekte.

Verujem da bi to bila mešavina ekonomskih, kulturnih, socijalnih i komunalnih problema, ali opet kažem ništa što se ne bi organizovanom akcijom države i drugih aktera, a ponajviše možda lokalnog stanovništva moglo da se prevaziđe. Tako da verujem, da obrazovanje kao i naravno određeni resursi koje treba uložiti u lokalnoj zajednici da bi kombinacija tih faktora mogla da otkloni sve negativne aspekte koje možda nosi dolazak stranaca. Kao što je to rešeno u državama Zapadne Evrope. Dakle, treba verovatno učiti od zemalja ili sredina koje su prošle kroz ovaj proces i koje su ga na najbolji način apsolvirale, a mislim da primera sigurno ima i to ne toliko daleko (službenik Opštinske uprave).

Diskurs koji dominira u svim odgovorima ispitanika, osim onih iz Beograda, je da postoji realna opasnost da integracija ne bude uspešna (čak i uz moguće konflikte sa lokalnim stanovništvom) ukoliko praktične politike koje se odnose na izbeglice ne uključe i lokalno stanovništvo. U odgovorima se u više navrata prepoznaje mogućnost da dođe do etničkog takmičenja ukoliko se mere podrške (finansijska pomoć, materijalna podrška, mere zaposlenja i sl.) distribuiraju isključivo ka izbegličkom stanovništvu. Na osnovu iskustava iz migracija sa teritorija bivše Jugoslavije, ispitanici su u priličnoj meri ubeđeni da bi takve prakse od strane domaćeg stanovništva bile doživljene kao nepravedne i bile osnov zavisti i podozrenja. Zato u više navrata napominju da je veoma bitno voditi računa da se prilikom svih mera podrške uključi i lokalno stanovništvo. Nekoliko predloga je upečatljivo. Naime, ukoliko bi se pravila fabrika bilo bi dobro da se podjednako zaposli domaćeg stanovništva, koliko i izbeglica. Isti princip se predlaže i za potencijalne socijalne stanove, u kojima bi bili smešteni i izbeglice i domaće porodice bez adekvatnog smeštaja. Na taj način bi se stekao utisak da od integracije ima koristi čitava zajednica.

Zaključci i preporuke

Koja god da se populacija trajnije naseli u Srbiji, opštinska uprava, stručne službe i nevladine organizacije će pokazati visok nivo profesionalnosti i uraditi sve što bude u njihovoj moći da ovu populaciju prema planovima na najbolji način integriše. Stručne službe u Beogradu su pokazale najviši stepen spremnosti integrisanja izbeglica.

Resursi koje opštinska uprava, centri za socijalni rad i nevladine organizacije poseduju nisu dovoljni da se sami suoče sa integracijom izbegličkog stanovništva. Opštinske uprave su spremne da na organizacionom nivou odgovore svim izazovima ali smatraju da u njihovim budžetima nema dovoljno sredstava koja bi mogla da se alociraju isključivo za potrebe novopridošle populacije. Potrebe stručnih službi su sporadično u stručnom kadru i obukama.

Pomoć oko integracije se očekuje od državnih institucija, međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija.

Optimalno bi bilo trajno naseljavanje izbeglica po teritoriji čitave Srbije. U svaku opštinu naseliti od nekoliko do nekoliko desetina porodica. Poželjno bi bilo da ove porodice unutar opštine budu smeštene relativno blizu da bi komunikacija između njih bila omogućena, ali ne i koncentrisane jer se tako stvara mogućnost njihovog getoiziranja.

U zavisnosti od strukture privrede opštine zavisice i njihova radna integracija ali i teritorijalni razmeštaj. U ekonomski nerazvijenim područjima se kao najčešća opcija za rad pojavljuje poljoprivreda i život na selu.

Veoma je važno pre donošenja bilo kakvih odluka o razmeštaju izbeglica imati jasan profil populacije: godine, porodični status, obrazovanje, radno iskustvo i dr. U zavisnosti od njihovih veština, znanja i iskustava će zavisiti i način i dometi njihove integracije.

Iskustva integracije izbeglica iz ratova sa teritorije bivše Jugoslavije predstavljaju važan resurs na koji treba obratiti pažnju prilikom pravljenja strategija integracije. Zajednički rad, zajedničko stanovanje, kulturna razmena su mogući imajući u vidu dobre prakse iz prošlosti.

Ukoliko u Srbiji bude naseljeno nekoliko različitih etničkih grupa, treba voditi računa da one budu međusobno razdvojene (razmeštene u različitim opštinama) ukoliko između takvih grupa tradicionalno i/ili trenutno postoje sukobi.

Razmeštanje izbeglica u pograničnim zonama i zonama u kojima inače postoji više etničkih grupa i/ili konfesija može biti izvor negodovanja od strane lokalnog stanovništva. Naseljavanje izbeglica može poremetiti etničku i konfesionalnu ravnotežu što se doživljava kao potencijalni izvor nestabilnosti posebno na jugu i jugoistoku zemlje.

Prilikom bilo koje vrste pomoći koja bi išla u pravcu izbegličkog stanovništva, potrebno je osmisliti strategije uključivanja lokalnog stanovništva. Veliki izazov je pomoć ovoj populaciji u situaciji visokog siromaštva, nezaposlenosti i nerešenih stambenih pitanja lokalne populacije. Ukoliko je moguće, integracija izbeglica bi trebalo da uključi i rešavanje problema posebno ugroženih pojedinaca i porodica među lokalnim stanovništvom. Na taj način bi etničko takmičenje bilo umanjeno.

KORIŠĆENA LITERATURA:

BFPE/Sudosteuropa-Gesellschaft, (2016), Pogled preko horizonta: suočavanje sa izbegličkom i migrantskom krizom, BFPE http://www.bfpe.org/wp-content/uploads/2016/04/Brosura-B5-Migrantska-kriza_SRB-1.pdf;

OECD (2003), The Economic and Social Aspects of Migration, OECD Publishing, Paris.

OECD/European Union, (2015), Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In, OECD Publishing, Paris.

Stavovi prema uticaju migrantske krize u opštinama Srbije (2016), UNDP: Beograd http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/crisis_prevention_and_recovery/stavoviprema-izbeglikoj-i-migrantskoj-krizi-u-srbiji.html

Tatalović S., Malnar D. (2015), Sigurnosni aspekti izbjegličke krize, Političke analize, Vol. 6, No. 23., 23-29.

INTERNET IZVORI:

<http://www.newsweek.rs/svet/50022-teroristi-islamske-drzave-stizu-u-evropu-kao-migranti-upozorava-nato.html>

<http://www.politika.rs/scc/clanak/356684/Migranti-u-Nemackoj-pocinili-69-000-krivicnih-dela-za-3-meseca>

<http://www.informer.rs/vesti/hronika/27571/POCELO-JE-Migrant-iz-Sirije-pokusao-da-siluje-Beogradjanku>

<http://mondo.rs/a821812/Info/Drustvo/Luksuz-u-Beogradu-Kako-zive-bogate-izbeglice-iz-Sirije.html>

